

**ЛУЧШИЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**международном научно-образовательном
электронном журнале**

OPEN ACCESS

**ЧАСТЬ-11
ТОМ-4
12/2023**

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международный научный электронный журнал

ЧАСТЬ-11 ТОМ-4

Декабрь - 2023 год

ALLOMALAR MEROSINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Axmedov Diyor Solijon o'g'li

*Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va psixologiya
yo'nalishi mutaxassisligi MM8-PP-22 guruh magistranti*

Mir Arab o'rta maxsus Islom bilim yurti

Qur'on va tajvid fani mudarrisi

Annotatsiya: Mustaqillikka erishilganidan so'ng allomalarimiz me'roslarini o'rganishga qaratilgan e'tibor, buyuk me'rosni o'rganishning yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirishdagi ahamiyati, Mavlono Jaloliddin Rumiyning hayoti va ijodi va hokozalarni haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Mustaqillik, ma'naviy me'ros, milliy, ma'naviy-ma'rifiy hayot, tasavvuf, falsafiy-irfoniy qarashlar, ta'lim-tarbiya, masnaviy. va x.k.

KIRISH

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq jamiyatimizning barcha bo'g'inlarida tub yangilanishlar yuzaga kela boshladi. Milliy me'rosimiz, osori-atiqalarimiz, milliy urfodat va qadriyatlarimiz qayta tiklana boshlaganligi bugungi kunlarning shukuhi uchun asosiy tamal toshi vazifasini bajarganligi barchamizga ayon. Ayni paytda milliy o'zlikni anglash, boy ma'naviy merosimizni tiklash, tadqiq va targ'ib etish, buyuk mutafakkirlarimiz-u mutasavviflarimizning ilmiy-falsafiy qarashlarini xalqimizning ijtimoiy-ma'naviy hayoti bilan omuxta etgan holda, ularning beqiyos ma'naviy-ma'rifiy g'oyalaridan xalqimizni bahramand etishni davrning o'zi talab etmoqda.

Diniy va dunyoviy bilimlarning uyg'unlikda o'rganilishi esa qadimdan oq xalqimiz mentalitetiga xos bo'lgan sifatlardan biri hisoblanadi. Istiqloq sharofati bilan xalqimiz ma'naviy-ma'rifiy hayotida sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Xususan, mustaqilligimizning dastlabki yillaridanoq SHarqona etika tamoyillariga xos bo'lgan ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga oid qarashlar rivojiga ham alohida e'tibor qaratildi. Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga doir vatanparvarlik, xalqparvarlik, insonparvarlik, olijanoblik, burch, vijdon, adolat, halollik kabi jamiyat ma'naviy taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ijtimoiy qarashlar rivoji bo'yicha bir qancha ishlar amalga oshirildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Mustaqillik yillarida tasavvuf ilmini o'rganish va tasavvuf ilmi doirasida qator ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilishiga ham alohida e'tibor qaratildi. Buyuk

tasavvuf namoyandalari hamda mutasavviflar ijodini o'rganish va tadqiq etish masalalari ham birmuncha erkinlashtirildi. Tasavvuf ilmi Sharqda shakllangan bo'lib, u asrlar osha kishilarni ma'naviy va ruhiy poklikka, komillikka, shuningdek, sog'lom e'tiqodga da'vat etuvchi yuksak axloqiy hamda irfoniy tafakkurni o'zida mujassamlashtirgan muqaddas ilmlardan hisoblanadi. Muazzam SHarqda bu ilm bilan shuhrat qozongan minglab valiylar-u mutafakkirlar kamol topganlar.

Sharq uyg'onish davrida sof pedagogik asarlar yaratilib, ta'lim-tarbiyada inson takomilining xususiy va umumiy metodlari haqida o'lmas ta'limoti bilan nom qoldirgan tarbiyashunos olimlarning ilmiy ijodlari bugungij kungacha o'z qadrini saqlab kelmoqda. Qomusiy olimlarning ta'lim-tarbiya to'g'risidagi fikr va qarashlari Yevropa olimlarini ham hayratini oshirgan. Darhaqiqat, Muhammad Xorazmiy Abu Nasr farobiy, Abu Rayxon Beruniy Abu Ali ibn Sino, Maxmud Zamaxshariy, Alisher Navoiy kabi ulig' ajdodlarimiz o'zlarining ilmiy va ijodiy meroslari bilan jaxon ilmfanning yuksak cho'qqilarini zabt etganlar.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qomusiy olim Abu Nasr Forobiy o'zining «Baxt-saodatga erishuv to'g'risida», «Fozil odamlar shahri», «Aql ma'nolari haqida», «Shaharni o'rganish haqida» kabi asarlarida o'zining pedagogik qarashlarini aks ettirgan. Forobiy birinchi bo'lib ta'lim va tarbiyaga ta'rif bergan olim hisoblanadi.

Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy «Minerologiya», «Geodeziya», «Hindiston», «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar», «Saydana» asarlarida o'zining ilmiy-pedagogik qarashlarini aks ettirgan. Beruniy insonni tabiatning eng oliy kamoloti deb qaraydi. U insonning ma'naviy qiyofasidagi barcha axloqiy xislatlarni yaxshilik va yomonlik kabi ikki turga bo'ladi. Beruniy ta'limotiga ko'ra inson kamolotida uch narsa muxim rol' o'ynaydi:

1. Irsiyat.
2. Muhit.
3. Tarbiya.

Qomusiy olim Abu Ali ibn Sino «Tadbir al-Manozil», «Tib qonunlari» «Axloq haqida risola», «Burch haqida risola», «Al-konun», «Ishq hakida risola», «Xay ibn Yakzon», «Donishnoma» kabi asarlar muallifi sifatida ta'lim-tarbiyaga doir o'z qarashlarini aks ettirgan.

Buyuk Mahmud Qoshg'ariy, Yusuf Xos Xojib, Ahmad Yugnakiy, Kaykovus kabi ajdodlarimizning pandnoma ruhidagi asarlari ham bugungi kun yoshlar tarbiyasida ham o'z ahamiyatiga egadir. Masalan, Kaykovusning «Qobusnoma» asari alohida tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, uning o'zi

ta'kidlaganidek, butun bir asar oxirgi bobda ta'rif berilgan javonmardlar tarbiyasiga bag'ishlangan. Kaykovus «... barcha fikr va tushunchalarim sening uchun kitobga yozdim va har bir ilm, har hunar va har peshakim bilur edim, hammasini qirq to'rt bobda bayon etdim», deyish bilan har bir yoshning aqliy, axloqiy, jismoniy tarbiyasiga oid turmush tajribasi bilan bog'langan holda kamolga yetkazish yo'llari va usullarini bayon etgan.

XULOSA

Xulosa o'rnida davlat rahbari Sh. Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini keltirish o'rinli: "Dunyoga buxoriylar, beruniylar, termiziylar, moturidiylar, xorazmiylardek buyuk alloma va aziz-avliyolarni bergan jonajon Vatanimiz yoshlari ulug'ajdodlariga munosib bulib ulgayishi uchun barcha sharoitlarni yaratib berishimiz zarur" [1.27bet] . Demak, buyuk ajdodlarimiga xos azmu shijoat, xalqimizning metin irodasi, tobora ulg'ayib kelayotgan barkamol avlodimizga tayanib, jamiyatimiz hayotini tubdan yangilash yo'lini izchil davom ettirish-eng dolzarb vazifamizdir. [2. 9-bet]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Mirziyoyev. Insonparvarlik, ezguaik va bunyodkoraik - miaaiy goyamizning poydevoridir . «Tasvir» nashriyot uyi Toshkent – 2021
2. Shavkat Mirziyoev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. "O'zbekiston" nashriyoti Toshkent-2021
3. Hoshimov K., C.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. – T.: O'qituvchi, 2010
4. Ma'naviyat yulduzlari (Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar). - T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1999.
5. Yuldasheva, S. (2021). The Emergence of Libraries as a Hotbed of Spirituality and Enlightenment. International Journal of Culture and Modernity, 10, 43-51.
6. Юлдашева, С. Н. (2020). СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ АУДИТОРИИ. ТИПОЛОГИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ. Oriental Art and Culture, (V).
7. Sohiboxon, Y. (2021). O'ZBEKISTONDA KUTUBXONACHILIK SOHASINING RIVOJI. Oriental Art and Culture, (7), 260-268.
8. Yuldasheva, S., Habibjonov, I., & Haydarov, A. (2020). Librarianship in the formation of book reading. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(2), 2925-2927.

FERULA THENUSESTA YA'NI SUMBULANING FOYDALI XUSUSIYATLARI UNDAN FOYDALINISH

*Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti
OOT-168-21 guruh talabasi*

Sh.I.Abdullayeva

OOMT kafedrasida dotsenti - N.X.Qobilova

Annotatsiya: Ferula thenusesta ya'ni Sumbula nafaqat tibbiyot sanoatida balkim oziq ovqat sanoatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'simlik ildizidan esa omuxta yem san'atida, parrandachilik uchun muhim shibobaxsh ozuqa sifatida katta e'tiborga egaligi bilan ajralib turadi.

Kalit so'zlar: sumbula, ferutanol, tibbiyot, saxaroza, oziq-ovqat sanoati, ferula oilasi, in vitro.

Ferula thenusesta ya'ni Sumbula bargi ingichka qirqilgan Ferula. oilasi Ariaseae- Selderdoslar. Ferula bōyi 1-2 metrgacha yetadigan kōp yillik ōt ōsimlik hisoblanadi. Poyasi yo'g'on, qovurg'ali, sershox, ichki qismi kovak. Barglari oddiy 2-3 marta patsimon qirqilgan bōlib uzun bandli, qini bilan poyaga ketma ket joylashgan. Barg bo'lakchalari mayda, lantsentsimon, chiziqsimon. Bargni umumiy kōrinishi keng uchburchaksimon bo'lib uzunligi 30-40 sm gacha, eni esa 10-30 smgacha bōladi. Gullari murakkab soyabonga to'plangan bo'lib .soyabonlari birlashib supurgisimon gul to'plamini hosil qiladi. O'simlik 3000 - 4000 m balandlikda o'sgan

Ferula eng kam o'rganilgan dorivor o'simliklardan hisoblanadi. U asosan sharqiy Yevropa, O'zbekiston va Shimoliy va Sharqiy Hindistonda o'sadi. Bundan tashqari Rossiyaning uzoq shimolida ham uchratish mumkin.

Uni birinchi bo'lib Yevropa qit'asida tibbiyotda qo'llashni boshlagan Moskva va Petrograd shifokorlari edi. oziq-Sumbula Hindiston Fors va Sharqning boshqa hududlarida azaldan ishlatilgan . Avvaliga , diniy marosimlar uchun ildizidan turli xil atir va isiriqlar tayyorlangan va shu bilan birga dorivor maqsadlarda ham ishlatilgan. Ferula thenusesta Sumbula Ōzbekiston sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik institutida Gollandiya namunasi populyasiyasidan yakka tanlash usulida chiqarilgan. O'simligi sovuqqa chidamli. Piyozning ta'mi sal achchiq. Hosili may oyida pishib yetiladi, oktabr- noyabrgacha yaxshi saqlanadi. Nav erta kuzgi, avgustning ikkinchi yarmi hamda sentabrning birinchi yarmida ekiladi.

.Ferula ildizida asosan 2 guruh biofaol moddalar ajratib olingan.

1. Seskviterpenli spirt unumlarining organik kislotalar bilan hosil qilgns murakkab efirlari.

2. Seskviterpenli kumarinlar. Ularda tashqari fenolglukozidlar, terpenoidlar, organik kislotalar va boshqa moddalar ham topilgan.

Bargi mayda qirqilgan ferula(Ferula thenusesta) ildizi va yer ustki qismidan ferutinol-seskviterpenli spirtning aromatik kislotalar bilan hosil qilgan murakkab efirlari ferutin ferutinlar topilgan.

Sumbulni birinchi bo'lib Granvelley Buyuk Britaniya va AQSh ga olib borgan vaqt o'tishi bilan sumbul ildizi AQSH farmakologiyasida dorivor deb tan olingan.

Ferula ildizida Balsamik qatroqlar efir moyi, kraxmal, mum, linolik va sitearik, palmetik, oleyeke moylar, dekstirin,kul va saxaroza bor. Ferule Sumbul tarkibida sirka kislotasi klechatka ham uchraydi.Bundan tashqari smolali qismida vanil kislotasi va fitosterol mavjudligi aniqlangan.

Hozirgi kunda farmakologiyada ko'pincha sumbula bo'g'ilish, bronxid, mushaklarning spazmlari va tinchlantiruvchi sifatida buyuriladi. Albatta sumbul nafaqat asab bilan bog'liq bo'lgan kassaliklarda balki u metiorizmdan tortib ovqat hazm qilish tizimining turli kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. Ba'zida to'g'irdan to'g'ri qorin bo'shlig'idagi og'riqni yo'qotish uchun ildizining kukunidan mahalliy vosita tayyorlanadi. Bu spazmlardan og'riqni mukammal darajada kamaytiradi va ovqat hazm qilishni yaxshilaydi. Bundan tashqari u pnevmoniya uchun yaxshi xalq tabobati vositasi bo'lib o'pkani tozalaydi va nafas olishni yaxshilaydi.Olimlar uni turli gripp turlariga qarshi kurashishda samarali ekanligini aniqlashgan hozirda uni cho'chqa grippi virusiga qarshi kurashda qo'llanganligi aytilmoqda.

.O'simlik ildizi nafaqat tibbiyot soxasida balkim preperat panoferol parrandachilikda tovuqlarga tuxumdorlikni, oshirish uchun chorvachilikda esa cho'chqalarga yemga aerozol hoida purkab beriladi.

Ibn Sino ferula sumbul o'simligidan shishlarni qaytarishda, miyani davolashda, yurak urishini meyorlashtirishda, jigar, meda kasalliklarini davolashda, sariqda, peshop haydovchi, bachadon rak kasalligida va haddan tashqari qon yo'qotishda qo'llagan. Sochlar uchun yaxshi konditsioner, saratonga qarshi, antibakterial, antifungal va mikroblarga qarshi ta'sir ko'rsatadi va miya sog'lig'ini himoya qiladi.

Ferulani in vitro usulida ko'paytirish bir qator afzalliklarga ega. Birinchidan samarali, ikkinchidan qisqa vaqt talab etadi, uchinchidan ko'paytirish jarayonida har bir kallus hujayrasidan kulturalashning qulay sharoitida o'simlik paydo qiluvchi tasodifiy kurtaklar shakllanadi. Bundan tashqari mazkur mahsulotlarni eksport qilish orqali ulkan iqtisodiy samaradorlikka erishishimiz mumkin. Bu juda kam uchraydigan o'simlik hisoblanadi. Uning sobiq nomi ferula sumbul hisoblanadi. Hozirgi kunda bu o'simlik "ferula moschata" yoki "mushk ildizi", "mush ferula" deb nomlanadi.

O'simlikning eng qimmatli qismini ildizidir. Undan turli xil damlamalar va suyuq ekstraktlar tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lee-Huang S., Huang P.L., Chen H.C., Huang P.L., Bourinbaiara A., Huang H.A., Kung H.F. Anti-HIV and anti-tumor activities of recombinant MAP30 from bitter melon (англ.) // [Gene](#) (англ.)рус.: journal. — [Elsevier](#), 1994. — Vol. 161. — P. 151—156.
2. ↑ Basch E., Gabardi S., Ulbricht C. Bitter melon (*Momordica charantia*): a review of efficacy and safety (англ.) // *American Journal of Health-System Pharmacy*: journal. — 2003. — Vol. 60, no. 4. — P. 356—359.
3. Suvanova F., Qobilova N., Tuxtamishova G. Improvement of solvent recovery technology in oil extraction production // *Science and innovation*. — 2023. — T. 2. — №. A1. — С. 209-212.
4. N.X.Kobilova, K.Majidov Study of amaranth seeds as the raw material for the extraction of biologically active additives *TEST Engineering Management* (Scopus) May-June 2020. ISSN:0193-4120 Page.№29349-29353

USAGE OF ISLAMIC TERMS IN COMPARATIVE LINGUISTICS

Senior teacher *Feruz Khodjakulova Rustamovna*

International Islamic academy of Uzbekistan

“Foreign languages” department

Gmail:feruzahodjakulova77@gmail.com

Abstract: This article presents a comprehensive analysis of the usage of Islamic terms in the field of comparative linguistics. Comparative linguistics is a branch of linguistics that aims to establish relationships between languages, reconstruct their historical development, and understand their structural similarities and differences. The precise usage of terms in this field is of utmost importance to ensure clear communication and accurate interpretation of linguistic data.

The article begins by examining the fundamental concepts and principles of comparative linguistics, emphasizing the importance of terminology in facilitating accurate comparisons and systematic analyses. It explores various linguistic terms, such as cognates, loanwords, phonological shifts, and morphological changes, which are essential for conducting comparative studies.

Keywords: comparative linguistics, terminology, cognates, loanwords, language families, linguistic variation.

Introduction

Comparative linguistics is a fascinating field that explores the similarities and differences among languages, aiming to reconstruct their historical relationships. Through systematic analysis, linguists uncover linguistic features, trace language evolution, and shed light on the human capacity for communication. However, conducting comparative linguistic research requires adhering to certain usage terms and principles to ensure accuracy, validity, and transparency. In this article, we will delve into the key usage terms in comparative linguistics and their significance in facilitating rigorous and reliable analyses. Cognates are words in different languages that share a common origin. Identifying cognates is crucial in comparative linguistics, as these words provide evidence of the historical connections between languages. Linguists compare phonetic, morphological, and semantic similarities to establish cognate relationships. For example, Zakat (Arabic) - Zakah (Indonesian) - Zakât (Turkish): This term refers to the obligatory charitable giving in Islam. The cognates "Zakat," "Zakah," and "Zakât" are used in Arabic, Indonesian, and Turkish,

respectively, to denote the same concept of giving alms. The word “zakah ”is the cognate because they all derive from the same ancestral language. Languages are often grouped into families based on their shared ancestry. A language family consists of a set of languages that can be traced back to a common proto-language.

Examples of language families include the Indo-European family, which encompasses languages such as English, Spanish, Hindi, and Russian, and the Sino-Tibetan family, which includes Mandarin, Tibetan, and Burmese. Understanding language families is essential for comparative linguists as it allows them to identify similarities and reconstruct the linguistic history of a particular group of languages. Sound correspondences are regular phonetic shifts observed across related languages. These shifts help linguists establish systematic rules and patterns of sound change. By identifying consistent sound correspondences, comparative linguists can reconstruct ancestral sounds and phonological systems. Sound correspondences refer to systematic patterns of phonetic changes that occur when words are derived or borrowed across different languages. While Islamic terms have been borrowed into various languages, it's important to note that sound correspondences can vary depending on the specific language pairs involved. Here are a few general examples of sound correspondences in Islamic terms:

Arabic "s" to English "s" or "th":

Salah (Arabic) corresponds to "Salah" or "Salat" (English).

Sadaqah (Arabic) corresponds to "Sadaqah" (English).

Arabic "q" to English "k":

Quran (Arabic) corresponds to "Koran" (English).

Arabic "h" to English "h" or silent:

Hajj (Arabic) corresponds to "Hajj" (English).

Hadith (Arabic) corresponds to "Hadith" (English). These correspondences aid in establishing the historical relationship between these languages.

Comparative Methods

Comparative linguistics employs various methods to analyze and compare languages. Some common comparative methods include the comparative method, the internal reconstruction method, and the lexical reconstruction method. The comparative method involves comparing related languages to identify shared features and reconstruct the proto-language. The internal reconstruction method focuses on analyzing changes within a single language over time. The lexical reconstruction method involves reconstructing the vocabulary of the proto-language

by comparing cognates across related languages. Etymology, the study of word origins, plays a vital role in comparative linguistics.

Etymological dictionaries compile the historical development of words, tracing their roots back to the ancestral language. These dictionaries provide valuable resources for linguists, enabling them to explore the evolution of vocabulary and track language connections. By understanding the etymology of words, comparative linguists gain insights into the cultural and historical influences on languages.

Conclusion

Usage terms in comparative linguistics form the foundation for rigorous and systematic analysis of languages. Cognates, language families, sound correspondences, comparative methods, and etymological dictionaries are essential tools that help linguists trace language evolution, reconstruct proto-languages, and unravel the intricate tapestry of human communication. By adhering to these usage terms, comparative linguists ensure precision, reliability, and transparency in their research, contributing to our understanding of the diversity and interconnectedness of languages across the globe.

References:

1. Kostomarov V.G. Lingvostranovedcheskaya teoriya slova. – M., 1980. – P.301.
2. Zhuravlev A.F. Technicheskiye vozmojnosti russkogo yazika v oblasti predmetnoy nominasii// Sposobi nominacii v sovremennom russkom yazike.– M.: Nauka, 1982. –P. 45-109
3. Vereshagin Ye.M., Kostomarov V.G. Russkoe slovo v soznanii inostransa // Sosial'no-lingvisticheskie issledovaniya. – M., 1976. – S.86-96.
4. Danilenko V.P. Russkaya terminologiya: Opit lingvisticheskogo opisaniya.– M.: Nauka, 1977. – P.100
5. Khodjakulova F.R. “Peculiarities of religious studies terminology In Linguistics”-T.,2023-P.196
6. Khodjakulova F. R. “Translation Strategies Of Islamic Terms”-T.,2023-P.12-16

LEXICAL – SYNTACTICAL FEATURES OF PRIMARY PREDICATION IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Melikova Elnora Shukhratovna

Lecturer, International Islamic Academy of Uzbekistan

Abstract

The article describes issues related to the analysis of lexical-syntactical features of primary predication in English and Uzbek languages. The article searches the structural and syntactical features of primary predications in both languages. As well as, we analysed works of E. Hemingway and T. Malik in order to identify similarities and differences of using primary predications in two languages. Moreover, predicative categories of objective modality and tense in two languages find their expression in the verbal component of predication. Views of world and local scientists on the primary predication in English and Uzbek were analysed. Furthermore, the primary predication phenomenon in two languages was investigated with examples.

Key words: lexical-syntactical feature, verb, primary predication, language, similarity, difference, finite verb, predicate.

ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРВИЧНОГО ПРЕДИКАТА В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы, связанные с анализом лексико-синтаксических особенностей первичной предикации в английском и узбекском языках. В статье исследуются структурные и синтаксические особенности первичных предсказаний в обоих языках. Кроме того, мы проанализировали работы Э. Хемингуэя и Т. Малика с целью выявления сходства и различий использования первичных предсказаний в двух языках. Более того, в обоих языках объективная модальность и предикативные категории времени отражены в вербальном компоненте сказуемого. Проанализированы мнения мировых и местных ученых о первичном предсказании на английском и узбекском языках, и они проанализированы на примерах.

Ключевые слова: лексико-синтаксическая особенность, глагол, первичное предикация, язык, сходство, различие, конечный глагол, предикация.

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА БИРЛАМЧИ ПРЕДИКАЦИЯНИНГ ЛЕКСИК-СИНТАКТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Annotatsiya

Maqolada ingliz va o'zbek tillarida birlamchi predikatsiyaning leksik-sintaktik xususiyatlarini tahlil qilingan. Ushbu maqolada ikkala tilda ham birlamchi predikatsiyaning lug'aviy va sintaktik xususiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, E. Xemingvey va T. Malik asarlari tahlil qilinib, ikki tilda birlamchi predikatsiyani ishlatishning o'xshashlik va farqli tomonlari aniqlandi. Xususan, ikki tilda obyektiv modallik va zamonning predikativ kategoriyalari predikatsiyaning og'zaki komponentida o'z ifodasini topadi. Mazkur maqolada jahon va mahalliy olimlarning ingliz va o'zbek tillaridagi birlamchi predikatsiyaga oid fikr-mulohazalari tahlil qilindi. Bundan tashqari, ikki tilda birlamchi predikatsiya misollar yordamida o'rganildi.

Kalit so'zlar: leksik-sintaktik xususiyat, fe'l, birlamchi predikatsiya, til, o'xshashlik, farq, o'timli fe'l, predikat.

Introduction. Syntactic features are formal properties of syntactic objects, which determine how they behave with respect to syntactic constraints and operations (such as selection, licensing, agreement and movement). Syntactic features can be contrasted with properties, which are purely phonological, morphological, or semantic, but many features are relevant both to syntax and morphology, or syntax and semantics, and to all three components. Lexical semantic could be defined as the study of word meaning, but in practice it is often more specifically concerned with the study of lexical (i.e. content) word meaning, as opposed to the meanings of grammatical (or function) words. This means that lexical semanticists are most interested in the open classes of noun, verb and adjective and with more contently members of the adverb and preposition classes (for instance over but not of). Lexical semantics is thus mostly exempt from considering issues that arise from the use of grammatical words, such as definiteness and modality [Mamatov M., 1990].

Language units have primary functions, such as predicativity, modality, confirmation or denial of the existence of an object in the world.

Primary predication establishes subject-predicate relations and makes the backbone of the sentence. The finite form of the verb expresses it. Sentences need a finite verb in order to be complete. Without a finite verb, a sentence would simply be a subject, or a subject and other parts of speech that do not express action and are not linked together properly. In other words, sentences do not function correctly without finite verbs. Finite verbs are verbs that have subjects and indicate grammatical tense, person, and number. These verbs describe the action of a person, place, or thing in the sentence. Unlike other types of verbs, finite verbs do not require another verb in the sentence in order to be grammatically correct.

Research methodology. A number of methods have been used in this article, such as descriptive analysis, component analysis, semantic analysis, and contrastive analysis. Their choice is due to the fact that they are optimal for studying the lexical and semantic characteristics of complicating structures of predications in these two languages.

Materials and analysis. Due to the fact that multiple types of verbs can often exist in the same sentence, it is helpful to know some common instances of finite verbs that can help you identify them.

Third person singular present verbs ending in “-s”.

Any verb that has an -s ending for the third person singular present form is a finite verb. Non-finite verbs do not have tense, and thus never switch their endings to “-s” in the third person singular present form.

The exceptions to this are [modal auxiliary verbs](#): *can, could, will, would, shall, should, may, might, and must*. Modal verbs also cannot take an “-s” ending for third person singular present; however, they are always finite. They come directly after the subject and before main verbs, and help to determine aspect, tense, and mood.

Here are some examples of finite verbs in the third person singular present form with -s endings:

- *He runs to the store every morning.*
- *The girl swims in the ocean.*
- *The footballer kicks the soccer ball at the goal.*
- *He has three cars in her driveway.*

Verbs that are functioning in the past tense (**not** past participles) are inherently finite. As we noted above, the majority of verbs have the same form for both past tense and past participle. These are known as **regular verbs**. To determine if a regular verb is in the past tense or is a past participle (and thus finite or non-finite), we have to examine how it is functioning in the sentence.

However, some verbs are **irregular**, and they have a past tense form that is separate from their past participle form. Here are a few examples of sentences using irregular verbs:

Be

- *My son **was** feeling unwell.* (past tense finite)
- *He has **been** feeling unwell.* (past participle non-finite)

Go

- *We **went** to the store.* (past tense finite)
- *We had **gone** to the store.* (past participle non-finite)

Fly

- *We **flew** to Moscow already.* (past tense , finite)
- *We have **flown** to Moscow already.* (past participle , non-finite)

There are quite a few irregular verbs, and there is no rule to how they are conjugated (which is why they are irregular).

Finite verbs often directly follow the subjects whose actions they are describing. This location allows for a clear connection between the subject and the verb it makes it easy for the reader or listener to understand that the verb is describing the action of the subject and not another word in the sentence. Here are some examples of finite verbs appearing directly after subjects in sentences:

- *"Nobody **listened** to the music.*
- *"The old man **drank** his coffee slowly.*
- *Across the field, the trees **swayed** in the wind.*

Non-finite verbs, however, generally do not appear directly after the subject. This is because they are often not directly describing the action of the subject, but are instead serving another grammatical purpose in the sentence.

Discussions. Primary predication is a wider notion than predicate, and it is used not only in the field of linguistics but also in the philosophy and logics. However, there is no problem with understanding the logical and grammatical predicate in those languages where both terms are rendered in the same way. For example, in the English language only one term primary predication is used compared to the Uzbek language, where two different terms to denote this notion in linguistics and philosophy or logics are used [Jespersen O., 1983; Akimova G.N., 1981; Mamatov M., 1990].

We share the ideas of M. Rasulova, who studied the problems of lexical categorization in linguistics, on the problem of categories in a language. Grammatical categories that represent general and essential features of the languages

cannot reflect the differences between the languages, because the world is categorized differently in various languages. That is why, typological analysis in modern linguistics is to be carried out using different semantic categories, lexical and grammatical meanings that provide information about the world [Rasulova M.I., 2005].

The primary predication of a sentence is the part that modifies the subject of a sentence or clause in some way. The predicate specifies what the subject is, or does or tells what is done to the subject. Because the subject is the person, place or thing that a sentence is about, the predicate must contain a verb explaining what the subject does. It can also include a modifier, an object or a compliment. Primary predication can be one verb or verb phrase (simple predicate), two or more verbs joined with a conjunction (compound predicate), or even all the words in the sentence that give more information about the subject (complete predicate).

Results. A predicate can be as simple as a single word that shows the action in a sentence. It is used to tell you what the subject of the sentence does.

From a logical-grammatical point of view, these constructions can be regarded as grammatically incomplete. The subject of primary predications does not have forms of grammatical categories such as person, number, tense, mood and aspect with the predicate. This incompleteness is a factor that syntactically differs them from sentences.

Look at a few of sentences in the English language. The subjects are underlined and the predicates are **bold**.

1. The old man **drank** his coffee slowly.

(Hemingway E., “The Old Man and the Sea”, 1952)

The subject of the sentence is “The old man”, the person being spoken about. Nevertheless, what is being conveyed or expressed about this person? The word that modifies the subject The old man” is the past-tense verb “**drank**”, which is the predicate.

Below we analyze this sentence is taken from second series of “Shaytanat” books which is complicated by primary predications in the Uzbek language based on the basic concepts.

2. Yuqoridan turib qaraganida daryo suvi tiniq, sokin **oqayotgan edi**.

(Malik T., Shaytanat”, 1994).

Primary predication has its own motion-modifier; modifier shows how the river’s water was clear, quiet flowing. The subject of the sentence is “Suvi”,

“*oqayotgan edi*”- nominal predicate, *tiniq, sokin* – modifier, *daryo* – possessive determiner, *qaraganida* - modifier and *yuqoridan turib* – modifier;

The syntactical structure of the sentences in English and Uzbek do not overlap with each other.

3. *Perico* ***gave*** *it to me at the bodega,* *he* ***explained***.

(Hemingway E., “The Old Man and the Sea”, 1952)

The subject of the sentence are “*Perico*” and “*he*”. What is the point of the sentence? For the subject to specify an action that they do, which is the predicate. The predicate ***gave, explained***.

4. *Agar mollarni yashirmay o‘z xohishingiz bilan **topshirsangiz**, eringizning gunohi **yengillashi**.*

(Malik T., “Shaytanat”, 1994).

There are two primary predications here: 1) *topshirsangiz*; 2) *yengillashi*. Primary predication has its own motion-modifier; modifier shows the manner of peoples solve the problem. The subject of the sentence is “*siz*”, in hidden way, the predicates are “*topshirsangiz, yengillashi*”. The predicate overlaps in both languages, but the subjects of the sentences do not match.

5. *The old man* ***looked*** *at him with his sun-burned, confident loving eyes.*

The subject of the sentence is “*The old man*, the person being spoken about. The word that modifies the subject “*The old man*, is the past-tense verb “***looked***”, which is the predicate.

In addition to simple predicates, there are also compound predicates. A compound predicate gives two or more details about the same subject and has two or more verbs joined by a conjunction.

For example:

6. *The boy* ***left*** *him there and when *he* ***came*** back, the old man ***was still asleep***.*

(Hemingway E., “The Old Man and the Sea”, 1952)

In this example, *The boy* and *the old man* are the subject and *left him there, came back* and *was still asleep* are the compound predicates joined by the conjunction *and*.

A complete predicate is the verb that shows the action and the modifying phrase that completes the thought, basically everything in the sentence that isn't the subject.

The primary predicate is in **bold** in each example, while the subject is underlined.

7. *Bolalarning o‘yinga go‘shmasliklari, ayniqsa, “kelgindi” deb chaqirishlari uning **g‘azabini keltirardi**. (Malik T., “Shaytanat”, 1994).*

It is a simple extended sentence with two complex subjects and one predicate. "*bolalarning o'yinga qo'shmasliklari*" is the first subject and it consists of three words. Mainly two words "*qo'shmasliklari*" and "*kelgindi*" deb *chaqirishlari*" are considered as the subjects of the sentence and they are made from Gerund, Participle 1. Predicate is formed with compound verb.

8. *Shomil boshqalarga nisbatan ko'proq unga ishonardi*. (primary predicate-*ishonardi*, *ko'proq*-modifier, *unga*-object, *boshqalarga*-object).

(Malik T., "Shaytanat", 1994).

It is a simple extended sentence with a subject, a predicate, two objects and a modifier.

Subject of the sentence is *Shomil* and it is made from a common noun. Predicate is formed from a simple verb. Both are third person singular in past tense.

Conclusion / Recommendations. The lexical and syntactic features of primary predications in both languages have both similarities and differences. Similarities in their structure can be found in the participial constructions, but in other types, there are more differences, rather than similarities. Syntactically, primary predications in both languages serve for one purpose to enrich the informativeness of the sentence, but their position in a sentence can be different in the discussed languages, as they belong to different language groups. Nevertheless, features are essential to all explicit analyses.

REFERENCES:

1. Abdurakhmanov G. The syntax of complicated sentence. In the collection articles: The structure and history of Turkic languages. Moscow: Nauka. 1981.
2. Akimova G.N. On the valency of transitive verbs in the Russian language // Theory of language. Methods of its analysis and teaching. Leningrad: Visshaya shkola. 1981.
3. Rasulova M.I. The basis of lexical categorization in linguistics. Tashkent: Fan. 2005.
4. Abdurakhmanov G. The syntax of complicated sentence. In the collection articles: The structure and history of Turkic languages. Moscow: Nauka. 1985.
5. Mamatov M. Secondary predicate in the structure of simple sentence in the Uzbek language. The dissertation abstract of the doctor of philological sciences. Tashkent. 1990.

6. Nurmonov A., Mahmudov N. Theoretical grammar of the Uzbek language. Tashkent: O'qituvchi.1992.
7. Barkhudarov L.S. The structure of a modern English simple sentence. Moscow: Nauka. 2008.
8. Mahmudov N. Predication and polypredication // O'zbek tili va adabiyoti. Tashkent, volume 2. P. 18-21.1982.
9. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles. Part IV: Syntax. (Second edition) Third Volume, Time and Tense. Einar Munksgaard / George Allen &. Unwin Ltd.1983.
10. Chomsky N. Syntactic Structures (Second edition). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.2002.
11. Hemingway E. The Old Man and the Sea. New York: Charles Scribner's Sons, 1952. P. 127.
12. Malik T. Shaytanat - T.: Sharq, 1994.-B. 380.

THE PROCESS OF FORMING AN INTERCULTURAL CONTEXT

Kamola Aripova Yusupovna

International islamic academy of Uzbekistan

A senior teacher of the department of Foreign languages

Tel: 90 981-46-15

e-mail: kamolakind@mail.ru

Annotation

The article notes that in the conditions of the new socio-economic realities of society, the updated goals of teaching at a language university, the requirements for mastering a foreign language as an instrument of communication are increasing. A high-quality communication process is impossible if the student is not in a state of readiness to overcome communicative difficulties, compensate for the interrupted communication process, get out of the situation of lack of language and speech resources.

Key words: *compensate, descriptors, thesaurus, intercultural, competence.*

Introduction. In connection with the paradigm shift in education to an intercultural context, additional tasks are imposed on teachers and students of language universities related to the need to form all components of foreign language competence, where compensatory competence plays an important role. The dynamics of the process of formation of the ICC has necessitated the identification of three of its levels, corresponding to the levels of foreign language communicative competence and to the levels of the linguistic personality of the communicant in intercultural communication. In the dissertation of T.N. Astafurova presents descriptors that describe each of the identified levels, where the minimum level, correlating with level A2 in the European Language Portfolio and the verbal-associative level of a discursive personality, presupposes the ability to carry out intercultural communication in a foreign language in a limited set of situations of an informal and then official nature. A sufficient level, correlating with levels B1 and B2 and the thesaurus level of the secondary linguistic personality, allows for intercultural communication in a foreign language on familiar topics in informal and official standard communication situations. Thus, at the initial stage of studying at a language university, one should master level B 2. In other words, the level of foreign language communicative competence, necessary and sufficient for the conditions of

a language university, will approach the level of an educated native speaker within the limits specified by the program. However, determining the level of this competence in itself does not solve the problem of its essential content. The idea of a number of authors is legitimate that communicative competence does not appear to be something stable, given once and for all, but is a dynamic system that transforms depending on the purpose, stage and type of training.

Analysis of relevant literature. The intercultural aspect of foreign language communicative competence is realized as the ability to apply intercultural communication strategies to convey information about one's culture in an acceptable and understandable form for a foreign interlocutor. This is the ability to use verbal and nonverbal means (strategies) that a person resorts to if communication does not take place (re-asking, asking for a new word, re-reading a phrase, an incomprehensible place in the text, using gestures, facial expressions, etc.) compensatory knowledge and skills and skills of students.

As already mentioned, compensatory competence is part of foreign language communicative competence, but some methodologists identify compensatory competence with strategic competence, or reduce the latter to the ability to compensate. Thus, according to N.D. Galskova, "strategic competence is based on the ability to compensate for insufficient language knowledge, speech and social experience of communication in a foreign language environment." This may be why some methodologists call it compensatory competence. However, a study of works on the problems of strategic competence shows that the sphere of its influence is much wider, therefore, strategic competence is not an analogue of compensatory competence. We will try to answer what compensatory competence is.

There is a whole range of linguistic, speech and social skills that are within the compensatory competence that need to be developed and strengthened in the process of mastering a foreign language with an emphasis on intercultural communication. In particular, we are talking about linguistic and extralinguistic guesswork, compensation for language deficits through other means, for example, non-verbal, working with a dictionary, etc. A high-quality communication process is impossible if students are not ready to overcome communication difficulties, compensate for the interrupted communication process, and get out of a situation of deficit language and speech resources.

Research methodology. In the context of new socio-economic realities of society, updated learning goals at a language university, the requirements for proficiency in foreign language speech as a tool of communication are increasing. In

connection with the paradigm shift in education to an intercultural context, additional tasks are imposed on teachers and students of language universities related to the need to form all components of foreign language competence, where compensatory competence plays an important role. The dynamics of the process of formation of the ICC has necessitated the identification of three of its levels, corresponding to the levels of foreign language communicative competence and to the levels of the linguistic personality of the communicant in intercultural communication. In the dissertation of T.N. Astafurova presents descriptors that describe each of the identified levels, where the minimum level, correlating with level A2 in the European Language Portfolio and the verbal-associative level of a discursive personality, presupposes the ability to carry out intercultural communication in a foreign language in a limited set of situations of an informal and then official nature. Sufficient level corresponding to levels B1 and B2 and the thesaurus level of secondary language skills

References:

1. Ingliz tili ozaki wa yozma nutk amaliyoti” fanidan dasturi. Bachelor of Science 52220100 -Philology (English Tili). Matyakubov D.I., Makhkamova G., Mirsaidov A. -T.: UzJTU, 2006.
2. Arakin V.D. and others. Practical English language course. –M.: Vlados, 1997.
3. 5. Astafurova T.N. Strategies of communicative behavior in professionally significant situations of intercultural communication: Dis. doc. ped. Sci. – M., 1997. – 325 p.
4. Bakhtin M.M. Aesthetics of verbal creativity. – M.: Art, 1986.
5. Belyaev B.V. Essays on the psychology of teaching foreign languages. – M.: Education, 1965. -P.59-61.
6. Bim I.L. The concept of teaching a second foreign language (German based on English). – Obninsk: Title, 2001. – 48 p.
7. Bim I.L. A student-centered approach is the main strategy for school renewal // Foreign languages at school. –M., 2002. No. 2. –P.11-15.
8. Bogatikova L.I. On the problem of the development of cultural and linguistic intuition // Foreign languages at school. –M.2007. No. 3. –P.34-38.
9. Bystrova E.A. Competent native speaker (characteristics of types of competencies) // Public education. –M., 1998. No. 5. – P. 70 - 71.

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOGLARINING INNOVATSION FAOLIYATGA MOSLASHUVIDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING AHAMIYATI

Nuritdinova MahliyoXon Xoshimovna

Quva Abu Ali ibn Sino nomdagi jamoat salomatligi texnikumi uslubchisi

Mo'minova Mashxura Sul-tonmurod qizi

“Jamiyat sog'lig'innii saqlash va tibbiy statistika” moduli o'qituvchisi

Abduhalilova Mohigul Qobiljon qizi

Akusherlik va ginekologiya moduli o'qituvchilari

Quva Abu Ali ibn Sino nomdagi jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Raqamli texnologiyalar va ular bilan ishlash. Raqamli jamiyat konsepsiyasi, shakllanish jarayoni va muammolari. Axborot madaniyati va axborot jamiyati

Kalit so'zlar: Raqamli jamiyat, bilimlar jamiyati, axborot jamiyati, raqamli kompetentsiya, raqamli vakolat

Bugungi zamonda raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalari taraqqiyotga erishishning muhim shartlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar nafaqat davlat va jamiyat boshqaruvini takomillashtiradi va ijtimoiy sohada odamlarga katta qulaylik yaratadi. Raqamli yoki axborot jamiyati bu insonlarning aksariyati ma'lumotni ishlab chiqarish, saralash, qayta ishlash va sotish bilan shug'ullanadigan jamiyat, uning tag zahirida eng yuqori vosita – bilimdir.

Axborotlashtirishning maqsadi-mehnat unumdorigini oshirish va mehnat sharoitlarini yengillashtirish orqali odamlarning hayot sifatini yaxshilashga intilish. Axborot jamiyatining rivojlanishi quyidagi mezonlar bilan belgilanadi:

1. Kompyuterlarning mavjudligi
2. Kompyuter tarmoqlari va ularning rivojlanish darajasi
3. Axborot madaniyati (axborot texnologiyalari sohasidagi bilim va ko'nikmalar) va unga egalik darajasi

Global axborot makonini yaratish:

- odamlarning samarali axborot bilan o'zaro ta'siri;
- ularning jahon axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatlari;
- ularning axborot mahsulotlari va xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish

-elektron demokratiya, axborot iqtisodiyoti, elektron hukumat, raqamli bozorlar, electron ijtimoiy va iqtisodiy tarmoqlarni rivojlantirish

Raqamli jamiyat haqida o'ylashda birinchi navbatda axborot jamiyatini hisobga olishimiz kerak. Bu raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq. Axborot jamiyati deganda, axborotni yaratish, tarqatish, ulardan foydalanish va manipulyatsiya siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ishlarda muhim ahamiyatga ega bo'lgan jamiyatlar tushuniladi. Biz "raqamli fuqaro"-bu Internet va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha ko'nikma va bilimlarni rivojlantiruvchi shaxs, raqamli texnologiyalar va internetdan jamiyat va siyosatga aralashish va ishtirok etish uchun tegishli va mas'uliyatli usullardan foydalaniladi. Raqamli fuqarolikning ushbu ta'rifini so'raganda, biz murakkablik darajasi haqida o'ylashimiz kerak.

Raqamli innovatsiyalar - bu imkoniyat – hukumatlar uchun, biznes uchun, jamiyatchilik uchun va ularning bir-biri bilan aloqasi uchun. Raqamli texnologiyalar institutsional munosabatlar va jamiyatning ish uslubini tubdan o'zgartiradigan, shaxslarning imkoniyatlarini kengaytiradigan va ularning qaror qabul qilish va ishlab chiqarishda ishtirok etish hamda ularga hissa qo'shish qobiliyatini o'zgartiradigan yangi vositalarni taqdim etadi.

Raqamli texnologiyalar afzalliklari:

- korrupsiyaga chek qo'yadi
- ishlab chiqarishda mehnat samaradorligini oshishi
- kompaniyalarning raqobatbardoshligini o'sishi
- ishlab chiqarishdagi hujjatlarning kamayishi
- yangi ish o'rinlarini yaratilishini
- yangi zamonaviy kasblar paydo bo'lishi
- kambag'allikni yengish va ijtimoiy tengsizlikni yuqolishi

Raqamli texnologiyalar kamchiliklari:

- ma'lum bir davlat yoki mintaqaga joriy etish va amalda qo'llash uchun uzoq vaqt sarf qilinishi

- insonlarda xarakat tizimi kamayadi
- internet tezligi va sfati jixatidan tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik hayotimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularni tasavvur qilib bo'lmaydi. Tabiiyki, boshqa sohalarda bo'lgani singaari kabi raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish ham uning faoliyatini tubdan o'zgartirmqda. Ta'lim tizimi bugungi kunda raqamli texnologiyalarga singib

ketayotgani shunchaki hayratlanarli emas, chunki bugungi kunda axborot makonida taklif etilayotgan ko'plab narsalarni jiddiy tahlil qilish va pedagogik asoslash uchun asos bo'lib hizmat qila oladi.

Ta'limda raqamli texnologiyalarni o'qitish sifatini saqlab qolgan holda samarali qo'llash uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim

- yurtimizda internet infratuzilmasini yaxshilashimiz, talaba yoshlarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'zlashtirishlariga zarur shart-sharoitlarni yaratish

- pedagogik kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish maqsadida kerakli sharoitlar yaratish

- o'qitish jarayonini tashkil etishda o'qitish vositalari va masofaviy o'qitish texnologiyalaridan rivojlantirish, yuqori samaradorlikka ega raqamli qurilmalar bilan jhozlangan o'quv xonalar, laboratoriyalar, simulyatsion xonalar va boshqalarni o'z ichiga olgan markazlarni tashkil etish.

- ta'lim jarayonida didaktik materiallar va tajriba dizaynlarini ishlab chiqishda 3D pirenlerini qo'llash, raqamli didaktika va raqamli ta'lim modellarini qo'llash, o'qituvchi va talabalar uchun loyihalar, ilmiy izlanishlar va moshqalarni muhokama qilish uchun veb saytlar ishlab chiqish lozim.

Shundagina, raqamli texnologiyalardan foydalanib, ta'lim sifatini tushirmagan holda talabalarga bugungi kun talabi darajasida bilim olishlariga erishamiz.

Xulosa qilib aytganda bugungi kun auditoriyalari o'n yil avvalgilaridan juda katta farq qiladi. O'quv xonalari zamonaviy kompyuterlar, planshetlar, smart-doskalar, iPad va boshqa turdagi ta'lim texnologiyalari bilan jhozlangan. Dunyoning rivojlangan davlatlarida bo'lgani kabi, bizning yurtimizda raqamli texnologiyalarning eng so'ngi avlodlaridan; televizor, kompyuter, planshet, smartfon va smart soatlar.

Bundan tashqari, raqamli texnologiya o'rganishni yanada qiziqarli va interaktiv xolda amalga oshiradi. Doskalar va darsliklar davri o'tdi; zamonaviy o'quv xonalari raqamli qurilmalar, interaktiv doskalar va o'quvchilarga virtual munozaralar, viktorinalar va o'yinlarda qatnashish imkonini beruvchi onlayn platformalar bilan jhozlangan. Ushbu vositalar nafaqat o'rganishni qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarga ma'lumotni yaxshiroq saqlashga yordam beradi va ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshiradi.

Ta'limda raqamli texnologiyaning yana bir muhim jihati hamkorlik va muloqotni kuchaytirish qobiliyatidir. Google Classroom, Microsoft Teams va Zoom kabi onlayn platformalar yordamida o'quvchilar jismoniy joylashuvidan qat'i nazar,

loyihalar ustida hamkorlik qilishlari, hujjatlarni almashishlari hamda bir-birlari va o'qituvchilari bilan muloqot qilishlari mumkin. Bu o'quvchilarga hamkorlikda samarali ishlash, fikr almashish va bir-biridan o'rganish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, raqamli ta'lim texnologiyani biz zamonaviy ta'limdagi roli muhim va keng qamrovli ekanligiga ishonamiz. Bu bizning o'qitish va o'rganish uslubimizni o'zgartirish, ta'limni yanada qulayroq, qiziqarli va interaktiv qilish imkoniyatiga ega. Biroq, ta'limda raqamli texnologiya bilan bog'liq muammolarni hal qilish muhim, masalan, raqamli tafovut va chalg'itish ehtimoli. Shunday qilib, biz texnologiyani o'rganishni yaxshilash va o'quvchilarni raqamli asrda muvaffaqiyatga tayyorlash uchun samarali qo'llanilishini ta'minlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Bakiyeva, F. R., Primkulova, A. A., & Mirzahmedova, N. D. (2020). Smart And Development Of Modern Education.

2. Shaxnoza Abduhakimovna Abduraxmanova. (2022). INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION PROCESS ON THE BASIS OF DIGITAL TECHNOLOGIES. World Bulletin of Social Sciences, 8, 65-67. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/721>

3. Akhmedov Mukhomod-Umar Bakhridinovich. (2022). THE IMPORTANCE OF FOLK APPLIED ART IN THE FORMATION OF YOUTH CREATIVE ACTIVITY. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 3(02), 142-156. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crijp-03-02-23>

4. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008

5. "IQTISOD MOLIYA", 2009. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – T. : IQTISOD MOLIYA, 2011. Hikmatnoma. //To'plovchi N. Eshonqulov. Toshkent: Cho'lpon, 1992

LABORATORIYA TEKSHIRUVLARI NATIJALARIGA TURLI OMILLARNING TA'SIRI

Usmonov Mavlonxon Masutxon o'g'li

Laboratoriya ishi texnikasi moduli o'qituvchisi

Qosimov Abdibannop Mamatqulovich

Mikrobiologiya moduli o'qituvchisi

Ma'ripov Xamidxon Saidmaxmudovich

Mikrobiologiya moduli o'qituvchisi

Quva Abu Ali ibn Sino nomdagi jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Laboratoriya tadqiqotlari inson salomatlik holatining sezgir ko'rsatkichlari hisoblanadi. Tahlillar natijalari sinov namunasining fizik-kimyoviy xususiyatlarini aks ettiradi va raqamli shaklda ob'ektiv diagnostika ma'lumotlarini beradi. Bemorni davolash strategiyasi bo'yicha muhim qarorlar ko'pincha laboratoriya ma'lumotlaridagi kichik o'zgarishlarga asoslanadi. Aynan shuning uchun ham kasalliklarga tashxis qo'yish va davolash jarayonida laboratoriya tekshiruvlarining o'rni, shuningdek, talab qilinadigan tadqiqotlar ko'lami va soni doimiy ravishda ortib bormoqda. Biroq, har qanday diagnostika laboratoriyasining amaliyotidan ma'lumki, ular tomonidan olingan natijalar har doim ham to'g'ri deb bo'lmaydi. Bu laboratoriya ma'lumotlarining yakuniy natijalariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ko'p sonli patologik bo'lmagan omillarning mavjudligi bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: preanalitik, analitik o'zgaruvchanlik, biologik ritmlar, ovqatlanish ta'siri, jismoniy mashqlar ta'siri, emotsional stress, bemorning jinsi, bemorning yoshi, homiladorlik.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, olingan qoniqarsiz natijalarning asosiy soni tahlil paytida yo'l qo'yilgan xatolar bilan bog'liq. Tahlilning har qanday bosqichida tasodifiy va tizimli xatolarning paydo bo'lishi laboratoriya natijalarining ishonchligini pasaytiradi va natijada to'g'ri tashxis qo'yish va etarli davolanishni qiyinlashtiradi.

PREANALITIK (LABORATORIYA-OLDI) Davolovchi sifokor tahlil tayinlashdan tortib ish joyidagi laboratoriya tomonidan namuna olishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni o'z ichiga oladi, xususan: tahlilni tayinlash, biologik materialni olish, uni qayta ishlash va laboratoriyaga yetkazib berish. Tahlilning laboratoriyadan tashqari bosqichida yuzaga keladigan xatolar ularning umumiy sonining 70% dan

95% gacha bo'lishi mumkin. Ular tuzatib bo'lmaydigan bo'lib chiqishi va davom etayotgan tadqiqotning butun kursini butunlay yo'qotishi mumkin.

Shuning uchun preanalitik bosqichni to'g'ri tashkil etish laboratoriya tahlillari uchun har qanday sifatni ta'minlash tizimining ajralmas qismiga aylanishi kerak.

Laboratoriya natijalari biologik va analitik o'zgarishlarga bog'liq. Agar analitik o'zgaruvchanlik analiz jarayonidagi shartlariga bog'liq bo'lsa, biologik o'zgarishlarning kattaligi butun omillar majmuasiga bog'liq. O'rganilayotgan ko'rsatkichlarning umumiy biologik o'zgarishi biologik ritmlar (kun, yilning turli vaqtlari) ta'siri natijasida bir odamda kuzatilgan individual o'zgaruvchanlik va endogen va ekzogen omillar ta'sirida yuzaga keladigan individual o'zgarishlar bilan bog'liq.

Laboratoriya natijalariga biologik o'zgaruvchanlik omillari (fiziologik omillar, atrof-muhit omillari, namuna olish sharoitlari, toksik va terapevtik omillar) ta'sir qilishi mumkin. Ulardan ba'zilari patologik jarayonni hisobga olmaganda, laboratoriya natijalarini mos yozuvlar qiymatlaridan haqiqiy og'ishlarga olib kelishi mumkin. Bu omillarga quyidagilar kiradi:

- Fiziologik omillar (irqi, jinsi, yoshi, tana turi, odatiy faoliyatning tabiati va hajmi, ovqatlanishning ta'siri);
- Atrof muhitning ta'siri (iqlim, geomagnit omillar, yil va kun vaqti, yashash joyidagi suv va tuproq tarkibi, ijtimoiy muhit);
- Kasbiy va maishiy zaharli moddalar (alkogol, nikotin, giyohvand moddalar) va yatrogen ta'sirlar (diagnostik va terapevtik muolajalar, dori-darmonlar) ta'siri;
- Namuna olish shartlari (oziq-ovqat iste'mol qilish, jismoniy faollik, tana holati, namuna olish paytida stress va boshqalar);
- Qon olish usuli (qabul qilish usuli, vositalar va idishlar, konservantlar va boshqalar);
- Materiallardan noto'g'ri (vaqtda) namuna olish;
- Laboratoriyaga tadqiqot uchun biomaterialni tashish shartlari (harorat, tebranish, yorug'lik ta'siri) va vaqti.

Laboratoriya tekshiruvlari natijalariga eng muhim omillarning ta'sirini ko'rib chiqamiz.

Ovqatlanish ta'siri. Ratsion, oziq-ovqat iste'molining tarkibi, uni qabul qilishdagi uzilishlar laboratoriya tekshiruvlarining bir qator ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ovqatdan so'ng, qondagi individual metabolik mahsulotlarning tarkibi so'rilishdan keyingi gormonal ta'sirlar natijasida ortishi yoki o'zgarishi mumkin. Ovqatdan keyin olingan qon namunalarida xilomikronemiya

tufayli loyqalik tufayli boshqa tahlil qiluvchi moddalarni aniqlash qiyin bo'lishi mumkin.

Jismoniy mashqlar ta'siri. Jismoniy mashqlar gemostaz ko'rsatkichlariga ta'sir qiladi: ular qon koagulyatsiyasini va trombotsitlarning funktsional faolligini faollashtiradi. Ushbu ko'rsatkichlarning o'zgarishi metabolizmning faollashishi bilan bog'liq va ular odatda jismoniy faoliyatni to'xtatgandan so'ng ko'p o'tmay o'zlarining dastlabki (jismoniy faoliyatdan oldin) qiymatlariga qaytadilar. Biroq, ba'zi fermentlarning faolligi (aldolaza, CK, АСТ, LDH) 1 soatlik intensiv mashqlardan keyin 24 soatgacha yuqori bo'lib qolishi mumkin. Uzoq muddatli jismoniy faollik qonda jinsiy gormonlar, jumladan testosteron, androstenedion va luteinlashtiruvchi gormon (LH) darajasini oshiradi.

Uzoq muddatli qattiq tartibda yotoqda dam olish va jismoniy faoliyatni cheklash bilan qon zardobida noradrenalin, kalsiy, xlor, fosfatlar, ammiak va ishqoriy fosfatazalarning siydik bilan chiqarilishi ortadi.

Emotsional stresslar. Laboratoriya tekshiruvi natijalariga ruhiy stressning ta'siri (qon olishdan qo'rqish, operatsiyadan oldin va hokazo) ko'pincha kam baholanadi.

Ayni paytda, uning ta'siri ostida:

- vaqtinchalik leykotsitoz;
- temir konsentratsiyasining pasayishi;
- katekolaminlar, aldosteron, kortizol, prolaktin, angiotenzin, renin, o'sish gormoni, TSH darajasining oshishi;
- albumin, glyukoza, fibrinogen, insulin va xolesterin konsentratsiyasining oshishi mumkin.

Bemorning jinsi. Bir qator klinik, kimyoviy va gematologik ko'rsatkichlar bo'yicha jinslar o'rtasida statistik jihatdan sezilarli farqlar mavjud. Xususan, bu steroid va glikoprotein gormonlari (progesteron, estradiol, testosteron, 17-OH progesteron, LH, FSH, prolaktin), transport oqsillari (SH, TSH) va boshqa biologik faol birikmalar (TG) darajasiga tegishli

Bemorning yoshi. Tahlillarning normal diapazonining konsentratsiyasi bemorning yoshiga bog'liq va tug'ilishdan qarigacha sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Yoshga bog'liq o'zgarishlar ba'zi biokimyoviy ko'rsatkichlar (gemoglobin, bilirubin, ishqoriy fosfataza faolligi, past zichlikdagi lipoprotein miqdori va boshqalar), shuningdek immunokimyoviy usullar bilan aniqlangan bir qator tahliliy moddalar uchun eng aniq namoyon bo'ladi. Bularga jinsiy steroid va glikoprotein gormonlari, qalqonsimon bezlar, ACTH, aldosteron, renin, o'sish gormoni (somatotrop), paratiroid gormoni, 17-gidroksiprogesteron, dehidroepiandrosteron,

PSA va boshqalar kiradi. Har bir laboratoriyada o'rganilayotgan ko'rsatkichlarning har biri uchun yosh normalari mavjudligi ma'qul. , bu natijalarni aniqroq talqin qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak laboratoriya tekshiruvi tibbiyotda muhim o'rin tutadi. Avvalo, tashxisni aniqlashtirish va darhol to'g'ri davolanishni boshlash uchun test natijalarini olish kerak. Tadqiqot, shuningdek, har bir bemor uchun qaysi davolash varianti optimal bo'lishini aniqlashga yordam beradi. Ko'p hollarda bunday choralar tufayli jiddiy patologiyalar dastlabki bosqichlarda tan olinishi mumkin. Agar tashxis to'g'ri qo'yilgan bo'lsa, shifokor bemorning ahvolini deyarli 80% ga baholay oladi. Insonning ahvoli haqida ko'p narsalarni aytib beradigan eng muhim materiallardan biri qondir. Ushbu klinik tahlil yordamida deyarli barcha kasalliklarni aniqlash mumkin. Aynan me'yorlar bilan nomuvofiqliklar davlatni aniqlashga yordam beradi, shuning uchun ba'zilaridahollarda laboratoriya tahlillari ko'p marta o'tkazilishi mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Agzamxodjaev T.S. Klinik laborator tashxislash va tekshirish usullari.
2. «Клиническая оценка результатов лабораторных исследований»//Г. И. Назаренко, А. А. Кишкун. г. Москва, 2005 г.
3. «Медицинская микробиология, вирусология, иммунология»//Учебник (4-е изд.)//Л.Б. Борисов. М.: «МИА», 2005 г. — 736 стр. ISBN 5-89481-278-X.
4. Клиническая лабораторная аналитика. Основы клинического лабораторного анализа В.В. Меньшиков, 2002 . \
5. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_medicin

REYNO KASALLIGI VA REYNO SINDROMI

Turg'unova Dilshoda Donyorjon qizi

Favqulotda holatlar tibbiyoti moduli o'qituvchisi

Haydarova Shohista

Hamshiralik ishi moduli o'qituvchisi

Tojaliyeva Mohisanam Alisher qizi

Fizioterapiya va massaj moduli o'qituvchisi

Quva Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat

salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Reyno kasalligining kelib chiqish sabablari, namoyon bo'lish turlari, bosqichlari va oqibatlarini, shuningdek ayollarda va erkaklarda namoyon bo'lish belgilar, kasallikka erta tashxis qo'yish va davolash haqida bayon etilgan. Reyno kasalligi barmoqlardagi mayda arteriyalarning surunkali spazmi oqibatida rivojlanuvchi, og'riq hurujlari bilan kechuvchi kasallik hisoblanadi. Reyno kasalligini rivojlantiruvchi faktor qilib sovuqning uzoq muddatli ta'sirini, surunkali stresslarni keltirish mumkin.

Kalit so'zlar: Reyno huruji, anastamozlar, ishemik faza, paraesteziya, paroksizmal vazospazm, antitrombotsit dorilar, ganglioektomiya, spazmolitiklar, ildiz hujayralari terapiyasi

Bu kasallik 1862 yilda ilk marotaba fransuz shifokori Moris Reyno tomonidan ta'riflangan. Ushbu xastalik xurujsimon rivojlanadigan, qo'l va oyoqlarda arterial [qon aylanishi](#)ning buzilishi bilan kechadi. Ko'pincha sovuqdan yoki qattiq hayajonlanish, asabiylashishdan so'ng uning belgilari namoyon bo'ladi. Dard asosan qo'l kaftlarini shikastlaydi. Masalan, bemor qish paytida ko'chaga qo'lqop kiymasdan chiqsa yoki qo'llarini sovuq suvda chaysa, sovuq biror narsani ushlasa darhol Reyno kasalligi xuruji rivojlanadi. Ayollarda erkaklarga nisbatan ko'proq kuzatiladi.

Reyno sindromi – bu bir qator kasalliklar fonida rivojlanadigan ikkilamchi holat: diffuz biriktiruvchi to'qima patologiyasi (sklerodermiya, tizimli qizil yuguruk), sistemali vaskulit, revmatoid artrit, simpatik ganglion kasalliklari, endokrin va gematologik kasalliklar, diensefalik kasalliklar, neyrovaskulyar to'plamlarning siqilishi. Bundan tashqari, Reyno sindromi kasbiy xavfli ta'sirlar (sovutish, tebranish) ta'sirlar natijasi bo'lishi mumkin.

Reyno sindromi patogenezida endogen vazokonstriktorlar – katexolaminlar, endotelin, tromboksan A2 etakchi rol o'ynaydi. Reyno sindromining rivojlanishida ketma-ket uchta faza ajratiladi: ishemik, siyanotik va giperemik. Ishemik faza periferik arteriolalarning spazmi va kapillyarlarning to'liq bo'shatilishi tufayli rivojlanadi; terining lokal oqarishi bilan namoyon bo'ladi. Ikkinchi bosqichda venulalarda va arteriovenulyar anastomozlarda qonni ushlab turishi tufayli terining ranglanishi siyanoz (siyanoz) bilan almashtiriladi. Oxirgi bosqichda – reaktiv-giperemik, terining qizarishi qayd etiladi.

Reyno kasalligini rivojlantiruvchi faktorlar qilib sovuqning qo'lga uzoq muddatli ta'sirini, surunkali stresslarni keltirish mumkin. Reyno kasalligining boshlanishida irsiyat, endokrin funktsiyalarning buzilishi, ruhiy shikastlanish, surunkali nikotin va alkohol intoksikatsiyasining roli aniqlangan. Reyno kasalligi migrenli 20-40 yoshdagi ayollar orasida ko'proq uchraydi.

Reyno sindromining belgilari paroksizmal vazospazm (to'satdan qon tomir qisqarishi) va natijada to'qimalarning shikastlanishi natijasida yuzaga keladi. Odatda, Reyno sindromi oyoq va qo'llarning to'rtinchi va ikkinchi barmoqlariga, ba'zan iyak, quloq va burunga ta'sir qiladi. Ishemiya xurujlari dastlab qisqa muddatli, kam uchraydi; sovuq agentlar ta'siri ostida, hayajonlanish, chekish va boshqalar natijasida paydo bo'ladi. Birdan paresteziya (sezish buzilishi) rivojlanib, sovuq barmoqlar, terining alebastr-oq rangga aylanishi. Uyqusizlik , «yonish» hissi, lo'qillovchi og'riq, to'yinganlik hissi bilan almashtiriladi. Huruj terining keskin qizarishi va issiqlik hissi bilan tugaydi.

Xuruj vaqtida paresteziyalar (terida og'riq) kuzatilib, barmoqlar va kaftlar rangi ketma-ketlik bilan o'zgara boshlaydi, avval u oq tus oladi. Bir necha daqiqadan so'ng ko'karadi va muzlaydi. Eng oxirida shikastlangan soha qizaradi. Og'riq kuchidan bemorlar qo'l-oyoqlarini qimirlata olmay qoladi. Bunday xurujlar bir necha daqiqadan, bir necha soatgacha davom etishi mumkin. Ba'zi bemorlarda kasallik xuruji qo'llarning qattiq muzlashi, karaxt bo'lishi va igna sanchishi kabi hissiyotlar bilan kechadi. Asosan 15-20 daqiqadan so'ng qon aylanishi qaytadan tiklanib, qo'l terisi to'q pushti tus oladi.

Xuruj tugaganidan so'ng ham og'riq saqlangan holda, qo'llarning qizishi va shishishi kuzatiladi. Ko'pincha bunday holat qo'l va oyoqning 2-5 barmoqlarida uchraydi. Ammo ba'zan burun, quloq, dahan va tizza usti terisida ham o'zgarishlar kuzatilishi mumkin. Ba'zi bemorlarda og'iz ichidagi qon tomirlar shikastlanishi natijasida til karaxt bo'lib, xuruj paytida ular gapira olmay qoladi.

Reyno sindromidagi ishemiya paroksizmlari uchun simmetrik va ketma-ket rivojlanish xarakterlidir: avval qo'llarning barmoqlarida, so'ng oyoqlarda. Reyno sindromining uzoq va og'ir davom etishi natijasida to'qima ishemiya oqibatlari qiyin davolanadigan trofik yaralar, nekroz zonalar, tirnoq plitalarining degenerativ shikastlanishi, osteoliz va falangalar deformatsiyasi, gangrenadagi trofik o'zgarishlar bo'lishi mumkin.

Reyno sindromi bilan og'rigan bemorni revmatolog va qon tomir jarrohi bilan maslahatlashishga yuboriladi. Reyno sindromida distal arteriyalarning o'zgarishini periferik qon tomir o'zanlarining angiografiyasi bilan aniqlash mumkin, unda notekis stenoz va umumiy qon tomirlari obstruksiyasi, kapillyar tarmoqlar va kollateral yo'qligi aniqlanadi. Tirnoq yuzasi va ko'zning old yuzasi kapillyaroskopiyasida mikrovaskulyar naqshdagi morfologik o'zgarishlar aniqlanadi, bu perfuziya buzilishini ko'rsatadi.

Periferik mikrosirkulyatsiyani baholash uchun ishlatiladigan lazerli doppler oqim o'lchovi qon aylanishining metabolik va miyogenik regulyatsiyasi, venoarterial reaksiyalarning pasayishi va simpatik faollik nuqsonlarini aniqlaydi. Reyno sindromi hurujlar orasidagi davrda sovituvchi sinov vazospazmi qo'zg'atish va qon oqimining holatini baholash uchun ishlatilishi mumkin.

Shuni ta'kidlash lozimki, Reyno kasalligida barcha qo'l va oyoqdagi shikastlanishlar, albatta, simmetrik ravishda rivojlanadi. Teri rangi o'zgarishining ketma-ketligi esa yuqorida aytilganday uch fazali bo'ladi. Ya'ni, dastlab teri oqaradi, keyin ko'karadi va oxirida qizarib chiqadi. Reyno kasalligi bilan xastalangan bemorlar xuruj qaytalamasligi uchun sovuq kunlarda uzoq muddat qo'chalarda turmasligi, isitilmaydigan sovuq, zax joylarda bo'lmasligi lozim. Kattayu kichik kuz-qish fasllarida qo'lqop, issiq ichki kiyim va qalpoq kiyib yurishi kerak. Shuningdek, oyoqni ham hamisha issiq tutish zarur. Tamaki chekish, kofe va tarkibida kofein mavjud ichimliklarni iste'mol qilish mumkin emas.

Reyno sindromi bilan antitrombotsit dorilar buyuriladi – dipiridamol, pentoksifillin, past molekulyar og'irlikdagi dekstranlar (reopoliglyukin). Reyno sindromining dori terapiyasi bilan kuchayishi yoki chidamliligi jarrohlik simpatektomiya yoki gangliektomiyaga ko'rsatma hisoblanadi. Ishemik huruj bo'lsa, shoshilinch choralar oyoq-qo'lni iliq suvda isitish, jun mato bilan massaj qilish va bemorga issiq ichimlik taklif qilishdir. Uzoq muddatli huruj davrida spazmolitiklarning in'ektsiya shakllari (drotaverin, platifillin), diazepam, blokadalar buyuriladi.

Reyno sindromida bundan tashqari dorisiz usullar qo'llaniladi – psixoterapiya, refleksoterapiya, fizioterapiya, giperbarik oksigenatsiya. Tizimli kollagenozlar natijasida kelib chiqqan Reyno sindromi ekstrakorporeal gemokorreksiya seanslariga ko'rsatma hisoblanadi. Reyno sindromini davolashda kashfiyot – bu periferik qon oqimini normallashtirishga qaratilgan ildiz hujayralari terapiyasi. Ildiz hujayralari qon tomirlarida yangi kollaterallarning ochilishini rag'batlantiradi, shikastlangan asab hujayralarining tiklanishini rag'batlantiradi, natijada vazokonstriksiya paroksizmalari to'xtashiga olib keladi

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Reyno kasalligi barqaror kechuvchi, hamda o'z vaqtida va to'g'ri davolanganda tuzalib ketadi. Kasallikka duchor bo'lgan har bir bemor shifokor tomonidan dispanser hisobiga olinadi. Yilda ikki marotaba bemor dispanser ko'rigidan o'tishi va shifokorga ko'rinishi lozim. Albatta, har bir bemor ushbu kasallikka daxldor bo'lgan yangi belgilar paydo bo'lganda, vaqtni boy bermay darhol shifokorga murojaat etishi zarurligi to'g'risida ogoh bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.G. Gadaev “Ichki kasalliklar” Toshkent 2013, 756 b 2. Z. Ibodullayev. Asab kasalliklari. 2-nashr. Darslik, Toshkent, 2021., 960 b.
3. Ibodullayev ensiklopediyasi 4. Алекперов Р. Т., Старовойтова М. Н. Синдром Рейно в практике терапевта // РМЖ. — 2010. — № 27. — С. 1695
5. Letamendia A., Lopez-Roman J., Bustamante-Munguira J., Herreros J. Digital periarterial sympathectomy in the management of post-traumatic Raynaud syndrome // Journal of Vascular Surgery. — 2016. — Vol. 63, № 2. — P. 459–465. [ССЫЛКА](#)
6. Kopterides P., Tsavaris N., Tzioufas A. et al. Digital gangrene and Raynaud's phenomenon as complications of lung adenocarcinoma // The Lancet. — Vol. 5, № 9. — P. 549

LEGAL BASIS FOR INTERSTATE COOPERATION IN CONDITIONS OF SANCTION PRESSURE

Kudryavsev Igor Vladimirovich.

*Professor department, candidate of legal sciences of
“Theory of state and law” Tashkent state university of law
e-mail: igorzamin@gmail.com*

Kostin Sergey Andreyevich

*Moscow state institute of international relations,
associate professor of the department
Kostin@gmail.com*

Kurbanov Jahongir Abdimutalliyevich.

*Teacher department of “Theory of state and law”
Tashkent state university of law
e-mail: qurbanovjahongir00@gmail.com*

Annotation: this article was co-authored, and according to it, the meaning of sanctions in the national legal system and the application of sanctions in international law and the name of the countries where sanctions are applied in the international arena are highlighted. Also, the history of sanctions and the purpose of their application are given.

Key words: sanctions, UN, types of sanctions, regulation of sanctions, UN Charter, international law.

Although the term sanction is not enshrined in the Charter of the United Nations, other documents of the organization, as well as in other sources of international law, "sanctions" are specific coercive measures provided for in the sources of international law. At the same time, the restriction of the possibility of using sanctions for political purposes by the subjects of international law determined the purpose of using sanctions.

We know that sanctions are just one way of trying to influence the internal politics of the country. Whether it's a nuclear program, military action, or inciting unrest, state leaders can be called to "educate" through a series of sanctions. Also, in terms of legal theory, sanctions are a financial punishment of the state for economic crimes committed in the domestic law of the country.

The main goal of sanctions is to awaken the forces that have the ability to ensure the stability of the existing political regime, but are not interested in the political crisis that has arisen, and encourage them to put pressure on the leadership. **From**

the point of view of law, in the modern world, strict implementation of universally recognized principles and norms of international law by all countries is of particular importance. Today, there is a greater need than ever to effectively respond to various threats and violations of international law, to increase the role of not only political, but also legal means of ensuring international law and the established order. In this regard, measures of influence (sanctions) taken by states or international organizations against delinquent states that have violated the norms of international law play an important role.

It is noteworthy that the consistent development of international law requires mutually agreed and coordinated actions from all subjects of international law. In the modern international legal system, the legal bases and limits of the use of coercive measures by international organizations and states in interstate relations are determined by strict sources of international law, which in turn limits the blind use of coercive measures in a number of ways. puts In many ways, the international legal regulation of sanctions served as a necessary measure in the general context of the legal side after the Second World War, as well as in connection with the threat of a nuclear nature of the newly emerging conflict.

At the universal level, coercion in international law as a response to an act contrary to international law (in the form of sanctions or countermeasures) or in accordance with **Article 51** of the UN Charter, the right to self-defense has been firmly established by the **UN Charter**.

Sanctions play a key role in ensuring stable peace, stable functioning of the system of international relations against various threats and aggressions. The main task of sanctions is to ensure the maintenance of global peace and stability. In this regard, sanctions are considered mandatory for all subjects of international law [1].

In legal dictionaries, the term "sanction" refers to a system of military, economic and political coercive measures applied to a country that violates international agreements.

An international sanction is a foreign policy measure, the purpose of which is to maintain or restore peace, international security, democracy or the rule of law, respect for human rights or international law, and international law.

International sanctions are based on the resolution of the UN Security Council (based on Article 41 of Chapter VII of the UN Charter), the decisions of the Council of the European Union (based on Article 29 of the Treaty on the European Union) or on the basis of laws adopted in the national legislation of the states (for example, the Republic of Estonia's "International Sanctions Article 7 of the Law on "is applied".

In general, the use of sanctions goes back to the history of the ancient world. That is, it was first used in the 5th century BC. In it, the Athenian naval alliance imposed sanctions against the city of Megara, which was part of the opposition Peloponnesian alliance (the alliances were part of the famous confrontation between Athens and Sparta that went down in history as the War). As a result megarans.

He asked Sparta for help. After that, a big war started. After that, the Athenian Union, which imposed sanctions, was destroyed.

The institution of sanctions as a category of international law developed simultaneously with international law. Until the emergence of the League of Nations as a universal organization in international law, "sanctions" were used as measures of economic influence, that is, the term "sanction" was not used. The term sanction was first mentioned in the text of the Treaty of Versailles in 1919. Part VII of this treaty stipulated punishment for the German Emperor Wilhelm II and his supporters for violating "international morals and the sacred force of treaties", as well as for "acts contrary to customs and the laws of war". As you can see, the sanctions in the document refer only to criminal liability of a person. Also, the forms of responsibility and coercive measures of some states were provided for in other provisions of the Treaty of Versailles.

Today, the term UN sanctions is used in two senses:

- any measures taken by the Security Council under Part VII of the UN Charter;
- measures taken only in accordance with Article 41 of the UN Charter (only they include non-military coercive measures).

The UN Security Council is a permanent body of the United Nations, which is primarily responsible for ensuring international peace and security in accordance with Article 24 of the UN Charter.

UN sanctions are a system of non-military, mainly economic, coercive measures, the decision to apply them to a country that violates peace and security, international rules, by the UN Security Council based on Article 41 of the UN Charter. relatively accepted. The purpose of applying UN sanctions is to stop such a violation and to ensure that the offending state fulfills its obligations arising from legal relations of responsibility. Sanctions were introduced based on the resolution of the UN Security Council.

HISTORY OF UN SANCTIONS: The history of UN sanctions can be divided into the following periods:

- sanctions in 1945–1990;
- The period of comprehensive sanctions from 1990 to 1998;

-Transition to targeted sanctions from 1998 to the present day.

TYPES OF SANCTIONS IN INTERNATIONAL LAW: Today, both in legal literature and in politics, great attention is paid to the issue of types of sanctions. At the same time, in order to avoid confusion, the problems of clearly defining each type of sanction are urgent. It should be noted that the institution of sanctions developed simultaneously with the development of international law, as well as its types.

We consider a measure of influence applied to a country that violates its international obligations or norms of international law as a sanction, that is, an international sanction. Examples of such sanctions include boycotts, embargoes, reprisals, retorts, and others. In international law, "international sanctions" are political and economic decisions that are part of the diplomatic efforts of states, multilateral or regional organizations to protect national security interests of states or organizations, or protect international law, threats to international peace and security. These decisions mainly involve the temporary application of economic, trade, diplomatic, cultural or other restrictions (sanctions) that are lifted when security concerns no longer apply or new threats emerge. [2].

According to Chapter VII of the United Nations Charter, only the UN Security Council has the authority to impose sanctions (Article 41) which must be enforced by the international community (Article 2.2) by all UN member states. Sanctions serve as the most powerful peaceful tool of the international community to prevent or eliminate threats to international peace and security. Sanctions do not include the use of military force. However, if sanctions do not lead to a diplomatic solution to the conflict, the use of force may be specifically authorized by the Security Council under Article 42.

United Nations sanctions should not be confused with unilateral sanctions imposed by individual countries to secure their strategic interests. Usually intended as strong economic coercion, measures used under unilateral sanctions may take the form of coercive diplomatic action, economic warfare, or the initiation of war.

There are several types of sanctions in international law:

- Economic sanctions—typically trade bans, perhaps limited to specific sectors such as arms, or with some exceptions (such as food and medicine).
- Diplomatic sanctions — reducing or removing diplomatic ties, such as embassies.
- Military sanctions - military intervention

- Sports sanctions prevent the participation of the people and teams of one country in international events.

- Environmental Sanctions — Since the announcement of the United Nations Conference on the Human Environment, international efforts to protect the environment have gradually increased.

Economic sanctions differ from trade sanctions, which are imposed for purely economic reasons, and usually involve tariff restrictions or similar measures, rather than bans on trade.

In fact, the UN is an organization with extensive powers in the application of sanctions [4]. It has the right to suspend economic relations, communications by rail, sea and air, mail, telegraph, radio or other means, sever diplomatic relations, and apply sanctions such as military measures. The application of all these measures can be mandatory only on the basis of the decision of the UN Security Council and only in cases where the peace is threatened or an act of aggression has occurred. Due to the growing experience and changing political environment at the UN, there is a certain tendency to recognize that some of the opportunities in the field under study belong to this Organization. Condemning decisions of the UN General Assembly are being adopted as a measure of moral and political influence on the offender, although the UN Charter does not envisage the use of similar measures as a sanction. Such decisions may also have certain legal consequences, if they include non-recognition of results achieved by force or threat of its use.

The experience of the UN in applying sanctions shows how important it is. The apartheid regimes in Southern Rhodesia and South Africa were largely curbed by UN sanctions. In our opinion, in the coming years, chapter V II of the UN Charter entitled "Actions against threats to peace, violations of peace and stability and acts of aggression" will be enriched with a completely new content.

In this sense, the experience of applying sanctions against Iraq for its attack on Kuwait in 1990 is instructive. This was the first experience of large-scale sanctions in the post-conflict period. The first resolution of the UN Security Council was adopted on the day of the aggression. The use of armed forces against Iraq made it possible to quickly end the aggression. At the same time, a number of shortcomings in this area have also become apparent. The use of armed forces was led not by the UN, but by a group of countries, and even the application of purely economic sanctions caused many countries to suffer serious material losses. This puts on the agenda the problem of distributing the relevant material burden as fairly as possible by compensating the damage of the country that has suffered relatively more.

As the political regime in Russia appears to depend on the rule of a single individual, Russian rule is not seen on par with Amin's regime in Africa. In order to properly understand the situation with the Russians, we turn to the concept of electoral authoritarianism. That is, the head of the regime relies not only on the power of a narrow coalition, but also on the trust of the people to maintain power.

If the previous anti-Russian sanctions damaged the interests of certain individuals, the damage caused by the redistribution of the forces of various social groups was compensated. If the new sanctions have a negative impact on trade relations, its negative consequences will surely reach the common people. Because of this, the government can provide compensation to certain social groups or citizens who are in a mood of protest. The observed decrease in real income of the population is not only due to the long-lasting sanctions, but also the economic crisis, the weakening of the ruble and the drop in oil prices.

If indexation of the pension occurs as part of the pension reform, it will be possible to buy the loyalty of large social groups. In this case, curbing repression is an important condition. In addition, Russia has been under the influence of various sanctions for a long time, that is, it can be said that the regime was able to adapt itself to some restrictions and prohibitions. Therefore, the effectiveness of sanctions will decrease.

In this case, the country will return to the conditions at the starting point when the sanctions were introduced.

LIST OF USED LITERATURE

- 1. D. Egamberdiyev.** Sanctions applied in the international arena. A popular guide.
- 2.** <https://m.kun.uz/uz/news/2018/09/02/sankcialar-nega-kerak-va-ular-kandaj-tasir-utagati>.
- 3.** Haidar, J. I., 2015. "Sanctions and Exports Deflection: Evidence from Iran," Paris School of Economics, University of Paris 1 Pantheon Sorbonne, Mimeo (archived on the Wayback Machine on 29 June 2015)
- 4.** I. Lukashek and A. Saidov. Foundations of modern theory of international law. Study guide. T.: -2007. 139-page.
- 5.** J.A. Kurbanov.
https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&hl=ru&user=235vzJwAAAAJ

6. J.A. Kurbanov.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=235vzJwAAAAJ&citation_for_view=235vzJwAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

7. I. Lukashuk and A. Saidov. Foundations of modern theory of international law. Study guide. T.: -2007.

8. <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>

9. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0833-20220604#B-8>

10. <https://www.federalregister.gov/documents/>

11. https://www.alt.ru/tnved/forbidden_codes/

12. <https://dilisense.com/en>

13. <https://sanctionsmap.eu/#/main>

14. <https://sanctionssearch.ofac.treas.gov>

15. **И.В Кудрявцев.** [Реализация защиты прав человека в Узбекистане](#)
Евразийский Союз Ученых, 46-50

16. **И.В Кудрявцев.** [Новое законодательство Республики Узбекистан по административным процедурам и административному судопроизводству](#)
Вестник юридического факультета Южного федерального университета 6 (3), 65-70

17. **И.В Кудрявцев.** [Международные нормы и национальное законодательство обеспечения независимости судебной системы Республики Узбекистан](#) European journal of law and political sciences, 25-31

BUGUNGI KUNDA YURTIMIZDA O'QITUVCHILIK KASBINING TUTGAN O'RNI

Paraxatova Umida Orazbay qizi

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti "Boshlang'ich ta'lim"
yo'nalishi 3- bosqich talabasi*

Ustoz – otangdek ulug'!

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasblarning eng ulug'i va azizi bo'lmish o'qituvchilik kasbi va ustoz nomiga qiyoslanuvchi insonlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: O'qituvchi, bilim beruvchi, to'g'ri yo'lni ko'rsatuvchi, kamolotga yetaklovchi, ota – onaga qiyoslanuvchi ulug' va aziz inson.

Har bir buyuk ishning ortida turguvchi inson bu – ustoz.

O'qituvchi bu kim? O'qituvchi ya'ni ustoz deganda ilmiy asoslab beradigan bo'lsam, turli yo'nalishdagi o'rta umumiy ta'lim maktablari, akademik litsey va kasb hunar kollejlari bilan ta'lim-tarbiya ishlarini amalga oshiradigan mutaxassis tushuniladi. Lekin aslida bugungi kunda ham, ustoz deganda faqat ma'lum bir sohada yoki faqat ilm sohasida emas, kasb- hunar sohalarida ham, ya'ni umuman olganda, bizga bir nima o'rgata oladigan insonni biz ustoz, deb ayta olar ekanmiz. Shuning uchun ham bizning dono xalqimiz hurmat va ehtirom ila e'zozlab "ustoz" degan ulug' va sharaflil nom bilan atashadi. Shuningdek, dono xalqimiz o'z maqollarida ham ustoz degan ulug' nomni tilga olib o'tganlar. Bulardan: "Ustoz - otangdek ulug'!" va "Ustoz otangdan ulug'!", Ustoz ko'rmagan shogird har maqomga yo'rg'alur, inson uchun, avvalo, yaxshi bir ustoz darkor, deb aytishlarida ham juda ko'p ma'nolar bor.

Ustoz deganda biz bilim beruvchi, tarbiyalovchi, to'g'ri yo'lga da'vat qiluvchi, rivojlantiruvchi, kamolotga yetaklovchi shaxsni tushunamiz. Shunday ekan, biz ustozni kimlarga yoki nimalarga qiyoslashimiz mumkin. Shunday ulug' va sharaflil vazifa egalarini yana kimlarda yoki nimalarda ko'rishimiz mumkin. Bunday ulug' va sharaflil nom bilan biz yana kimlarni atashimiz mumkin. Ustoz o'zi nimaga kerak deb o'ylaysiz?, Nega biz uni ustoz deb atashimiz kerak. Inson ustozsiz ham tarbiyalanib, o'sib, rivojlana oladimi? Nima uchun, Ustoz degan ulug' nomni hayotga, ota- onaga qiyoslashgan. Biz ustozsiz ham biron nimaga erisha olamizmi?

Biz inson sifatida shuni yodda tutishimiz kerakki, dunyoning rivojlanishida, insoniyatning taraqqiyot topishida ustozning o'rnini beqiyosdir. Ustoz ota-onaga qiyoslanadi. "Ustoz – otangdek ulug'!", deydi dono xalqimiz. Zeroki, ustoz insonni o'zini taniy oladigan paytdan tarbiyalab, o'qitib boshlasa, ota-ona esa tarbiyalashni hali bu dunyoga kelmasdan, ya'ni hali insonni o'zini taniy olmasdan oldinroq boshlaydi. Shu o'rinda inson zoti uchun uning eng birinchi ustozining ota-onasi ekanligini ham aytib o'tmoqchiman. Shunday ekan, biz ota-onamizni qanday asrab-avaylasak, hurmat qilsak, ustozlarimizni ham shunday asrab-avaylashimiz, hurmat qilishimiz kerak ekan. Misol qilib oladigan bo'lsak, har bir o'quvchining birinchi ko'zini ochib ko'rgan bu uyidagi ota-onasi bo'lsa, ikkinchi ota-onasi uning ustozlaridir. Yana yuqorida aytib o'tganimizdek, "Ustoz- otangdek ulug'!" degan purma'no naqlni bejiz aytishmagan dono xalqimiz. Ota farzandini ko'kdan yerga olib tushgan bo'lsa, ustoz ushbu farzandni o'zining ta'lim tarbiyasi bilan yerdan ko'kka olib chiqadi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Haqiqatan, ota-ona seni voyaga yetkazadi. Ustoz esa unib o'sishing, kamolotga erishishingga, ilm – ma'rifat cho'qqilarini zabt etishingga ko'maklashadi. O'z umrini, qalb qo'rini, aql idrokini, tajribasi va bilimni sening yo'lingga sarf etadi. Yutug'ingni ko'rib quvonadi, muvaffaqiyatsizligingdan g'am – anduh chekadi, xuddi ota-onangdek. Shunday ekan, doimo ustozlarimizni hurmat qilib ularni ardog'lab yuraylik. Dunyoda bitta kasb bordirki, u ham bo'lsa o'qituvchilik qolgan kasblar esa uning hosilasidir degan xalqimiz. Albatta, kasblarning eng ulug'i va azizi, shu bilan birgalikda eng bir mashaqqatlisi ham bu o'qituvchilik kasbidir. O'qituvchi bir vaqtning o'zida ham ota-ona, bobo-buvi, aka-opa, do'st bo'la oladi. Men ham ustozlarimdek bo'lishni shunday ulug' va mashaqqatli kasbni o'zimda ko'rishni juda xohlardim. Shu sababli, men ham ustozlarimdek, bobomdek o'qituvchilik kasbini tanladim. Hozirda boshlang'ich ta'lim yo'nalishida o'qituvchilik kasbida o'qiyapman. Men ham o'z kasbimning yetuk mutaxassisi bo'lib, ustoz degan ulug' nomga erishib yurishni xohlayman. Maqsadim insonlarni kelajakda unib- o'sishiga, kamolotga erishishida, ilm- ma'rifat cho'qqilarini zabt etishida asosiysi, hayotda o'z o'rnini topishiga o'z hissamni qo'shishdir.

Xulosa qilib aytganda, Yurtimizda o'qituvchilik kasbi har doim ulug' va aziz va shunday bo'lib qoladi ham. Boshqa kasblarning o'rnini balki bunchalik ulug' bo'lmas, lekin har doim o'qituvchilik kasbi yurtimizda ardoqlanib ulug'lanib qolaveradi. O'qituvchilik kasbi shunday bir mashaqqatli, mas'uliyatli kasbdirki, shuning uchun ham bugungi kunda ushbu kasbning o'rnini beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva B.S, Xoliqov A.A, Farsaxonova D.R, Muhammadiyeva S.V., Sheranova M.B. Umumiy pedagogika nazariyasi, 2021.
2. Abdulla Avloniy Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent, O'zbekiston, 1967 yil.
3. Adabiyot [Matn] Q. 1. / S. Ahmedov, R. Qo'chqorov, Sh. Rizayev. – Toshkent: «Ma'naviyat», 2017. – 160 b

Internet manbalar:

<https://www.sadikov.uz/en/news/oqituvchilar-haqida-maqollar-va-maqtovlar>

<https://termiziy.uz/uz/news/150>

TOG'AY MURODNING "OT KISHNAGAN OQSHOM" ASARINING BADIY TAHLILI

Annotatsiya: asardagi syujet tushunchasi, sheva tilining o'ziga xosligi va asarning subyektiv holati.

Kalit so'zlar: syujet, tugun, yechim, voqealar rivoji, kulminatsiya, sheva tili va bir nechta badiiy unsurlar.

Adabiyotimizda xalqchil, ommabop, har doim sevib o'qiladigan asarlar ko'p. Lekin ular orasida xalqning tiliga mos keladigan, xalq ichida yozilganlari juda kam. Bilamizki, milliy adabiyotimizning serqirra ijodkori Tog'ay Murod aynan shunday yozuvchilardan. U Surxon vohasida tug'ilgan. Va aynan asarlarida sheva tili ustunlik qiladi. Tog'ay Murodning mashhur asarlari ko'p. Lekin uning bir asari men uchun haqiqiy " hayot kitobi" desam adashmagan bo'laman. Bu kitob "Ot kishnagan oqshom" deb nomlangan. Nomining o'zida yozuvchining tafkkurini his qildim. Bu asarni o'zimning ta'birimcha badiiy tahlil qilmoqchiman. Bu asar orqali yozuvchi adabiyotimizga milliylik ruhini kiritgan. Ushbu asarda sevgi, yurt, millat kabi tushunchalar bo'yab-bejalmasdan, balki tabiiy, oddiy, kamraron tarzda ifodalangan. Insonlar va hayvonlar o'rtasidagi munosabatlar, tuyg'ular, umumiy olganda ichki kechinmalar kitobxonlar qalbiga bir atom bombasidek kirib boradi va kitobxon qalbini "tiriltiradi". Asar kompozitsiyasi juda murakkab emas. Shunchaki oddiy. Lekin shunchalik mahorat bilan yozilganki, kitobxon yengil qabul qiladi, mag'zini tez chaqadi.

Asar syujeti ham o'ziga xos. Oddiy bo'lgan murakkab syujet. Undagi tugun, voqealar rivoji, kulminatsiya, konflikt, yechim, singari syujet unsurlari asarda mahorat bilan ko'rsatib berilgan. Meni hayratga solgan jihati shundaki syujet unsurlari bir vaqtda voqealarni bog'lab, asarning darajasini oshirgan. Asaridagi obrazlar ham o'ziga xos. Har bir yozuvchi asarida obrazlarni o'zgacha nomlab asarning qiymatini oshirsa, Tog'ay Murod personajlarning ismini xalq ichidan, oddiy insonlar orasidan tanlaydi. Bu holat asarning qiymatini bir necha yuz ming barobar ko'targan. Ya'ni xalq orasida har doim ham bir-biriga mos juftliklarning ismlari o'zgacha qo'yilmaydi. Tog'ay Murod shu jarayondan qochgan holatda asarlaridagi qahramonlarni nomlagan. Albatta, oddiy insonlar taqdirini yoritgan asar. Asardagi Ziyodulla chavandoz obrazi orqali konkret tarzda xo'rlangan va xorlangan xalq obrazi gavalantirilgan.

"Birodarlar, biz hamisha adolat, adolat deymiz. Tildan qo'ymaymiz. Adolatsizlikni ko'rib, xunibiyron bo'lamiz. Hayotdan, taqdiridan noliymiz. Adolat yo'q, adolat osmonda. Yo'q, birodarlar, adolat yerda. Oyoqlarimiz ostida! Adolat tuproqqa qorishib yotibdi! Adolatni kim bunday xor qilyapti? Biz o'zimiz!..[1] Bu mening e'tiborimni tortgan jumlar. Ha, albatta, adolat insonlar tomonidan o'rnatilib, insonlar tomonidan yoqotiladi. Tog'ay Murod ham xuddi shu holatni tasvirlab bermoqchi bo'lgan va buning uddasidan chiqqan. Men bu asarni bir kitobxon sifatida o'qir ekanman, ot va inson o'rtasidagi munosabatlar meni to'lqinlantirib yubordi. Voqealar ko'z o'ngimda bevosita jonlandi. Bu ijodkorning yutug'idir. Bir ijodkorning asarini minglab kitobxonlar hissiz, asardagi qandaydir holatni o'ziga ta'sir ettirmasdan o'qigandan ko'ra bittagina kitobxon qalbi jo'shib, hissiyot bilan, goh yig'lab, goh kulib o'qigani ming marta afzal. Mana bu yozuvchining chinakam yutug'i. Tog'ay Murod asarlarida men buni his qildim.

"Obro'yimiz ketib qolishidan, yo amalimizdan ayrilib qolishdan qo'rqamiz. Qo'y, qo'ya ber, to'g'ri gap tuqqaniga yoqmaydi, deya qo'l siltaymiz...[2] Oddiygina bir jumlada oddiy insonning ma'naviyatini ko'rishimiz mumkin. Yozuvchi buni birgina ibora orqali ochib bera olgan. U qisqa yozgan, lekin ixcham va lo'nda ifodalagan. Zero, Tilab Mahmudov aytganidek qisqa yozish ona tili kambag'alligidan emas, boyligidan darak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.A. Ulug'ov "Adabiyotshunoslik nazariyasi" Toshkent - 2017
- 2.G'. G'ulom nashriyot matbaa uyi
- 3.T. Murod "Ot kishnagan oqshom" asari
Gulinoz Anvarovna taqrizi

**ABDULHAMID CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ"
ROMANI QAHRAMONLARINING TA' RIFLARINI
QO'LLASHDA IJODKOR MAHORATI**

Usarova Laylo Ibragimovna

O'zbekiston Finlandiya pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti

Aslonova Marjona Azamotjonovna

O'zbekiston Finlandiya pedagogika instituti filologiya fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti 1- bosqich talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada Abdulhamid Cho'lponning hayoti va ijodi, asarning bugungi kundagi ahamiyati qahramonlarni ta' riflashda ijodkor mahorati haqida qisqacha ma' lumotlar berib o'tiladi.

Kalit so'zlar: adabiyot, roman, ma' rifatparvar, laqab

In this article, the life and work of Abdulhamid Cho'lpon, the importance of work today, and the skills of the characters are given.

Shuni ta' kidlash kerakki, adabiyot insonning ruhiy olamini manaviyatining va dunyoqarashining shakillanishiga beqiyos hissa qo'shadi. Cho'lponning ta' biri bilan aytganda " Adabiyot chin ma' nosi ila o'lgan, so'ngan, o'chgan, majruh, yarador ko'ngilga ruh bermak uchun faqat vujudumizga emas, qonlarimizga qadar singishgan o'tkir yurak kirlarini yuvadigan toza ma' rifat suvi chang va tuproqlar to'lgan ko'zlarimizni artib, tozalaydigan buloq suvi bo'lganligidan bizga g'oyat kerakdir" .[1;287]

Adabiyot bizga hayot ilmini uqmoqlikka ko'maklashadi Adabiyot bizga o'tmishdan sado beradi. ma' naviy kemptiklarimizni to'ldiradi. Hayotimizda biz uchun kerak bo'ladigan hislatlarni ya' ni odob- axloq, mehr- muhabbat, vafo, sadoqat, ezgulik kabi hislatlarni mustahkamlashda yordam beradi.

Insonlarda ilmsiz, bemehr, tarbiyasiz odamlarga nisbatan nafrat tuyg'usini uyg'otadi. Shuning uchun ham adabiyotga oshno qalblardan hech qachon yomonlik chiqmaydi.

Mutafakkirlarimiz har doim avlodlarni ilmi bo'lishga chorlab kelgan. Misol tariqasida Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning quyidagi so'zlarini keltirishimiz mumkin.

" Endi, ey, qardoshlar! Adabiyot o'qiylik. Adiblar yetishtiraylik." Adabiyot kechalari" yasaylik. Ruh, his- tuyg'u, ong va o'y olaylik. Agarda " bayoz" va bema' ni bir ikki dona kitoblar olsak, mahv- u inqiroziy bo'lurmiz. Yuragimiz kundan kun toshdan ham qattiqroq bo'lur" .[2;287]

Serqirra ijodkor Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning ijodiga nazar tashlasak, ularning asarlarida Turkiston hayoti aks ettirilgan. Ayniqsa, adib asarlarining ma'naviy olamida jadidchilik harakatlarining o'rni beqiyosdir.

Adib " Kecha va Kunduz" romanida XX asr boshlarida Turkistonda bo'layotgan siyosiy va oilaviy jarayonlar aks ettiriladi. Asarda xalq va jamiyat hayotida muhim ahamiyatga molik bo'lgan barcha ziddiyatlar adibning bor orzulari ifodalangan. Mehnatkash xalqning, xususan, xotin- qizlarning og'ir kulfat- u mashaqqatlarga to'la hayoti jonli voqealar yorqin obrazlar vositasida ta' sirli va ishonarli tasvirlangan. Asarda erkaklarning ayollarini hutmat qilishi va or- nomus yuzasidan katta farzandining ismi bilan chaqirishi buning isbotidir.

Lekin Razzoq so'fi ayolini " Fitna" deb chaqirishi jamiyatda shunday illatli insonlar birligini ham ta' kidlaydi. " Kecha va Kunduz" asarining " Kunduz" qismi yo'q bo'lib ketgan.

Adib " Kecha" qismida qahramonlar shaxsiyatini ochib berishda realistik tasvirlashdan foydalanadi. Qahramonlarning ayblarini berkitmasdan boricha ochib beradi.

Asarda Razzoq so'fini shunday ta' riflaydi: " U hech qachon kulmaydigan va doim jiddiy yuradigan, o'z uyini qabrstonlar uzra unsiz, xonaqohlar ila jim- jit bo'lishini xohlaydi" , - deya ta' riflaydi.

Uni yo'rgaklashganidan so'ng hali u qadar odam kepatasiga kirmagan yuzlariga tikilib shunday deyishgan ekan.

" Aylanay, mehmon, kimdan xafa bo'lib tushdingiz? Kim ozor berdi ko'nglingizga? Qovog'ingizni ochsangizchi! bir kuling! Kulimsirang! Ijaying! ". [3; 12]

Shunday deb kuldirishga harakat qilishdi. Ammo o'shanda kulmagan Razzoq so'fi undan keyin ham kulmadi.

Qurvonbibi so'figa achchiq qilganidanmi yoki tabiatan shunaqaligi uchunmi fitnalikdan ya'ni firb va makrdan xoli emas edi.

Zebi esa shu paytgacha, ya'ni Enaxonlarnikiga borgunicha tutqunlikda yashab kelayotgan bir qushga o'xshar edi. Otasining zo'rg'a bergan javobidan qafasning darchasi ochilib, go'yo u o'zini ozod qush singari tasavvur qiladi. Saltanat bilan dugonasi Enaxonlarnikiga borishadi.

Asarda Enaxon obrazi yo'qsil bir oilaning qizi sifatida ta'riflangan.

Asarda Xolmat obrazi ham keltirilgan bo'lib, u Enaxonning akasi obrazi sifatida gavdalantiriladi.

U esini taniganidan buyon mehnat peshida chopadi. Hali eng o'yinqaroq bola vaqtlarida ham butun qishloqning podasini boqib, oilasining ehtiyojlariga o'z hissasini qo'shib turar edi. Asarda Miryoqub obrazi ham bosh qahramonlardan biri hisoblanadi.

Har ishda qo'li bo'lgan bu odamga qishloqning keksalari " Miryoqib epaqa" laqabini berib xato qilmaganlar. Chunki u aralashmagan ish epaqaga kelmas edi.

Miryoqib epaqa asar bosh qahramonlaridan biri bo'lgan. Miryoqubning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qo'llangan.

Noyib to'ra (parpi to'ra) obrazi asar qahramonining mansabidan kelib chiqib belgilangan.

Akbarali mingboshi obrazi ham bosh qahramonlardan biri hisoblanadi.

Agar uning yonida kamoni, qilichi va ustida zarbof to'ni bo'lmasa hech kim uni amaldor atashmaydi deb ta'riflaydi.

Yuqorida keltirilgan bu ta'riflar orqali qahramonlar harakteri bilan yurtimizda bo'lgan og'ir muhitni tasvirlab bergan. Bularga misol qilib , fikrimiz dalili sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin .

Qurvonbibining mana shu davr qurboniga aylangani, Xolmatning o'yinqaroq davridan boshlab qishloqning podasini boqib ro'zg'or yukini ko'targani, ikki yosh qizning - Zebi va

Saltanatning hayotini qafasdagi qush kabi tasvirlash orqali insonlar hayoti naqadar og'ir kechganini ko'rsatib bergan. Zebining ham hayoti davomida juda ko'p qiyinchiliklarga duch keladi. O'zi bilmagan holatda Akbaralining o'limiga ababchi bo'lib qolishi hayotini yanada chigallashtirib yuboradi. Adib bu asarida keltirilgan obrazlar vositasida butun xalq hayotini ifodalab bergan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulhamid Cho'lpon " Adabiyot nadur " maqolasi 1914
2. Cho'lpon " Kecha va Kunduz" " Ilm- ziyo zakovat" Toshkent
3. Cho'lpon " Kecha va Kunduz " " Sharq " nashiriyoti matbaa konserning tahriryati Toshkent- 2000.

PROMOTING “EDUCATION FOR ALL” IN INCLUSIVE EDUCATION TO PRIMARY EDUCATION STUDENTS

Nurmamatov Abduqodir Abduxor o‘g‘li
Namangan Institute of Engineering Technologies
Teacher of the “Information Technologies” department
abduqodirnurmamatov1995@gmail.com

Abstract: The article focuses on the issues of education of children with disabilities in the general education system. Promotion of “Education for All” to primary school students. Classification of the principles of goals and objectives of inclusive education and the basics of inclusive education are described.

Key words: Integration, psycho-pedagogical, correctional work, social adjustment, principle of complex approach.

According to Article 9 of Chapter II of the Law on Education adopted by our state, children with physical, mental, sensorial (sensual) mental disabilities, as well as children who need long-term treatment in state specialized educational institutions, receives education in general secondary and special secondary educational organizations in an inclusive form or individually at home". When we talk about inclusive education, we talk about what it is focused on. What is "Inclusive Education" itself? "Inclusive education" is (taken from the English language, inclusive, inclusion-to adapt, to harmonize, to include, to cover). Elimination of barriers (discrimination) between disabled and healthy children, children with special education needs (disabled for some reasons) and adolescents, regardless of developmental defects or economic difficulties, to adapt to social life. is an educational system that represents inclusion in the general education process.

The views of the famous scholars of the East, Ibn Sina, Imam Bukhari, Abu Nasr Farabi, Alisher Nawai, Abdulla Abdullah Awlani, on the goals of education and the impact of education on the development of each child's personality, are the methodological basis of the development of inclusive education.

Placing a child with disabilities in normal conditions is the first step towards integration. Depending on the composition of the general education institutions, the reception of children with disabilities is called "inclusive" or "integrative" education terms on a global scale. Integrated education is the process of attending school for a child with special needs, whose focus is on the problem of the child coming to school.

The goals and tasks of inclusive education: In the inclusive education system, it is necessary to solve the following goals and tasks: - to create the necessary psychological-pedagogical, correctional conditions for the education of children and adolescents with disabilities in an educational institution, implementation of general education programs and correctional work aimed at their potential; - guaranteeing students' right to equality in education;

- meeting the needs of disabled and healthy children with the active participation of society and family, early adaptation to social life;

- realizing the right to live without separating children and adolescents with disabilities from their families;

- to form a friendly and loving attitude towards children and teenagers with limited opportunities in the society.

Basic principles of inclusion in inclusive education.

- The introduction of the educational system of inclusive education always requires a certain law to be based on rules and principles. The implementation of the inclusive education system is based on the following principles:

- The principle of inclusive education being open to all.

- The principle of existence of connection.

- The principle of being decentralized.

- The principle of comprehensive approach in inclusive education.

- Principle of flexibility in inclusive education.

- Principle of qualification.

The principle of recognition of inclusive education.

The essence of this principle is that since 1990, several declarations and decisions have been made on the world level regarding the education of children with special needs in the system of general education institutions. They were recognized by many countries of the world. But to date there are many problems with their implementation. In some countries, when laws or decisions on general education are adopted, the issue of education of disabled children is not included in it. But the recognition of inclusive education will not depend only on passing laws. Fighting discrimination and social prejudice is the most important thing. In other words, the first thing to do is to carry out propaganda activities among the population, recognizing inclusive education.

The principle of inclusive education being open to all.

Over the past thirty-two years, significant work has been done on the education of children with special needs in the system of general education institutions. However, the implementation of inclusive education in the system is mainly at the urban level, and in rural areas, children with special needs are still excluded from education, or parents in rural areas face difficulties to ensure that their children with disabilities attend special institutions in cities. Therefore, it is necessary to ensure that the inclusion of children with special needs in inclusive education covers all children with special needs in all regions.

The principle of existence of connection.

At the heart of the word "accessibility" is the quality of public buildings, especially the accessibility of schools for children with disabilities. Creating physical connections serves to solve the main problem of inclusive education.

The principle of decentralization.

The essence of this principle is that it is expressed using the following two aspects:

A) Inclusive education services should be an integrated part of the general education system.

B) Tasks in the inclusive education system should be carried out in a decentralized manner to impose responsibility and management on local educational authorities, and opportunities should be adapted to local conditions.

Decentralization is important to achieve optimal integration. This is especially true in rural areas. The tasks of inclusive education allow children with disabilities to be with their parents and receive education in schools close to them, just like their peers. Disrupting the normal development of a disabled child can lead to more serious situations than disability.

The principle of comprehensive approach in inclusive education.

It is necessary to treat disabled children not only from the point of view of disability, but to treat them in all aspects. This requires planning education for children with special needs, taking into account their possible needs throughout their life. In addition, inclusive education requires the elimination, correction, and compensation of the existing defects of a disabled child, as well as the acquisition of knowledge and skills, and the parallel conduct of vocational training. Vocational education and higher education of disabled children also needs to be implemented. Because one of the tasks of the inclusive education system is to comprehensively develop children with special needs and ensure all their rights.

The principle of flexibility in inclusive education.

The content of this principle is that the curriculum, program and textbooks should be flexible to the capabilities of children with special needs. The child's needs for special education should form the basis of any integration activity. Due to the different levels and types of individual needs, such activities need to be flexible.

Qualification principle.

Highly qualified teachers are required to teach in classes where children with special needs are taught inclusively. In addition, the teacher of the inclusive class must have advanced qualifications in the field of defectology. Principles of organizing the educational process in schools (institutions) where inclusive education has been introduced.

*Principles of special education

*Correction orientation

*Complex (clinical-genetic, neurophysiological, psycho-pedagogical) approach to identifying defects and teaching

*Providing general secondary education, career orientation and adaptation to preparation for social life

*Differential classification and special treatment

*Ensuring the quality of education

In 1990, a very important World Conference was held in Thailand. At this conference, the Universal Declaration "Education for All" was adopted by 155 governments and more than 150 non-governmental organizations. The Universal Declaration "Education for All" guarantees that every child receives a complete and excellent education. The motto "Education for all" means that children with disabilities or from marginalized groups in the society also receive education on the basis of equal rights.

The Universal Declaration "Education for All" adopted the following statement: "Schools are characterized by the quality of work and response to school education, not by the capabilities of children. They are as follows:

- the right of every child to education in a public school;
- requires education;
- teaching methods and methods are selected depending on the child's disability;
- organizes full correctional pedagogical support at school;
- the decision on children is processed in a complex way;
- every individual right of children is guaranteed;
- material supply of inclusive schools will improve;

-the principle of integration is considered as the basis of the curriculum at school;

In many countries, education in general schools has been included in the scientific and practical state policy plan in order to develop compensatory opportunities for high-achieving development of children with special needs and to fully establish social adaptation.

According to L.S. Vygotsky, the "education system" should be like this: "The task of raising a defective child is to compensate for the defects in the child and ensure his integration, and for this, it is necessary to create such an educational system that a child with special needs does not let it develop in every way during the winter." That is, L.S. Vygotsky recognized the establishment of an educational system that combines general and special education, teaching children with special needs in the general education system.

In 2003, the National Program "Education for All" was developed in our Republic. The National Plan of the "Education for All" program, with the advice and financial support of UNESCO, is in line with the Dakar Agreements of 2000. Politicians, education system, heads of ministries and departments, pedagogues, public figures, the Republic of Uzbekistan intended for all persons interested in the problems of development of the educational system. This plan analyzes the problems and prospects of reforming the continuing education system in the Republic of Uzbekistan based on the conceptual core of the "National Program of Personnel Training" - "Education for All" National Plan.

Until now, the inclusive classes established by our republic in regional schools are conducting their work as an experiment and trial. In order to introduce the idea of inclusive education in Uzbekistan and to solve its problems, organizing various measures and propaganda through the media became somewhat more active.

REFERENCES

1. Shomakhmudova.R.Sh Inclusive education (International and Uzbekistan experiences) Tashkent-2011
2. Khodjayev. B General theory and practice of pedagogy Tashkent-2017 (188 pages)
3. Plan of the national program "Education for all" Tashkent-2003
4. "Schools for All" - "Save the Children Foundation"-2002
5. "Education for all" - Dakar Declaration - 2002
6. Materials of the scientific-practical conference on "Issues of introducing the national program of education for all". Tashkent-2005

7. Muzaffarova, H. (2021). NEGATIVE CONSEQUENCES OF THEORETICAL ERRORS IN THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF MENTAL IMPAIRMENT. Journal Pedagogiki and psychology and modern education, (2).
8. Muzaffarova, H. (2020). TECHNOLOGY OF SELECTION OF DIDACTIC GAMES AND EXERCISES IN IMPROVING STUDENTS' LITERACY. Archive Nauchnyx Publication JSPI.
9. Muzaffarova, H. (2020). Implementation of multimedia technology in the process of preschool education. Archive Nauchnyx Publication JSPI.
10. Muzaffarova, H. (2020). Pedagogical technologies and their application to special educational institutions. Archive Nauchnyx Publication JSPI.

BIZNESDA «BIG DATA» TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING AHAMIYATI

B.M.Saidjamolova, Farg'ona davlat universiteti talabasi
I.N.Tojimatov, Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola biznesda «Big Data» texnologiyalari va ularning ahamiyati mazmuni, ko'lami, modellari, afzalliklari va katta ma'lumotlarning muammolari va uning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni qamrab oladi. Shunigdek, maqolada Big Data texnologiyalari va ularni rivojlanishi ko'ribchilgan.

Kalit so'zlar: Big Data, IT, descriptive analytics, katta ma'lumotlar tahlili, real vaqt rejimi, zbayt, Hadoop.

АННОТАЦИЯ

В этой статье представлена информация о технологиях больших данных и их значении в бизнесе, содержании, сфере применения, моделях, преимуществах и проблемах больших данных и их особенностях. Кроме того, в статье рассматриваются технологии больших данных и их развитие.

Ключевые слова: Большие данные, ИТ, описательная аналитика, анализ больших данных, режим реального времени, zbyte, Hadoop.

ANNOTATION

In this state, the information on technology is more important and important in business, soderjani, sphere of application, model, preimushchestvax and problems more information and special features. Krome togo, v state rassmatrivayutsya tekhnologii bolshix dannyx i ix razvitie.

Keywords: Bolshie dannye, IT, opisatel'naya analytika, analiz bolshikh dannyx, mode realnogo vremeni, zbyte, Hadoop.

«Big Data» atamasi «katta ma'lumotlar» degan ma'noni bildirib, uni birinchi marta 2008-yilda «Nature» jurnalining muharriri Klifford Linch ishlatgan. U dunyoda axborot hajmlarining jadal sur'atlarda o'sishi haqida gapirib, faqatgina yangi vositalar va yanada ilg'or texnologiyalar ularni o'zlashtirishga yordam berishini ta'kidlagan.

Linch «katta ma'lumotlar»ga sutkasiga 150 Gb hajmda bo'lgan har qanday ko'rinishdagi ma'lumotlar tegishli deb hisoblaydi, ammo hanuzgacha ma'lumotlarni yagona o'lchov birligi mavjud emas.

Dunyoda raqamlangan ma'lumotlar hajmi tinimsiz o'sib bormoqda.

IBC kompaniyasining ma'lumotlariga qaraganda, 2003 yilda 5 eksabayt (1 eksabayt = 1 milliard gigabayt) ma'lumot yig'ilgan. 2015-yil may oyiga qadar dunyoda yig'ilgan ma'lumotlar hajmi 6,5 zettabaytdan oshgan bo'lsa, 2020-yilda insoniyat 40-44 zettabayt raqamli ma'lumot hosil qilgan.

«Big Data» – bu juda tez sur'atlarda o'sib borayotgan katta hajmdagi tizimli va tizimsiz raqamli ma'lumotlar to'plami. «Big Data» biznes jarayonlarini optimallashtirish va avtomatlashtirish, to'plangan ma'lumotlarga asoslangan eng samarali qarorlarni qabul qilinishini ta'minlash maqsadida axborotni saqlash va qayta ishlashning innovatsion usullarini o'z ichiga oladi.

«Katta ma'lumotlar» tushunchasi o'zi nisbatan yangi bo'lsa-da, aslida uning kelib chiqishi birinchi ma'lumotlar markazlari va relyasion ma'lumotlar bazalarini ishlab chiqish boshlangan 1960-1970-yillarga to'g'ri keladi.

2005-yilda odamlar Facebook, YouTube va boshqa onlayn xizmatlar foydalanuvchilari qancha ma'lumot ishlab chiqarayotganini tushuna boshladilar. Shu yili Hadoop (katta ma'lumotlarni saqlash va tahlil qilish uchun maxsus yaratilgan ochiq kodli platforma) ishlab chiqildi.

2011-yilga qadar katta ma'lumotlar tahlili faqat ilmiy-statistik tadqiqotlar doirasida amalga oshirilgan, ammo 2012-yilning boshiga kelib ma'lumotlar hajmining katta ko'lamda o'sishi sababli ularni tizimlashtirish va amalda qo'llash ehtiyoji tug'ildi.

2014-yildan boshlab, katta ma'lumotlarga amaliy muhandislik va IT mutaxassislar tayyorlaydigan dunyoning yetakchi oliy o'quv yurtlari ye'tibor qaratishdi. Keyin Microsoft, IBM, Oracle, YEMC, undan keyin esa Google, Apple, Facebook va Amazon kabi yirik korporatsiyalar qo'shildi. Bugungi kunda katta ma'lumotlar yirik kompaniyalar va davlat idoralari tomonidan turli sohalarda ishlatilmoqda.

Barcha yig'ilgan Big Data ma'lumotlari olingan manbalarga qarab tasniflanishi mumkin. AQShning Gartner kompaniyasi «katta ma'lumotlar»ga kiritilgan ma'lumotlarning quyidagi tasnifini taklif qiladi:

1) Operatsion ma'lumotlar. Bu onlayn tranzaksiyalarni qayta ishlash jarayonida mavjud bo'lgan yoki onlayn tahliliy ma'lumotlar bazasidan olingan mijozlar, yetkazib beruvchilar, hamkorlar va xodimlar to'g'risidagi ma'lumotlar. Odatda tranzaksiya ma'lumotlari, aloqa ma'lumotlari va jismoniy shaxslar haqidagi umumiy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ko'pincha bunday ma'lumotlar qo'shimcha sensorlar va korxonalar jarayonlarini monitoring qilish yordamida muvaffaqiyatli to'planadi.

Masalan, bank tizimiga ulangan kassa apparatlari, aqlli hisoblagichlar, ovozli aloqa, radiochastotani identifikatsiyalash va boshqalar;

2) «Qorong‘i» ma‘lumotlar. Tashkilotlar tomonidan ataylab saqlanmaydigan yoki to‘planmagan, lekin biznesni yuritish yoki tarmoq xizmatlari bilan ishlash jarayonida tasodifiy (yo‘lda) yaratilgan va Internet arxivlarida qoladigan ma‘lumotlar. Bunday ma‘lumotlar ommaga ochiq va qisman tahlil qilish uchun tuzilgan, jumladan, elektron pochta xabarlari, elektron shartnomalar, hujjatlar, multimedia, tizim jurnallari va boshqalar;

3) Tijorat ma‘lumotlari. Katta ma‘lumotlar texnologiyasi imkoniyatlari paydo bo‘lishidan oldin, turli sohalarda qimmatli tijorat ma‘lumotlarining agregatorlari mavjud edi. Ushbu agregatorlar obuna ma‘lumotlarining o‘z kataloglariga to‘liq kirishni ta‘minlaydi. Biroq zamonaviy bozor munosabatlarining potensial investorlar va mijozlar uchun ma‘lumotni ochishga yo‘naltirilganligini hisobga olgan holda, tijorat manfaatlariga oid ko‘plab ma‘lumotlar raqamli muhitda ochiq joylashtiriladi;

4) Rasmiy ma‘lumotlar. Davlat organlari tomonidan tarqatiladigan ma‘lumotlar (bayonotlar, press-relizlar, ob-havo prognozlari, munitsipal rivojlanish rejalari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar), ochiq davlat registrarlari, e‘lon qilingan normativ-huquqiy hujjatlar (shu jumladan, ularning loyihalari) eng ishonchli va eng ko‘p tuzilgan hisoblanadi;

5) Ijtimoiy tarmoqlar va xizmatlardan olingan ma‘lumotlar. Yirik ijtimoiy tarmoqlarning (Facebook, VKontakte, LinkedIn, Twitter, Instagram va boshqalar) funksiyalari, biznes, bozor munosabatlarida jismoniy shaxslarning ishtiroki, yangi va istiqbolli mahsulotlar, xizmatlar, kompaniyalar haqida yana bir ma‘lumot manbasini yaratdi. Xabarlar, sharhlar, takliflar («repostlar») maqsadli mijozlarni, tijorat imkoniyatlarini, raqobatbardosh munosabatlarni, biznes va potensial hamkorlarni aniqlash hamda prognoz qilish uchun faol foydalaniladi.

Big Data tahlil qilish uchun zarur bo‘lgan ma‘lumotlarni tanlaydi va tizimlaydi, katta ma‘lumotlardan ilg‘or tahliliy vazifalarni bajarish uchun sun‘iy intellektdan foydalanadi. Ko‘proq katta ma‘lumotlar kengaytirilgan tahliliy vazifalar uchun qo‘llaniladi, shu jumladan, sun‘iy aql ham.

Tahlil qilishning to‘rtta asosiy usuli mavjud:

Tavsiflovchi tahlil (descriptive analytics) – eng keng tarqalgan usul bo‘lib, u «nima bo‘ldi?» degan savolga javob beradi hamda real vaqtda kelayotgan va tarixiy ma‘lumotlarni tahlil qiladi. Asosiy maqsad ma‘lum bir sohadagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlik sabablari va uning muntazamligini aniqlash hamda ushbu ma‘lumotlardan samarali foydalanish.

Bashoratli tahlil (predictive analytics) – mavjud ma'lumotlarga asoslanib, voqealarning eng ehtimoliy rivojlanishini bashorat qilishga yordam beradi. Buning uchun shunga o'xshash xususiyatlar to'plamiga ega bo'lgan har qanday ob'yekt yoki hodisalarga asoslangan tayyor shablonlardan foydalanadi.

Retseptiv tahlil (prescriptive analytics) – bashoratli tahlil bilan solishtirganda undan keyingi daraja. Big Data va zamonaviy texnologiyalar yordamida biznesdagi yoki boshqa faoliyatdagi muammoli nuqtalarni aniqlash va kelajakda qaysi yo'l bilan ulardan qochish mumkinligini hisoblash mumkin.

Tashxisli tahlil (diagnostic analytics) – sodir bo'lgan voqea sabablarini tahlil qilish uchun ma'lumotlardan foydalanadi. Bu hodisalar va harakatlar o'rtasidagi anomalialar va tasodifiy aloqalarni aniqlashga yordam beradi.

Ma'lumotlar yangi boylik manbasiga aylangani sayin, katta ma'lumotlar yechimlari kompaniyalarning o'sishida tobora muhim rol o'ynashi kutilmoqda. Kompaniyalar har doim ma'lumotlarga kirish huquqiga ega bo'lgan, ammo mazmunli ma'lumotlarni olish uchun ma'lumotlarga kirish va qayta ishlash imkoniyati cheklangan. «Katta ma'lumotlar» yechimlari kompaniyalarga ushbu qiyinchiliklarni yengish imkonini beradi.

«Katta ma'lumotlar» tahlili kompaniyalarning asosini tashkil qilib, real vaqtda katta ma'lumotlar to'plamini boshqarish, qayta ishlash, optimallashtirishga yordam beradi va qaror qabul qilish qobiliyatini yaxshilaydi. Bundan tashqari, katta ma'lumotlar va biznes-tahlilning asosiy maqsadi kompaniyalarga o'z mijozlarini yaxshiroq tushunishga yordam berish va marketing kampaniyalarini yaxshilashdir.

Ba'zi tarmoqlar katta ma'lumotlardan foydalanishda katta yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, boshqalari hali ham katta ma'lumotlarga yetarli e'tibor qaratishgani yo'q. 2025 yilga kelib bank sohasidagi katta ma'lumotlar tahlil bozori 62,10 mlrd dollargacha o'sishi mumkin. Bank sohasidagi katta ma'lumotlarning statistikasiga ko'ra, jahon bank sektori infratuzilmasi allaqachon katta ma'lumotlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Masalan, 2013-yil holatiga ko'ra, jahon moliyaviy sektorning 64 foizi allaqachon katta ma'lumotlarni o'z infratuzilmasiga kiritgan bo'lib, 2015-yilda bozor hajmi 12 mlrd dollarga yetgan. 2019-yilga kelib katta ma'lumotlarning bank operatsiyalari tahlili bozori 29,87 mlrd dollarni tashkil etdi. 2020-2025-yillar orasida bank sohasidagi katta ma'lumotlar tahlili bozori o'rtacha yillik o'sish sur'ati 12,97 foizni tashkil etishi kutilmoqda.

Katta ma'lumotlar bozori 2020-yilda 198,08 mlrd dollarga baholangan bo'lsa, 2022-yilga kelib 274,3 mlrd dollargacha o'sadi va yaqin 5 yillikda yillik o'sish

sur'ati 13,2 foizni tashkil qiladi. 2027-yilga kelib 103 mlrd dollargacha o'sishi va dasturiy ta'minot segmenti 45 foizni tashkil qilishi kutilmoqda.

BARC ma'lumotlariga ko'ra, tashkilotlar «katta ma'lumotlar»dan foyda ko'rmoqda. Xususan, strategik qarorlar qabul qilish imkoniyati 69 foizga, operatsion jarayonlar ustidan ko'proq nazoratni qo'lga kiritish imkoniyati 54 foizga, iste'molchilarni yaxshiroq tushunish imkoniyati 52 foizga va xarajatlarni kamaytirish imkoniyati 47 foizga o'sgan. Katta ma'lumotlar imkoniyatlaridan foydalanayotgan kompaniyalar daromadlarining o'rtacha 8 foizga oshgani va xarajatlari 10 foizga kamayganini e'tirof etishgan.

Forbes 2025-yilga borib real vaqt rejimida 150 zettabayt yoki 150 trln gigabaytdan ortiq ma'lumotlar tahlil qilinishini bashorat qilgan. Forbes ma'lumotlariga ko'ra, kompaniyalarning 95 foizdan ortig'i tuzilmagan ma'lumotlarning bir nechta to'plamini boshqarishda yordamga muhtoj, kompaniyalarning 40 foizi esa katta ma'lumotlar bilan shug'ullanish kerakligini aytadi.

StrategyMRC ma'lumotlariga ko'ra, Hadoop va katta ma'lumotlar bozori hozirda 138,9 mlrd dollarga baholanmoqda va o'rtacha yillik o'sish sur'ati 28,5 foizni tashkil qilgan holda 2022-yilda 30 mlrd dollarga o'sishi kutilmoqda.

Wikibon ma'lumotlariga ko'ra, katta ma'lumotlar, tahliliy va amaliy ma'lumotlar bazasi yechimlari hajmi o'n yil ichida 6 foiz o'rtacha yillik o'sish sur'atida 2017-yildagi 6,4 mlrd dollardan 2027-yilga kelib 12 mlrd dollargacha o'sishi kutilmoqda. Hadoop, Kafka, Spark va TensorFlow kabi katta ma'lumotlar ekotizimidagi ochiq kodli platformalarga bo'lgan talab uning sun'iy intellekt, mashinani o'rganish, chuqur o'rganish yoki ma'lumotlar faniga bevosita murojaat qilishi tufayli kamayishi mumkin. Ammo Hadoop, NoSQL, xotira, oqim va boshqa ko'plab ma'lumotlar bazalari kabi ma'lumotlarni tahlil qilish platformalarining gibridd o'rnatilishi ma'lumotlar ko'lami va ma'lumotlar ishlab chiqarish yechimlari bozor ulushini oshiradi.

Bugungi kunda «Big Data» texnologiyalari bozorida AQShning Amazon.com, Inc., IBM, Microsoft, Oracle, Dell Technologies, Cisco Systems, Inc., Cloudera, Inc., Salesforce.com, Inc., Teradata, Tableau Software, Hewlett-Packard, Prolifics, Inc., Xplenty, Clairvoyant, Teradata, EquBot Inc., Dell Technologies, VMware, Inc. Databrix korporatsiyalari va SAS instituti, Germaniyaning SAP SE va Software AG, Yaponiyaning Fujitsu Limited va CMIC Co., Ltd., Hindistonning Infosys Limited, Xitoyning Huawei Technologies Co., Ltd. va Buyuk Britaniyaning Deloitte Touche Tohmatsu Limited kompaniyalari yetakchilik qilmoqda.

2021-yilda mamlakatlarning global yirik ma'lumotlar va biznes-tahlil bozoridagi ulushi: AQSh – 51%; Yaponiya – 5,7%; Xitoy – 5,5% Buyuk Britaniya – 5,1%; Germaniya – 4,4%; boshqalar – 28,3%.

«Katta ma'lumotlar»ning kelajagi tahlilchilarni talab qiladi. Katta ma'lumotlar hajmi o'sishda davom etar ekan, unga sho'ng'ish va amaliy tushunchalarni olish uchun o'qitilgan ma'lumotlar tahlilchilariga ehtiyoj ortib bormoqda. «Katta ma'lumotlar» tahlili moliya, hukumat va sog'liqni saqlash kabi sohalarda o'zgarishlar yaratish uchun ajoyib imkoniyatlarni taqdim etadi, shuningdek, firibgarlikning oldini olish, tabiiy ofat yuz berganda resurslarni taqsimlash yoki sog'liqni saqlashni yaxshilash orqali odamlar hayotini o'zgartirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Махмудова Г.Н., Ашуров З. А., Гуломова Н.Ф. Факторы и проблемы цифровой трансформации в условиях усиления конкурентоспособности национальной экономики Узбекистана//Управление устойчивым развитием экономических систем в цифровую эпоху / под. ред. д-ра экон. наук, проф. А.В.Бабкина. – СПб.: ПОЛИТЕХ-ПРЕСС, 2022. – С. 49-77.
2. Mamasidiqova, I., Husanova, O., Madaminova, A., & Tojimatov, I. (2023). DATA MINING TEXNALOGIYALARI METODLARI VA BOSQICHLARI HAMDA DATA SCIENCE JARAYONLAR. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(3 Part 2), 18-21.
3. Tojimatov, I. N., Mamalatiyov, O. M., & Karimova, N. A. (2022). SUN'IY NEYRON TARMOQLARINI O'QITISH USULLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(12), 191-203.
4. Nurmamatovich, T. I. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBALLASHUV JARAYONIDA IQTISOD TARMOQLARIDA QO'LLANILISHINING ASOSIY YO'NALISHLARI. *H34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 291.
5. Tuychievich, B. M., & Nurmamatovich, T. I. (2021). ЖАМИЯТДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ. *H34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 189.
6. Kizi, A. Z. I., & Nurmamatovich, T. I. (2021). ZAMONAVIY DASTURLASH FANINI O'QITISHDA PYTHON DASTURLASH VOSITALARI YORDAMIDA AMALIY DASTURLAR YARATISHNING AHAMIYATI. *H34 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 264.

7. Tojimatov, I. N., Mamalatipov, O. M., & Karimova, N. A. (2022). SUN'IY NEYRON TARMOQLARINI O 'QITISH USULLARI.
8. Abdulxadov, N., Saminjonov, S., & Tojimatov, I. (2023). MA'LUMOTLAR VA AXBOROTLARNI VIZUALIZATSIYA QILISH USULLARI, INTERAKTIV MEKANIZMLAR. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(4), 7-18.
9. Tojimatov, I., Mirkomil, M. M., & Saidmurod, S. (2023). BIG DATANING TURLI SOHALARDA QO 'LLANILISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 61-65.
10. Tojimatov, I., & Doniyorbek, A. (2023). KATTA HAJMLI MA'LUMOTLAR AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 66-70.
11. Tojimatov, I., & Xurshidbek, R. (2023). KATTA HAJMLI MALUMOTLARNI QAYTA ISHLASHDA QOLLANILAYOTGAN TECHNOLOGIYALAR: NOSQL, MAPREDUCE, HADOOP, ERP, SAP NOSQL TECHNOLOGIYASI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 54-60.
12. Abdusalomovna, T. D. (2023). TEXT MINING. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 13, 284-289.
13. Ne'matjonov, F. F., Jahongirova, J. J., Murodov, B. S., & Tojimatov, I. N. (2023). CREATE DATA CUBE WITH MS EXCEL. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 3(03), 77-86.
14. Kimyonazarova, D., Ne'matjonova, D., Ergasheva, B., & Tojimatov, I. (2023, March). KATTA MA'LUMOTLAR BILAN ISHLASHDA HADOOP ARXITEKTURASI. In *Международная конференция академических наук* (Vol. 2, No. 3, pp. 96-99).
15. Tojimatov, I., & Doniyorbek, A. (2023). KATTA HAJMLI MA'LUMOTLAR AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 66-70.
16. Tojimatov, I., Mirkomil, M. M., & Saidmurod, S. (2023). BIG DATANING TURLI SOHALARDA QO 'LLANILISHI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 61-65.
17. Abdulxadov, N., Saminjonov, S., & Tojimatov, I. (2023). MA'LUMOTLAR VA AXBOROTLARNI VIZUALIZATSIYA QILISH USULLARI, INTERAKTIV MEKANIZMLAR. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(4), 7-18.

18. Ne'matillayev, A. H., Abduqahhorov, I. I., & Tojimatov, I. (2023). BIG DATA TECHNOLOGIYALARI VA UNING MUAMMOLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 19(1), 61-64.
19. Tojimatov, I. N., Topvoldiyeva, H., Karimova, N., & Inomova, G. (2023). GRAFIK MA'LUMOTLAR BAZASI. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(4), 75-84.
20. Tojimatov, I. N., Mamalatipov, O., Rahmatjonov, M., & Farhodjonov, S. (2023). NEYRON TARMOQLAR. *Наука и инновация*, 1(1), 4-12.
21. Qodirjonova, N., Tursunova, N., Parpiboyev, N., & Tojimatov, I. (2023). BIR KOMPYUTERDA KATTA MA'LUMOTLAR BILAN ISHLASH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(4), 104-111.
22. Tojimatov, I. N., Mamalatipov, O., Rahmatjonov, M., & Farhodjonov, S. (2023). NEYRON TARMOQLAR. *Наука и инновация*, 1(1), 4-12.

KORXONADA AMALGA OSHIRILGAN INVESTISIYA LOYIHASI

Timur Tursunov Toxirovich

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabining 70411202 – Loyiha boshqaruvi (Project Management) magistratura mutaxassisligi sirtqi ta'lim shakli tinglovchisi "Uzbektelekom" AK kapital kurilish departamenti direktori

Annotatsiya: Investitsiya faoliyati inson moliyaviy faoliyatining asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotni shakllantirish salohiyati va mamlakatni moliyaviy sog'lomlashtirishga erishish ko'p jihatdan davlatga investitsiyalar oqimi bilan belgilanadi. Ushbu maqola mualliflik investitsiyalarini tasniflashni taklif qiladi. Mualliflar asosiy kapitalga qo'yilgan investitsiyalar hajmi bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qildilar, investitsiyalarning asosiy maqsadlari, omillari va muammolarini aniqladilar. Maqolada investitsiya jarayonining asosiy bosqichlari ko'rsatilgan, investitsiya loyihalari va ularni moliyalashtirish manbalarining original tasnifi ishlab chiqilgan, shuningdek, investitsiya loyihalarini amalga oshirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarning asosiy toifalari ko'rsatilgan. Ishda investitsiya loyihasining hujjatli shakli - biznes-rejaning asosiy bo'limlari tavsifi berilgan. Maqola mualliflarining fikriga ko'ra, moliyaviy va nomoliyaviy aktivlarga investitsiya qilish samaradorligini baholash va natijalarini dastlabki modellashtirish vositalarini shakllantirish investitsiya jarayoni ishtirokchilarining xavf darajasini va salbiy kutishlarini kamaytirishga yordam beradi va qabul qilishni osonlashtiradi. investitsiya qilishda maqbul qarorlar. Shunday qilib, investitsiya salohiyatining ahamiyatini va undan investitsiya faoliyatida foydalanish rentabelligini oshirish mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish uchun sharoit yaratish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Investitsiyalar; investitsiya loyihasi; investitsiya jarayoni; boshqaruv; qaror qabul qilish jarayoni; investitsiya maqsadlari; investitsion muammolar; investitsion risklar; investitsiya loyihalarini moliyalashtirish; samaradorlik belgisi.

Korporativ iqtisodiyotda tashkilotlarning (korxonalarining) operatsion, moliyaviy va investitsiya faoliyati korporativ tuzilmalarni rivojlantirish vazifalari va maqsadlarini, texnik, iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlarni o'z ichiga olgan puxta tayyorlangan, batafsil va aniq tuzilgan hujjat shaklida taqdim etiladi. Shunday qilib,

investitsiya loyihasi korporatsiyani rivojlantirish, uning raqobat muhitida hayotiyiligini ta'minlash bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi va tashqi investorlardan moliyaviy investitsiyalarni olishning muhim vositasidir.

Korxonaning investitsiya siyosati minimal risk bilan maksimal rentabellikning optimal kombinatsiyasi talablariga javob beradigan loyihalarni o'z ichiga olganligi haqidagi bayonot korxonadan tashqaridagi investorlar - investitsiya kompaniyalari, tijorat banklari va mablag'lari bo'lgan boshqa investorlarga nisbatan adolatlidir, lekin hech qanday tarzda ularni aniq maqsadda ishlatish zarurati bilan bog'liq emas. Ular uchun, haqiqatan ham, asosiysi, foyda ko'proq, xavf kamroq va xavfning ortishi rentabellikning ko'p marta ortishi bilan qoplanishi kerak. Korxonaning investitsiya siyosatini shakllantirishda ushbu talablar hisobga olinishi mumkin, ammo hal qiluvchi ahamiyatga ega emas. Korxonaga uchun investitsiya siyosati uzoq muddatli istiqbolda korxonaning raqobatbardoshligini va moliyaviy barqarorligini ta'minlash vazifasiga bo'ysunadi. Shuning uchun u umume'tirof etilgan ma'noda ta'sir ko'rsatmaydigan, ya'ni ularni amalga oshirish foyda yoki daromadni oshirish shaklida to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatmaydigan, lekin tashkilotning barqaror ishlashini ta'minlash uchun zarur bo'lgan loyihalarni o'z ichiga olishi mumkin. korxonaga. Bunday hollarda, loyihaning ta'siri, agar loyiha amalga oshirilmaganda muqarrar bo'ladigan yo'qotishlarning oldini olishdir. Ba'zan loyihani amalga oshirishdan hech qanday ko'rinadigan samara bo'lmaydi, uni amalga oshirish xarajatlari hatto o'zini oqlamaydi, lekin uni investitsiya dasturiga kiritish zarur, chunki aks holda korxonaning raqobatbardoshligi xavf ostida. Shunday qilib, investitsiya siyosatini shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, u uslubiy tavsiyalarda keltirilgan "daromad-xavf" nisbatining standart bahosiga umuman tushmaydi, biroq bir qator omillarni, shu jumladan o'ziga xos omillarni hisobga olishni talab qiladi. har bir korxonaga. Investitsiya siyosati investitsiya faoliyatining asosiy yo'nalishlarini belgilaydi va nazorat vazifalari yoki ko'rsatkichlarini o'z ichiga olmaydi. Investitsion siyosat maqsadlariga erishish investitsiya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish bilan ta'minlanadi. Agar investitsiya siyosati investitsiya faoliyatining asosiy yo'nalishlari, maqsad va vazifalarini belgilab bersa, investitsiya dasturi batafsil va har tomonlama asoslab berilgan aniq harakatlar rejasidir. Investitsiya siyosati uni amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan barcha ehtiyoj va imkoniyatlarni oldindan ko'ra olmaydi, lekin ular investitsiya dasturlarida hisobga olinishi mumkin va kerak. Bundan tashqari, investitsiya dasturini uning tarkibiga kiritilgan investitsiya loyihalarining mexanik yig'indisi deb hisoblash mumkin emas, chunki u vazifalar va kutilayotgan natijalar nuqtai nazaridan bir qator loyihalarni

amalga oshirishning sinergik samarasini aks ettiradi, ya'ni. bir qator loyihalarni amalga oshirishning yakuniy natijasi ularning har birini amalga oshirish natijalari yig'indisidan kattaroq bo'lishi mumkin. Masalan, yangi mahsulot yoki tovarning yangi assortimentini ishlab chiqarishni o'zlashtirish loyihasini amalga oshirish gorizontol integratsiyalash maqsadida o'xshash profildagi korxonani sotib olish bilan bevosita bog'liq emas, balki uni yanada chuqurroq ixtisoslashtirish imkonini berishi mumkin. tarkibiy bo'linmalar va buning natijasida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va umuman kompaniyada mehnat unumdorligini oshirish. Bu ta'sir mazkur loyihalarning har birida alohida aks ettirilmaydi, balki investitsiya dasturida o'z aksini topadi.

Loyihani shakllantirish korxonaning hozirgi holatini o'z ichiga oladi va uning kelajakdagi operatsion faoliyati uchun eng ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi. Tahlil natijasi korxonaga uchun eng muhim muammolarni hal qilishga qaratilgan biznes g'oya shaklida rasmiylashtiriladi. Keyinchalik, loyiha tsiklining yakuniy bosqichida ulardan eng maqbuli bo'yicha qaror qabul qilish, loyihani ishlab chiqish tajribasini umumlashtirish va namunaviy loyihalar ro'yxatini tuzish uchun bir nechta investitsiya loyihalarining foydaliligi va maqsadga muvofiqligini parallel ravishda ishlab chiqish amalga oshiriladi.

Har qanday loyiha muqarrar jihati uning ekologik ahamiyatidir. Shuning uchun investitsion loyihalashda atrof-muhitni tahlil qilish zaruriy element hisoblanadi, chunki sanoat loyihalari tabiatan doimo atrof-muhitning ifloslanishi bilan bog'liq va shuning uchun tahlilning ushbu qismi juda muhimdir. Moliyaviy mezonlardan foydalangan holda hal qilinishi va asoslanishi kerak bo'lgan asosiy dilemma - bu loyiha variantlaridan qaysi biri ustunlik berishdir. Ushbu muammoni hal qilish uchun loyiha asosli texnik-iqtisodiy asoslarini taqdim etish kerak.

Har qanday loyiha, hatto uni amalga oshirishning ob'ektiv zarurati shubhasiz bo'lsa ham, uni investitsiya dasturiga kiritishdan oldin har tomonlama har tomonlama baholanadi:

- loyiha texnik darajasi, taklif etilayotgan texnik vositalar va texnologik yechimlar, ularning eng yangi fan va texnika yutuqlariga muvofiqligi baholanadi; loyihani amalga oshirishning maqsadga muvofiqligi shubha ostida bo'lmasligi mumkin, lekin uni amalga oshirish usullari eng oqilona va samarali bo'lishi kerak;

- loyiha texnik-iqtisodiy asosi beriladi, korxonaning tarmoq xususiyatlariga mos keladigan qabul qilingan ko'rsatkichlar hisoblab chiqiladi;

- loyiha samaradorligi baholanadi - tijorat, byudjet, ijtimoiy; uning ekologik oqibatlari aniqlanadi;

- loyihani amalga oshirishning mumkin bo'lgan xatarlari aniqlanadi va ularga baho beriladi. Loyihani amalga oshirish bosqichiga alohida e'tibor berilishi kerak loyiha to'liq ishga tushgunga qadar biznes g'oyalarning haqiqiy rivojlanishini o'z ichiga oladi. Chunki bu bosqich loyihani amalga oshirishning asosiy qismini o'z ichiga oladi, ya'ni pirovardida loyiha tomonidan ishlab chiqarilgan pul mablag'larining kirish va chiqishlari dastlabki investitsiyalarni qoplash va investorlar istagan investitsiya daromadini ta'minlash uchun yetarli ekanligini tekshirishdan iborat.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, investitsiya loyihasi ishlarning hozirgi holatini baholash, loyihani amalga oshirish qay darajada maqsadli ekanligini aniq tasavvur qilish va korporativ tuzilmalarning investitsiya siyosatini shakllantirish jarayonini rejalashtirish imkonini beradi. Shunday qilib, zamonaviy sharoitda investitsiyalarni rejalashtirish potentsial investorlarni, kreditorlarni, mijozlarni va investitsiya faoliyatining boshqa ishtirokchilarini jalb qilishning umume'tirof etilgan ommaviy shakli bo'lib, ularda maqbul xarajatlar va iqtisodiy va tashqi iqtisodiy samaraga erishish uchun ishtirok etishga taklif qilinadi. xavfning eng past darajasi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Vaxabov A.V. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o'zgarishlarni optimallashtirishda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati. // «iqtisodiy barkarorlikka erishishda modernizatsiyalash va iqtisodiy mutanosibliklarni ta'minlash muammolari» nomli amaliy konferensiya, 2016 yil 27 apreli.
2. M.Spence, R.Dobbs. The era of cheap capital draws to a close. Mckinsey Global Institute. February 2011.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 27 dekbrdagi «O'zbekiston Respublikasining 2017 yilgi asosiy makroiqtisodiy kursatkichlari prognozi va Davlat byudjeti parametrlari to'grisida»gi PP-2699-son qarori.

ПО ПРОСТОРАМ ЕВРАЗИЙСКИХ ЗЕМЕЛЬ: ИЗУЧЕНИЕ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ С ИБН ФАДЛАНОМ

Дилдора Ачилова Бахтиёр кизи

*Самаркандский государственный университет имени Шарафа Рашидова,
исторический факультет, магистрант 2 курса*

Аннотация: В данной статье исследуется период раннего средневековья на евразийских землях через призму путешествия и исследований Ибн Фадлана, арабского географа и дипломата IX века. Методология работы основана на анализе его путешествия, исследования его записей и их влияния на современное понимание истории этого периода. В разделе методов рассматриваются основные источники, используемые для анализа, а раздел результатов представляет основные выводы исследования. Раздел обсуждения предоставляет анализ полученных результатов и позволяет выявить ключевые моменты в истории раннего средневековья. В заключении подводятся итоги и делаются предложения для дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: Ибн Фадлан, раннее средневековье, исторические исследования, евразийские земли, культурный обмен.

EVROOSIYO ERLARI BO'YLAB: IBN FADLAN BILAN ERTA O'RTA ASRLARNI O'RGANISH

Annotatsiya: Ushbu maqola 9-asr Arab geografi va diplomati Ibn Fadlanning sayohati va tadqiqotlari ob'ektivi orqali Evroosiyo erlarida erta o'rta asrlar davrini o'rganadi. Ish metodologiyasi uning sayohatini tahlil qilish, yozuvlarini o'rganish va ularning ushbu davr tarixini zamonaviy tushunishga ta'siriga asoslangan. Usullar bo'limi tahlil qilish uchun ishlatiladigan asosiy manbalarni ko'rib chiqadi va natijalar bo'limi tadqiqotning asosiy xulosalarini taqdim etadi. Muhokama bo'limi olingan natijalarni tahlil qiladi va erta o'rta asrlar tarixidagi asosiy fikrlarni ochib beradi. Xulosa qismida natijalar umumlashtiriladi va ushbu sohada keyingi tadqiqotlar uchun takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: Ibn Fadlan, erta o'rta asrlar, tarixiy tadqiqotlar, Evroosiyo erlari, madaniy almashinuv.

ACROSS THE EXPANSES OF THE EURASIAN LANDS: EARLY MEDIEVAL STUDIES WITH IBN FADLAN

Abstract: This article examines the period of the early Middle Ages in the Eurasian lands through the prism of travel and research by Ibn Fadlan, an Arab geographer and diplomat of the IX century. The methodology of the work is based on the analysis of his journey, the study of his records and their impact on the modern understanding of the history of this period. The methods section discusses the main sources used for analysis, and the results section presents the main conclusions of the study. The discussion section provides an analysis of the results obtained and allows you to identify key moments in the history of the early Middle Ages. In conclusion, the results are summarized and suggestions are made for further research in this area.

Keywords: Ibn Fadlan, early Middle Ages, historical research, Eurasian lands, cultural exchange.

Введение. В исламском и арабо-персидском лексиконе было много терминов для различных форм путешествий: от широкой идеи путешествия, заключенной в арабских терминах, таких как *rihla*, *sair* и *safar*, к более четко определенным понятиям паломничества (*hajj*) и религиозного бегства (*hijrat*), от освященных веками посещений святынь (*ziyarat*) до недавнего развития туристических путешествий (*safar*). Средневековое исламское понимание путешествия как этапа само-преобразования, горизонта нового опыта и предвестника новой эпистемологии имеет много параллелей в мировой истории. Однако концептуальная и практическая центральная роль путешествий в историческом формировании восприятия исламской культуры и связанных с ней исламских дисциплин придавала самому жанра описания, уникальный смысл и, возможно, беспрецедентное значение в мировой культуре. В опубликованное недавно интеллектуальной истории путешествий в средневековом исламском мире Хуари Туати (Houari Touati) писал: «Путешествия шли через страдания к обучению, как образ жизни, мусульмане представляли [путешествие] как фигуру для метаморфоз в сочетании с опытом боли».[1]

Анализ литературы. Путешествия Ибн Фадлана изучались, и поныне исследуются многими учёными мира. Немецкий востоковед Фрейхен (Freichen) упомянул в предисловии к книге об Ибн Фадлане следующие строки на родном немецком языке «Запад пренебрег Россией, а арабы рассказали о

ней. Они пролили много света на историю древнего Запада и дали недостающую информацию, особенно о Булгарии и России в далекой эпохе.[2]

Востоковед Андрэ Мигель говорит о значимости миссии Ибн Фадлана для истории России: «В своем путешествии он собрал много редкой информации об очень скрытой и далекой нации».[3]

Джон Майкл(Мишель) Криктон (John Michael Crichton) американский исследователь, также, как и многие другие востоковеды придерживаются мнения что Ибн Фадлан имел в виду русских/славян, т.е. народов с которыми путешественник столкнулся на территории современной России. Но те русские были скандинавскими племенами, поэтому Криктон в своем исследовании работы Ибн Фадлана назвал их нордманцами, то есть жителями севера. Это отличается от мнения российских востоковедов, которые считают, что речь идет о коренных русских племенах.

В последующем, особенно после выхода в 1939 г. русского перевода А. П. Ковалевского, который он выполнил, находясь в заключении, «Записки» Ибн Фадлана вошли в научный оборот и стали активно использоваться и татарскими учеными. Но как это ни странно, до сегодняшнего дня мы не имели полноценного татарского перевода труда арабского путешественника, который был бы осуществлен непосредственно с языка оригинала. Нам известно, что сейчас над переводом текста «Записок» с арабского языка на татарский трудится казанский ученый-текстолог Анвар Хайри, но его работа еще не завершена. Вместе с тем еще в 1960-е гг. такой перевод был выполнен татаринном из Баку Джагфар-Садык Мамедовым, часть которого по инициативе татарского драматурга и ученого Наки Исанбе-та в начале 1970-х гг. была опубликована в журнале «Казан утлары». В ноябре 1978 г. оригинал этой работы был передан на хранение в Государственный музей ТАССР (ныне Национальный музей РТ) Алимбеком Валиевым и в настоящее время находится там.[4]

Анализ и результаты. Предполагаем, что один из ранних сохранившихся образцов такого рода путешествий «к знаниям через боль» это повествование Ахмада ибн Фадлана.[5] Это возможно самый новаторский текст, который сочетает в себе как историческую, так и литературную ценность. На его страницах мы движемся на север с дипломатической миссией из Багдада, к верховьям реки Волги по землям, которые ныне в составе центральной России.

В этом красочном повествовании X века загадочный Ибн Фадлан рассказывает о своем опыте в составе посольства, посланного халифом аль-

Муктадиром для предоставления Ислама недавно обращенному царю болгар. В течение одиннадцати месяцев изнурительного путешествия Ибн Фадлан записывает чудеса, свидетелем которых он стал в своем путешествии, в том числе северное сияние и белые ночи Севера. Однако особенно актуально и полезно для историков, он дает описания народов, населяющих центральную часть Евразии, включая их обычаи, одежду, раскраску тела и поразительный рассказ об их погребальных традициях.

Возможно, что самое раннее описание образа жизни и смерти этих народов, (дошедшее до нас) было написано на арабском языке, может показаться удивительным. Однако встреча представителей самых разных евразийских племен, в том числе викингов-торговцев, с посланником аббасидского халифа не была такой уж неожиданной, как может показаться на первый взгляд, и является лишь одним из многих интригующих отблесков жизни евразийского мира, которые можно найти в арабских источниках.

Мемуары путешественников всегда признаются невероятно важными для исследователей. Вероятно, особенно значимыми они являются для мировой исторической науки. Сегодня изучение трудов Ибн Фадлана имеют важное значение для понимания жизни многочисленных народов/племен Евразии, включая как Русов, так и викингов, хазарских племен и т.д. Возможность связать путешествия Ибн Фадлана с историей древних народов является одним из актуальных вопросов данной работы. Также следует отметить, что через призму изучения путешествий Ахмеда Ибн Фадлана мы можем более подробно понять значимость археологических и историко-архитектурных памятников на торгово-караванных путях, связывающих земли Центральной Азии и Восточной Европы. Это во многом стимулирует сегодняшние исторические, а также этнографические исследования народов, населявших упомянутые земли сегодня. Кроме того, изучение такого рода исторических нарративов, как описание Ибн Фадлана, дает нам возможность для углубленного и дальнейшего обогащения межнациональных связей между народами и научно-образовательных контактов между учеными специалистами научных центров и вузов различных стран и регионов Евразии.

Некоторые ключевые аспекты, которые можно изучить, обращая внимание на текст Ибн Фадлана:

- Религия: Ибн Фадлан описывает религиозные обряды варягов, их пантеон богов и особенности их вероисповедания. Это важное свидетельство для изучения скандинавской языческой религии.

- Образ жизни: Он также описывает образ жизни варягов, их привычки, обычаи, социальную структуру и систему правления.
- Торговля и связи: Он рассказывает о торговых связях варягов с другими народами, включая восточнославянские племена и хазар.
- География: Ибн Фадлан дает некоторые сведения о географии и топографии региона, который он посетил.
- Язык и письменность: В его записях могут содержаться образцы варяжского языка и письменности, что может быть интересно для лингвистических исследований.

Заключение:

Ибн Фадлан оставил ценный след в изучении раннего средневековья на евразийских землях. Его путешествие и записи предоставляют исследователям важные инсайты и исходные данные для дальнейших исследований этого периода. Однако необходимо продолжать работу в этой области, чтобы расширить наши знания и более глубоко понять роль раннего средневековья в формировании современного мира.

Для дальнейших исследований раннего средневековья и роли Ибн Фадлана в этой области, предлагается провести более глубокий анализ его записей, учитывая контекст времени и места, а также сравнивая его наблюдения с другими первоисточниками. Также важно продолжать изучение транскультурного обмена в этот период и его влияния на современный мир.

Список литературы:

1. Houari Touati, Islam et voyage au Moyen Age: histoire et anthropologie d'une pratique lettrée (Paris: Seuil, 2000), 2.
2. Сами Ад-Дахан (редакция и представление). Рисаля Ибн Фадлан. Миссия Ибн Фадлана. Ахмад бен Фадлан бен Аббас бен Рашид Бен Хамад. - Т. 2. - Дамаск: Дирекция восстановления арабского наследия, Министерство культуры, 1978.
3. Мигель А. География Дар аль-ислам аль-башария / пер. Ибрагима АльХаури. – Ч. 2. – К. 2. – Дамаск, 1985.
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-publikatsiya-istochnika-po-istorii-tatarskogo-naroda>
5. Ибн-Фадлан «Записка» о путешествии на Волгу; <http://www.hist.msu.ru/ER/EText/fadlan.htm>.

QORAQALPOQ ADABIY TILINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA O'ZIGA XOSLIGI

Jahongir Saparboyev Alimbay o'g'li

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat niversiteti

Qoraqalpoqfilologiyasivajurnalistikafakulteti

Jurnalistikata'limyo'nalishi 1-kurs talabasi,

e-mail: soporboyevjahongir503@gmail.com

Annontatsiya: Mazkur maqolada qoraqalpoq tili, qoraqalpoq milliy alifbosi, qoraqalpoq tili haqida olimlarning chop etgan tadqiqotlari haqida so'z boradi.

Kalt so'zlar: qoraqalpoq, ona tili, adabiy til me'yorlari, O'n to'rt uriv, Aris-Qo'ng'iroq, lug'at, maqola, ilmiy ish, lotin, jurnalist, harflar, majlislar tili, davlat tili maqomi;

KIRISH

Ona tili bolaning go'dakligidan qon-qoniga singib ketgan vositadir. Ayniqsa, uning jamiyatdagi o'rni, mavqei va nufuzini yuksaltirish har bir farzand uchun ham qarz, ham farz hisoblanadi. Ona tilni sevmok- millatni sevmok bilan tengdir. Har bir tilning avlodlarga sof holda yetib borishida ana shu tilde so'zlovchi aholining soniga qarab belgilanadi. Bugungi kunda, har ikki haftada bir bitta til yo'qolib bormoqda. Bu o'znavbatidao'shatildaso'zlashuvchixalqlarningyo'qolishidandarabberadi. YuNESK Ovakillariningso'zlarigaqaraganda, oldinlariodamlarningso'zlashadigantillariningsoni 7 mingdan 8 mingtagachayetganbo'lsa, hozirdasayyoramizda 6 mingtatil mavjudbo'lib, ularning 90 %i yo'qolibketisharafasidaturibdi. Ko'pincha, busivilizatsiyatufaylimadaniyatidanayrilayotganmillatsonikamtildir. Bu tillarningko'pchiligiyozuvarigaega, ko'pchiligibo'lsaegaemas. Masalan, Afrikatillaridaso'zlashuvchiahoholing 80%i hamono'zyozuvarigaegaemas. Minglabtillardanta'limtizimidafoydalanilmaydivabu ngaimkoniyat ham yo'q.

Asosiy qism

1989-yil 1-dekabr qoraqalpoqtiligadavlattilimaqomiberilgankun. Mazkursanadanbuyonushbutildaso'zlovchilar, shuningdekbutunQoraqalpog'istonliklaruchunbirqatorimkoniyatlareshigiochildi. Jumladan,

davlatishlari Qoraqalpog‘iston Respublikasida o‘zbek va qoraqalpoqtillarida olibborila digan bo‘ldi. Majlislar, turli yig‘ilishlar, shuningdek konferensiya, televideniye, radio, gazeta-jurnal va boshqalarning hujjatlari,

maqolalar o‘zbek va qoraqalpoqtillarida yoziladigan bo‘ldi.

Qoraqalpoqning klassik shoirlari-yu yozuvchilariga, el tanigan qahramonlariga alohida hurmat ko‘rsatildi. Sobiq sovet davrida milliy qadriyatlar, urf-odatlar, buyuk siymolar, hattok ionatilining tarixiy ergaurilgan edi. Vaqtlar o‘tish bilan onatiligahurmat yanadayuksaldi. Tarixgan azartashlay digan bo‘lsa k,

turli alifbolardan foydalanilgan. Buning oqibatida, qoraqalpoq millatining leksikasida gik o‘plab harflar tushib qolgan, xalq ham bungamoslasha olmagan. Misol uchun, 1924-yili arab yozuviga asoslangan alifbodan, 1928-yili lotin, 1940-yili krill yozuvlariga asoslangan alifbolardan foydalanilgan. 1940-yili krill yozuvida gialifboga "u, w, o', g', a', n' " hariflari qo‘shiladi. Shuncha payt krill yozuviga asoslangan qoraqalpoq alifbosidan o‘shadavrning shoirlari, yozuvchilari, jurnalistlari, shifokorlari, umuman, o‘shadavrning aholisi foydalanishgan. Ammo, 1994-yilda

lotin yozuviga asoslangan yangi qoraqalpoq alifbosi qabul qilindi. Birmudda taholibunga moslasha olmadi, ammo bu hartomon lamaxalq uchun qulay edi.

Qoraqalpoq til turkiy tillar oilasining qipchoq guruhi gakaradi. Qoraqalpoq tilining rivojlanishi uchun olimlar tomonidan bir qator ilmiy izlanishlar amalga oshirildi. N. A. Basakov "Краткая грамматика каракалпакского языка", degan ilmiy ishi 1932-yili To‘rtko‘ltumanida bosilgan. Undan keyin S. E. Malovning "Заметки о каракалпакском языке", E. D. Polivanovning "Некоторые фонетические особенности в каракалпакском языке" nomli eng ko‘lamli maqolalaribosilib chiqadi. Demak, o‘tmishdan onatilimizga, qoraqalpoq tiliga qiziqish ko‘p bo‘lgan. Eng avvalo, til rivojlanishi uchun o‘timishi, tarixiga egabo‘lishi kerak. Shunda gina jamiyatda u tildan foydalana olish mumkin. Qoraqalpoq tili ham anashunday tarixiga ga boy tillardan, necha-necha tomlik lug‘at boyligiga egabutil.

O‘zbekistonning Farg‘ona, Xorazm, Navoiy, Buxoro viloyatlarida, qo‘shni Turkmaniston, Qozog‘istonda, Rossiyada, Afg‘onistonda, Eronda bir nechta minglab qoraqalpoq xalqi yashaydi.

Qoraqalpoq tilidaso‘zlashadi. Qoraqalpoq millati ikkita katta arisga ajratilib o‘rganiladi.

O‘nto‘rt uruvarisiva Aris-Qo‘ng‘irot

.Manashunday urug‘lardantarkib topgan qoraqalpoq milatining tilidagaplashuvchilar so

ni ham anchagina. Qoraqalpog'istonning aholisining soni 1 994 mindan ortiq hisoblanadi. Bu degani hammasi ham qoraqalpog'istonning aholisida qoraqalpoqlar dantashqari, qozoq, o'zbek, turkman, rus, ukrain, koreys va boshqa millat vakillari ham istiqomat qilib kelmoqda.

Qoraqalpog'istonning dialekt kabo'linadi, ya'ni qublava dialekt.

Adabiy tilme'yorlarigato'g'rikelganligi uchun arqadealekt adabiy til hisoblanib, ko'plabish,

ta'limga'rinlarida faoliyat qoraqalpog'istonning yuritiladi. Hozirgi kundaso'zlashuvda aholining ko'pgina qismi rus va ustil orqalikirib kelganso'zlardan foydalanishadi.

Albatta, bu juda achinarli holat. Hozirda Qoraqalpog'istonda 12 ta Oliy ta'lim muassasalarida, texnikum, litsey, maktab va maktabgachata'lim muassasalarida ta'lim jarayonlari qoraqalpog'istonda o'zbek, qozoq, rus, turkman tillarida olib boriladi. Bu degani, boshqaxalqlarning tiliga ham hurmat qilish demakdir.

Xulosa

Onatili -

bu onaga qiyoslanadi. Nima gabilasizmi? Chunki onatili avval bolaga ona allasi orqalig'on-qonigasi g'ib ketadi. Shuning uchun ham har bir inson o'z onatiligae'tibor bilan qarab, uni so'z holda kelajak avlodga yetkazish kerak. Sababi onatili millatning ruhi, uning or-nomusi, o'timishi va buguni, yorqin kelajagining asosidir.

Onatili bormillat barqaror taraqqiyot sari qadamlarini shahdamota oladi. Shunday ekan onatilga hurmat ko'rsataylik, so'fonatilda so'zlashaylik!!!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baskakov N.A. Краткая грамматика каракалпакского языка. То'rtko'l, 1931.
2. Da'wletov A. Ha'zirgi qoraqalpog'istonning fonetikasi. Fonetika. No'kis, 1999
3. Da'wletov A. Tilbilimiy kararlari. No'kis, 2013
4. Kamal Mambetov. Qaraqalpaqlar taryxi. No'kis. «Qaraqalpaqstan» 1993.
5. Molov S.E. Заметки о каракалпакском языке. No'kis. "Qaraqalpaqstan", 1966
6. Polivanov E.D. Некоторые фонетические особенности в каракалпакском языке. // Труды Хорезмской экспедиции. Ташкент, 1933. Baskakov N.A. Краткая грамматика каракалпакского языка. То'rtko'l, 1931.

2. Da'wletov A. Ha'zirgi qaraqalpaqtili. Fonetika. No'kis, 1999
3. Da'wletov A. Tilbilimiykarları. No'kis, 2013
4. Kamal Mambetov. Qaraqalpaqlartariyxi. No'kis. «Qaraqalpaqstan» 1993.
5. Molov S.E. Заметки о каракалпакском языке. No'kis. "Qaraqalpaqstan", 1966
6. Polivanov E.D. Некоторые фонетические особенности в каракалпакском языке. // Труды Хорезмской экспедиции. Ташкент, 1933
7. [Karakalpak](#) Etnolog. Alınan 12.03.2016
8. ↑ ["Латын жазыуына тийкарланған каракалпак әлипбеси"](#). *Каракалпакский государственный университетим. Бердаха (Qaraqalpaqtilinde)*. Tiykarǵın usqasınan arxivlendi 12-24-2017. Alınan 01-27-2018.
9. ↑ [Karakalpak transliterator](#) Qaraqalpaq kirill - (Eski / Jańa) latin transliteratorı

УЎК:634.9

**ЎЗБЕКИСТОН ЖАНУБИДАГИ *CRATAEGUS PONTICA* МЕВА
ЎЛЧАМЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ****Б.Н.Райимов**

Тошкент давлат аграр университети

rayimovbehruz94@gmail.com**АННОТАЦИЯ**

Мақолада сариқ дўлана мева ўлчамларининг ўзгариши бўйича тадқиқотлар натижалари келтириб ўтилган. Тадқиқот ишлари Понтика дўланаси (*Crataegus pontica* С.Коч) да олиб борилиб, унинг танланган шакли назорат варианты ва бошқа шакллардан мева диаметри бўйича 11,8-18,7%, мева узунлиги бўйича 13,3%, мева оғирлиги бўйича 33,3-45,4%, уруғ оғирлиги бўйича 14,3-33,3%, мағиз чиқиш кўрсаткичи бўйича 2,0-4,6% га тенг бўлди.

Калит сўзлар: Понтика дўланаси (*Crataegus pontica* С.Коч), уруғ оғирлиги, мева оғирлиги, мева диаметри, мева узунлиги, мағиз чиқиш кўрсаткичи, қизил дўлана, интродукциялаш, тоғ ёнбағирлари, назорат варианты.

АННОТАЦИЯ

В статье упоминаются результаты исследований по изменению размеров плодов боярышника желтого. Исследования проведены на боярышнике понтийском (*Crataegus pontica* С. Koch), выделенная форма которого составила 11,8-18,7 % диаметра плода, 13,3 % длины плода и 33,3 % массы плода, 45,4 %, 14,3-33,3 % по массе семян, 2,0-4,6% по выходу ядра.

Ключевые слова: боярышник понтийский (*Crataegus pontica* С. Koch), масса семян, масса плода, диаметр плода, длина плода, индекс урожайности плода, боярышник красный, интродукция, склоны холмов, вариант контроля.

ANNOTATION

In the article, the results of research on changes in the size of yellow hawthorn fruits are mentioned. The research work was carried out on Pontic hawthorn (*Crataegus pontica* С. Koch), and its selected form was 11.8-18.7% of fruit diameter, 13.3% of fruit length, and 33.3% of fruit weight. 45.4%, 14.3-33.3% by seed weight, the core was equal to 2.0-4.6% in terms of the output seed indicator.

Key words: Pontic hawthorn (*Crataegus pontica* C. Koch), seed weight, fruit weight, fruit diameter, fruit length, fruit yield index, red hawthorn, introduction, mountain slopes, control variant.

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан 2017 йил 11 майда тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси ўрмон хўжалиги давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида” ги 5041 сонли фармонида манзарали, мевали дарахтлар ва бута кўчатлари етиштириш, доривор ўсимликлар плантацияларини яратиш, тоғ ёнбағирларида, чўл ва лалми ерларда етиштириладиган, қурғоқчиликка, касаллик ва зараркунандаларга чидамли бўлган ўсимликлар селекцияси ва уруғчилиги бўйича илмий-тадқиқотлар олиб боришга алоҳида эътибор қаратилган [1].

Ўзбекистондаги тоғолди лалмикор текисликларининг катта қисми табиий-географик шароити туфайли ўрмонсиздир. Бу майдонни ўрмонлаштириш муаммосини хал этишда маданий ўрмонлар яратишга катта аҳамият берилмоқда.

Барча давлатлардаги каби Ўзбекистонда ҳам аҳолининг формацевтика махсулотларига эҳтиёжи бор. Бу борадаги эҳтиёжи айниқса мустақилликни дастлабки йилларида яққол сезилади. Шу сабабли ҳукуматимиз раҳбарияти бу соҳада чет эл билан ҳамкорликда турли дори дармон ишлаб чиқарувчи кўшма корхоналар бунёд этила бошлади. Формацевтика саноати ривожланиб дори дармон билан савдо қилиш ишлари йўлга қўйилди. Табиийки бу нарсалар четдан катта валюта эвазига олиб келинадиган дори дармонларнинг қисқаришига сабаб бўлиши билан бирга, ҳам ашёга бўлган эҳтиёжини орттиришга сабаб бўлди. Бизга маълумки Ўзбекистоннинг чўл даштлари ва тоғларида жуда қимматбаҳо бўлган кучли хил дарахт ва буталар, гиёҳлар ўсади. Буларни ўз вақтида териб, қайта ишлаб, қадоқлаб, дори дармон ишлаб чиқарувчиларга этказиш, ҳамда чет элда ўсадиган доривор ўсимликларни маҳаллий шароитларда интродукциялаш ва етиштиришни турли йўллари илмий асосланган ҳолда амалга ошириш лозим. Маълумки инсон қўли билан экилиб, парваришлаб етиштирилган ўрмонлар ва ўрмон махсулотлари табиий ва яхши сифат белгилари билан ҳам ажралиб туради. Шунинг учун саноат даражасида доривор ва озиқ овқат ўсимликларини етиштиришда парваришлаш ўстириш ва агротехник тадбирларни амалга оширишда дала тажрибасини билган ҳолда илмий асосланиб барча ишларни амалга ошириш мумкин.

Шундагина олдинга қўйилган вазифаларни бажариб Янги Ўзбекистонни янада ривожлантиришга ўз хиссамизни қўшган бўламиз.

Республикада дўлана табиий тарқалган ҳудудларни аниқлаш, туркум таркибидаги турлар биохилмаҳиллиги ва дўланазорларнинг табиий тикланиш кўрсаткичлари бўйича тадқиқотлар натижалари келтириб ўтилган. Ўрганиш натижасига кўра, Республикада ҳудудидаги дўланазорлар асосан жанубий вилоятларда тарқалган бўлиб, ушбу майдонларда Понтика (*Crataegus pontica* С.Коч) ва қизил дўлана (*Crataegus turkestanica* Ројарк.) турлари мавжуд [4].

Тадқиқот объекти ва услубияти. Тажриба ишлари Ўзбекистон ҳудудининг жанубида жойлашган Ҳисор тоғ тизмасида олиб борилди. Дўлананинг тавсифи, биологик, экологик хусусиятлари ва табиий тарқалиш ареали адабий манбаларни таҳлил этилган ҳолда ўрганилади. Бунда ушбу дарахтнинг баландлиги, диаметри, вегетатив ва генератив органларининг тузилиши бўйича маълумотлар келтириб ўтилади. Шу билан бирга унинг ташқи муҳит омилларига муносабати ўрганилган ҳолда дарахтнинг экологик хусусиятларига тавсиф берилади.

Ҳисор тоғ тизмасидаги дўланазорлар тоғли ҳудудларида асосан, Сиёб, Мингчинор, Матмон ўрмончилик бўлимида кенг тарқалган. Ўрмончилик бўлими бўйича таҳлил этилганда, Матмон ўрмончилик бўлимида сариқ дўлана (*Crataegus pontica* С.Коч), Мингчинор ўрмончилик бўлимида Туркистон ёки қизил дўлана (*Crataegus turkestanica* Ројарк.), Сиёб ўрмончилик бўлимида эса сариқ ва қизил дўлана турлари тарқалган [2-3]. Ўрганиш натижасида меваларининг оғирлиги диаметри бўйича 1,6-1,9 см, узунлиги бўйича 1,3-1,5 см, мева оғирлиги 2,2-3,2 гр, уруғ оғирлиги 0,6-0,8 г, ҳамда мағиз чиқиш кўрсаткичи 71,3-75,9% ни ташкил этди.

Ўзбекистон жанубидаги сариқ дўлана мева ўлчамларининг ўзгариш кўрсаткичлари

№	Тажриба вариантлари	Мева диаметри, см	Мева узунлиги, см	Мева оғирлиги, гр	Уруғ оғирлиги, гр	Мағиз чиқиш кўрсаткичи, %
1	1 (назорат)	1,6±0,01	1,3±0,01	2,2±0,05	0,6±0,01	73,9±0,58
2	2	1,9±0,01	1,5±0,01	3,2±0,05	0,8±0,01	75,9±0,26
3	3	1,7±0,01	1,5±0,01	2,4±0,05	0,7±0,01	71,3±0,41
4	4	1,7±0,01	1,5±0,01	2,5±0,04	0,7±0,01	72,9±0,37
4	4	1,7±0,01	1,5±0,01	2,5±0,04	0,7±0,01	72,9±0,37

Тажриба вариантларидаги сариқ дўлана меваларининг диаметри $1,6 \pm 0,01$ дан $1,9 \pm 0,01$ см гача ўзгариб, 2 – тажриба вариантыдаги кўрсаткич назорат вариантыдан 18,7% га, мева оғирлиги 45,4%, мағиз чиқиш даражаси эса 2,0% га юқори бўлди.

Хулоса. Олиб борилган кузатувлар таҳлили шуни кўрсатадики, Китоб давлат ўрмон хўжалиги ҳудудидаги танлаб олинган шакллар орасидаги 2 – тажриба вариантыдаги кўрсаткич назорат вариантыдан 18,7% га, мева оғирлиги 45,4%, мағиз чиқиш даражаси эса 2,0% га юқори бўлди. Илмий изланишларимиз натижасида сариқ дўлана ўсимлиги ҳозирги кунда долзарб ўсимлик эканлига ва кенг миқёда кўпайтириш кераклигини ўргандик. Шу жумладан бу ўсимлик Қизил китобга киритилганлиги бунга яққол мисол бўлаолади.

Фойдаланилган Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 11 майдаги “Ўзбекистон республикаси ўрмон хўжалиги давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида” ПФ-5041 сонли фармони.
2. Шайматов О.А., Холиқов Д.М. Китоб ўрмон хўжалигидаги сариқ ва қизил дўлана турларининг тарқалиши. // Жанубий Оролбўйи биологик хилма-хиллигини сақлаш, қайта тиклаш ва муҳофаза қилишнинг экологик масалалари номли халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Нукус 2018. 285-286 б.
3. Ҳамроев Ҳ.Ф., Холиқов Д.М. Ўзбекистон жанубидаги сариқ дўлана биохилмаҳиллиги ва унинг меваларининг морфологик кўрсаткичлари // Сборник материалов научно-практической конференции «Инновационные подходы в использовании агробιοразнообразия в устойчивом развитии сельского хозяйства» 25-26 сентября. 2019. Ташкент 2019, 117-121 б.
4. Khamroyev Kh.F., Rayimov B.N. Indicators Of Natural Recovery Of Hawthorn In Southern Uzbekistan. International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT) ISSN: 2509-0119 2021 Vol. 25 No. 2 March 2021, pp. 266-270
5. Bexruz Ne'mat o'g'li, R. (2022, oktyabr). HISOR TOG' TIZZASIDAGI QIZIL DOLANA (CRATAEGUS TURKESTANICA POJARK.) TABIIY TAYTALANISH KO'RSATMALARI. *Konferentsiyalar arxivida* (244-248-betlar).
6. Rayimov, B. N. (2023). Hawthorn (Crataegus) jinsi vakillarining yashash joylarini va ularning taksonomik xususiyatlarini aniqlash.

MILLIY MA'RIFATPARVARLARIMIZ TOMONIDAN TAFAKKUR TALQINI

Sotvoldiyev Jamshidbek Mirzajon o'g'li - FarDU magistranti

Xidirov Shukurullo Isroiljon o'g'li - FarDU magistranti

Abdulvoyitov Dilyorbek Muzaffar o'g'li - FarDU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson hayotida tafakkurning psixologik o'rni va ahamiyati psixologik tahlil qilindi. Nazariy tahlil asosida tafakkurni ijtimoiyda rivojlanishi bo'yicha fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Psixologik tayyorgarlik, kontsepsiya, munosabat, jamiyat, dunyoqarash

“Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat”, deydi prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev yig'ilishda.

Inson shahsini, uning yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy Istiqlol mafkurasini shakllantirish, yosh avlodni boy madaniy me'rosimiz hamda tarixiy qadriyatlarimizga hurmat-etibor, mustaqil vatanimizga mehr-muhabbat ruhiy tarbiyalash talablari oldimizga muhim vazifalarni qo'yimoqda. Fikrlash elementlari miya ichidagi va boshqa odamlar bilan aniq fikr, ob'ektlar, g'oyalar va tajribalarni tasniflash, tartibga solish va yetkazish uchun ishlatiladi.

Psixologiyada tafakkur elementlari ramzlardan (namoyishlardan), tushunchalardan (tasniflardan) va prototiplardan (ham belgi, ham tushunchaning o'ziga xos misollaridan) iborat.

Fikrlash kontsepsiyasi - bu odamlar turli xil ob'ektlarni, ma'lumot kiritish va g'oyalarni talqin qilish, tasniflash va manipulyatsiya qilish jarayoni.

Olam borki insonlar fikr yuritish qobiliyatiga ega. Hozirgi davrda allomalar izlanishlarni asosi fikrdir degan nazariyani qo'llab bo'lmaydi. Ma'naviy, teran va atroflicha fikrlaydigan va ijtimoiy faoliyat bilan el-yurtga foydasi tegadigan shaxslarigina buyuk shaxs deyish mumkin. Shunday insonlar sirasiga Al-Xorazmiy, Al-Farg'oniy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqa ajdodlarimizni yodga olishimiz mumkin.

Darhaqiqat, keng mulohaza yurita olgan, mustakil fikrlash kobilyatiga ega, ijodiy izlanishlar olib boradigan insonlar har qanday muammo va masalalar yechimini ijodiy yondashgan holda hal eta oladilar. Insonlarni tafakkur qobilyati o'sib borgani sari, ularda odob-ahloq, yaxshi xulq ham shakllanib boradi. Chunonchi, Al-Buxoriy, A.Navoiy kabi allomalar hayotini o'rganish natijasida A.Avloniy tarbiyani musulmon sharqi allomalari an'analaridan kelib chiqib uch turga ajratdi.

-Fikr tarbiyasi

-Ahloq tarbiyasi

-Badan tarbiyasi kabi ustunlardir.

Avloniy o'zbek mumtoz adabiyoti va ilg'or jahon ma'rifatparvarlarining rivojlanishga oid xulosaga tayanib, yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish kabi zarur masalalarni yuzaga chiqaradi. Ushbu masalalarni ijobiy hal qilishga urinyapmiz. Avloniy fikr tarbiyasi haqida shunday yozadi "Turkiy guliston yohud ahloq" asarida ko'p vaqtlardan buyon tahlil qilinib kelingan muallimlarning diqqatlariga suyanilgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifadir. Fikr insonning shifoatlilik, g'ayratlilik bo'lishiga sabab bo'ladi". Odamlar qiyinchiliklarga turli yo'llar bilan yondashadilar va miya ma'lumotni qanday qayta ishlaydi, inson qanday fikrlashi, bu odamning muayyan muammoga qanday yondashishini belgilaydi. Bundan tashqari, "fikr" atamasi o'rta va qadimgi ingliz tilidan kelib chiqqan va hind-evropa ildizlariga ega.

Tafakkuning o'sib borishi va kengayib borishi kabi har qanday masalalarga shaxsiy nuqtai nazari bilan yondashishi, shu bilan bizga yaxshi va yomon jihatlarini ajratib ko'rsatadi. Shu sababli bolalarni fikrlash qoilyatini o'stirishda ustozlarning o'rni katta ahamiyatga ega deyiladi. Uning fikricha, bolaning fikrini biron narsa qaratish, uning o'sha narsa haqida o'ylashiga erishish uchun uning diqqatini yaqqol narsalarga yo'naltirish, uning oldiga aniq bir masala qo'yish va unga javob topish uchun unda ehtiyoj paydo qilish kerak. Bunda bola fikrini muayyan tomonga yo'naltiruvchi aniq vazifalar belgilab berishda ustozlar katta ahamiyatga egadir.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov aytganlaridek "Agar bizning bugungi hayotimizga, bunyodkorlik ishlarimizga, erishishayotgan yutuqlarimizga, o'zimizni qadrimizga yetmasak, o'zligimizni yo'qotamiz. Bizni har qadamda kutayotgan tahdidlar, tinch turmushimizga, xavfsizligimizga rahna solayotganlar bilan yuzlanayotganimizni sezmay qolishimiz mumkin".

A.Avloniy o'z g'oylarida ta'lim va tarbiya birligini targ'ib qiladiki, bu bizning kundalik o'ylarimizdan ham g'oyat dolzarbliroqdir: «Fikr agar yaxshi tarbiyat topsa, xanjar kabi o'tkir va olmos kabi qattiq bo'lur»

A.Avloniyning fikricha insonlar jismonan yetuk baquvvat, sog'lom bo'lsagina yaxshi fikray oladi deydi. “Badan tarbiyasini fikr tarbiyasiga ham yordami bordir. Jism bilan ruh ikkisi bir butundir” deya ta'kidlaydi mutafakkirimiz.

Avloniy fikricha, butun mavjudod insonlarga xizmat qilishi kerak. Inson uning sohibidir. Chunki insonning aqli bor, shu aql orqali ilm egallaydi, ilm tufayli dunyoni boshqaradi. Avloniy fikricha aql insonlarning xazinasidir deb ta'kidlab. Inson o'zi bo'lsa hayvonlardek bo'ladi. Inson aql va idrok soyasida o'ziga keladigan zarar va zulmdan saqlanib, yer yuzidagi hayvonlarni asir qilib olishgan. Ilm insonlarning madori, hayoti va najotidir. Agar inson nafsini jilovlasa, insonni yomon yo'llarga kirishdan saqlaydi.

Har narsa ko'p bo'lsa bahosi arzon bo'lar, aql esa ilm va tajriba soyasida qancha ko'paysa, shuncha qimmatbaho bo'lib boraveradi. Tafakkur yordamida o'ylangan hamda qayta ishlangan bilimlar, faqatgina ilmiy manbalarni emas, balki ahloqiy qoidalarni ham mukammal egallashga intilish muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.Mirziyoyevning 19.01.2021 videoselektordagi yeg'lishidan.
2. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimov nutqidan.
3. “Ta'lim va mehnat faoliyatini rag'batlantirishning psixologik va pedagogik muammolari” Leontyev.V.G. muharriri ostida ilmiy-amaliy konferentsiyada tezis hisoboti. – Novosibirsk
4. Internet resursi study.com
5. “Turkiy Guliston yoxud ahloq” A.Avloniy
6. “Umumiy psixologiya” G'.Goziyev

ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИ ВА ПСИХОТРОП МОДДАЛАРНИНГ НОКОНУНИЙ АЙЛАНМАСИГА ОИД ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАШИШДА РИВОЖЛАНГАН МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Ички ишлар Вазирлиги Академияси 319-гуруҳ курсанти

Абдуллаев Рустам Тулқинович

Илмий раҳбар: Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси

фаолияти кафедра бошлиғи

Подполковник С.С.Шарипов

Аннотация: Ушбу мақолада гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига оид жиноятларнинг олдини олиш, уларга қарши кураш ҳамда барҳам бериш жараёнида ривожланган мамлакатлар тажрибасидан фойдаланган ҳолда бугунги кунда гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларига қарши курашда содир этилаётган жиноятларнинг олдини олиш борасида самарали алгоритм ишлаб чиқиш, гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмасига қарши курашда эътибор берилиши лозим бўлган жиҳатлар шунингдек, ушбу турдаги жиноятларни камайтириш чоралари тўғрисида маълумотлар ёритилган.

Калит сўзлар: жиноят, гиёхвандлик воситалари, психотроп моддалар, контрабанда, маълумотлар, алгоритм, хориж тажрибаси,

Гиёхвандлик бугунги кунда дунё ҳамжамиятининг долзарб муаммосига айланди. Турли соҳа мутахассислари ушбу муаммо буйича иш олиб бормоқдалар. Гиёхвандлик юзасидан маҳаллий ва халқаро ташкилотларнинг барчаси инсониятни бу ҳатарли балодан сақлаб қолиш ташвишида. Дарҳақиқат, бугунги кунда гиёхвандликка қарши курашиш ҳар бир инсон инсоният келажаги учун, миллатлар истиқболи учун, кишилар саломатлиги ва умуман ер юзида яхшилик ҳукм суриши учун қайғураётган кишилар дунё бу масалада ҳалокат жари томон одимлаб кетаётгани ҳақида уз ташвишларини баён қилмоқдалар. Кунданкунга кўплаб кишилар, ёшлар, аёллар ва болалар гиёхвандликнинг ҳалокат турига илинишмоқда. Гиёхвандликнинг кишилар соғлиғига, оилаларга, иқтисодга, одоб-ахлоққа, умуман, инсон ҳаётининг барча соҳаларига солаётган таҳдиди соат сайин ортиб бормоқда.

Ҳозирги кунда давлатимизнинг ривожланиш жараёнида, демократик, ҳуқуқий давлатни барпо этиш даврида ҳар бир фуқароларимизнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш асосий қомусимиз бўлган Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонун ва қонуности меъёрий - ҳуқуқий ҳужжатлари жумладан 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисидаги” ПФ-6196-сон фармонга мувофиқ, “Ички ишлар органларининг жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш буйича қушимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисидаги” 2021 йил 2 апрел куни қабул қилинган **5050**-сонли президент қарори ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ҳамоя қилинмоқда. Жумладан сўнги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар негизида, Юртбошимиз Шавкат Мирзиёев Миромонович томонидан 2021 йил 29 ноябрда қабул қилинган “Жамоат ҳавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 27-сон фармони ва бошқа нормативҳуқуқий ҳужжатлар ётади.

Ўзбекистонда жамият ижтимоий ҳаётининг турли соҳаларида улкан ижобий ўзгаришлар, ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Жумладан Президентимиз Мирзиёев Шавкат Миромонович томонидан 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги фармони ҳам мамлакатимиз истиқболини белгилаб берди. Президентимиз Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 28 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида¹ «Бугунги тез узгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда. Шу билан бирга, уларни илгари курилмаган турли ёвуз ҳавф-ҳатарларга ҳам дучор қилмоқда. Ғаразли кучлар содда, ғур болаларни уз ота-онасига, уз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин булмоқда. Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-куй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак» деб таъкидлаб утган эдилар.

Бугунги кунда гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний айланмаси билан боғлиқ бўлган жиноятларнинг олди-сотдиси билан шуғулланувчи шахслар ўз жиноятларини интернет орқали содир етиб ўз жиний услубларини ва махоратини ошириб бормоқдалар. Бундан ҳам ташвишланарлиси, гиёхвандликка ружу қўйган шахсларнинг катта қисмини ёшлар ташкил этиши ачинарли ҳолдир. Дунёда ноқонуний гиёхванд моддаларнинг бир йиллик олди-сотдиси беш юз миллиард АКШ долларидан кўпроққа баҳоланмоқда. Гиёхванд моддалар савдоси билан шуғулланувчи шахсларнинг террористик ташкилотлар билан ҳамкорлик қилишлари, қурол-яроғ сотиб олиш учун гиёхванд моддалардан фойдаланишлари Якин Шарқ ва Осиё мамлакатларида ижтимоий-сиёсий муаммоларни келтириб чиқармоқда. Шундай қилиб гиёхванд моддалар савдоси миллий давлатларнинг ижтимоий, сиёсий, ва иқтисодий барқарорлигига таъсир килади. Гиёхванд моддаларнинг асосий қурбонлари гиёхвандлик тузоғига тушиб қолган ва уларга қарам бўлиб қолган ёшлардир.

Энг йирик гиёхванд моддалар савдогарлари энди гиёхванд моддалар билан ўзлари шуғулланмасдан ва кўп ҳолларда сунъий йўлдош алоқалари орқали, ёки қонун уларга тегиши мумкин бўлмаган мамлакатларда туриб, ўзларининг барча фаолиятларини бошқариши ва молиялаштириши мумкин. Божхона органлари томонидан тез-тез гиёхванд моддаларнинг ноқонуний контрабандаси аниқланиб уларнинг олиб қўйилиши гиёхванд моддалари оқимининг кучайиши демакдир. Келинг бу борада халқаро ривожланган давлатларнинг гиёхвандликка қарши курашиши борасидаги тажрибалари билан танишиб чиқайлик.

АҚШнинг гиёхвандликка қарши қаратилган ишлари дастлаб 1986-йилда Конгресс “Гиёхванд моддаларни назорат қилиш тўғрисида” қонун қабул қилди. Бунда ушбу турдаги жиноятлар учун минимал қамоқ жазоси белгиланди. Гиёхванд экинларни алмаштириш учун муқобил ривожланиш соҳасида қишлоқ хўжаликларини қўллаб-қувватлади. Биринчи навбатда даромадли экинларнинг барқарор бозорларини ташкил этиш орқали даромад олишнинг ҳуқуқий имкониятлари таъминланди. Гиёхвандликка қарши курашишни Америка халқининг тақдирига дахлдор масала деб эълон қилинди. Гиёхвандликка қарши курашни асосий сиёсий йўналиши сифатида норматив ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Россия Федерациясида эса ҳуқуқ манбалари тизими гиёхванд моддалар савдоси соҳасини тартибга солиди, Россия Федерацияси Конституциясини,

федерал конституциявий қонунларни, халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, федерал қонунлар, Россия Федерацияси Президентининг фармонлари, Россия Федерацияси Ҳукуматининг қарорлари, шунингдек бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Россия Федерацияси Конституциявий ва Олий судларининг қарорлари. Ушбу соҳадаги меъёрларнинг асосий манбаи Россия Федерацияси Конституцияси, унинг қоидалари олий юридик кучга эга ва гиёҳванд моддалар савдосини тартибга солувчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ташкил этади.

Шу билан бирга, Россия қонунчилигида ташкил этиш назарда тутилмаган шу жумладан ноқонуний ҳатти-ҳаракатлар учун жиноий жавобгарлик Россия Федерацияси Жиноят кодексидаги тегишли нормасида уз аксини топкан. Россия Федерацияси ҳукуматининг қарорлари ҳам гиёҳванд моддалар савдосини тартибга солувчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг таркибий қисми ҳисобланади.

Хулоса: Бугунги кунга келиб гиёҳвандлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқишининг асосий сабабларидан бири ота-она назоратининг сустлиги ва жамоатчиликнинг бепарволиги ва қўни қушнилари кўриб кўрмаганликка олиб юришларидир. Гиёҳвандлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишида сабаб ва шароитлардан бири, ушбу ҳуқуқбузарликнинг содир этилишига имкониятнинг кенглигидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. Расмий нашр-Т., Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. 2008.-384 б. 9.
2. Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 19 августда қабул қилинган “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги қонуни
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 31 июлдаги “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали олиб кириш, олиб чиқиш ва транзит тарзда ўтказиш тўғрисида” ги 293-сонли Қарори.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING SUZISH MASHG'ULOTIGA BO'LGAN MUNOSABATI

---

*Toshkent viloyati Nuravshon shahar
sport maktabi uslubchisi - A.Z.Ermatov*

Аннотасија. Мақоллада мактабгача yoshdagi bolalarning suzishga bo'lgan munosabati ko'rib chiqiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning konstitutsiyaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda boshlang'ich suzishni o'qitishning o'ziga xos turiga xos metodologiyasi guruhlarda muhitini yaxshilaydi, mehnat samaradorligini, ishtiyoqni va mashg'ulotlardan qoniqishni oshiradi, suzish elementlari bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini tezlashtiradi; suzishni dastlabki o'rgatish samaradorligini ta'minlaydi, o'quv jarayoni samaradorligini oshiradi, yosh suzuvchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichlarida tayyorlash sifatini oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

ИЗУЧЕНИЕ ОТНОШЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА К ЗАНЯТИЯМ ПЛАВАНИЕМ

Аннотация. В статье исследуется отношение детей дошкольного возраста к занятиям плаванием. Показано, что типоспецифичная методика начального обучения плаванию с учетом конституциональных особенностей детей дошкольного возраста улучшает атмосферу в группах, повышает продуктивность, увлеченность и удовлетворенность занятиями, ускоряет процесс формирования навыков элементов плавания, обеспечивает эффективность начального обучения плаванию, повышает экономичность учебного процесса, создает предпосылки для повышения качества подготовки юных пловцов на начальных этапах тренировки.

STUDY PRESCHOOL CHILDREN TO ENGAGE IN SWIMMING

Summary. The article explores the relationship of preschool children to swimming lessons. It is shown that type-specific methods of primary teaching swimming considering constitutional peculiarities of preschool children improves the atmosphere in the group, improving productivity, enthusiasm and satisfaction with classes, accelerates the process of formation of skills of navigation elements, ensures the effectiveness of primary education diving, improves efficiency of the educational process, a prerequisite for increasing the quality of training of young swimmers at the initial stages of training.

Kalit soʻzlar. Maktabgacha yoshdagi bolalar, suzish, konstitutsiyaviy xususiyatlar.

Ключевые слова. Дошкольники, плавание, конституциональные особенности. Keywords. Preschool, swimming, constitutional features.

Kirish. Maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya tizimini modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri o'quvchilarning sog'lig'i, jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligi holatini monitoring qilishni joriy etishdir. Ushbu yo'nalish O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 30.10.2020 yildagi PF-6099-sonli " Sog'lom turmush tarzini keng tadbiiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risidagi"gi farmonini amalga oshirish munosabati bilan ayniqsa muhimdir. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida jismoniy tarbiya jarayonini pedagogik monitoring qilishning muhim jihati nafaqat bolaning tug'ma qobiliyati va jismoniy rivojlanishi to'g'risida zarur ma'lumotlarni olish, balki bolaning jismoniy rivojlanishi uchun individual yo'nalishini tanlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Ko'rib chiqilayotgan yosh davrida psixologik, pedagogik va fiziologik xususiyatlar ham faol o'zgarib turadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bu davrda juda harakatchan bo'ladi, balki bevosita motivlar ta'sirida qabul qiladi. Uning harakatlari o'z-o'zidan, taqlid qilish, taklif qilish bilan tavsiflanadi.

Maktabgacha yoshdagi davrda irodaning rivojlanishida sezilarli o'zgarishlar yuz beradi; bolaning xulq-atvori tobora o'zboshimchalik bilan bo'lib boradi, qasddan qilingan harakatlar impulsivlardan ustun bo'la boshlaydi. Bola to'siqlarni engib o'tish qobiliyatiga ega bo'ladi, o'zini tasodifiy tashqi qaramlikdan xalos qiladi. U nafaqat mukofot yoki jazo kutayotgan sharoitlarda o'zini munosib tutadi. Shuningdek, ichki his tuyg'u asosida ish tuta boshlaydi.

Bola faoliyatida motivlarning mos kelishi, asosiy motivni ajratib ko'rsatish va unga nisbatan sezilarli vaqt davomida butun harakatlar tizimini bo'ysundirish qobiliyati mavjud. Bolaning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun nafaqat xarakter, balki kattalar bilan muloqot qilish uslubi, shuningdek, ularning bolaga yordam berish darajasi va o'z vaqtida bo'lishi alohida ahamiyatga ega. Bolaning mustaqilligi darajasining etarli emasligi yoki uning to'liq yo'qligi shaxsning o'z imkoniyatlarini amalga oshirishi, o'zini o'zi boshqarishi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Tashabbus faoliyatning barcha turlarida namoyon bo'ladi, lekin u eng aniq muloqotda, ob'ekt va o'yin faoliyatida, tajribada namoyon bo'ladi.

Bu yoshdagi jismoniy tarbiya vositalari va usullari jismoniy faollikni rivojlantirish, ushbu yoshdagi bolalarni jismoniy mashqlar bajarishga undaydigan maqsad va motivlarni shakllantirish bilan bog'liq. Hozirgi vaqtda maktabgacha yoshdagi bolalarning konstitutsiya turini aniqlashga yondashuvlar taqdim etilgan bir qator ishlar mavjud bo'lib, ularing asosiy vazifasi Bolani sog'lomlashtirishdan iboratdir.

Suzish maktabgacha yoshdagi bolalarning salomatligini mustahkamlash, barkamol rivojlanishi va jismoniy rivojlanishining samarali vositalaridan biridir. Suzishni o'rgatishning boshlang'ich bosqichi jarayonida mutaxassislar tashqi morfologik ma'lumotlarga ustunlik berishlari va bolalarning konstitutsiyaviy xususiyatlarini suzish elementlari va usullarini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi etakchi omillardan biri deb hisoblashlari ko'rsatilgan. Shu bilan birga, suzish bo'yicha dastlabki mashg'ulotlar uchun konstitutsiyaning mushak turi afzalroqdir. Suzishni boshlang'ich tayyorlash istiqbollariga, birinchi navbatda, jismoniy qobiliyatlarning kompleks rivojlanishi ta'sir qiladi: ko'proq darajada muvofiqlashtirish qobiliyatlari, ishbilarmonlik - kuch va tezlik qobiliyatlari, moslashuvchanlikni rivojlantirish darajasi. Suzishni o'rgatish bo'yicha ishlab chiqilgan o'ziga xos metodologiyaning shaxsning psixofizik holatiga ta'sirini o'rganish uchun nazorat guruhidagi bolalarning psixologik-pedagogik va fiziologik xususiyatlarining dinamikasi (bolalar suzishni umumiy qabul qilingan usul bo'yicha o'rgangan) va eksperimental guruh (bolalar konstitutsiyaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda suzish texnikasini o'rgatish metodikasi bo'yicha suzishni o'rgandilar) ko'rib chiqildi.

Asosiy qism. Ushbu tadqiqot uchun test, so'rov va matematik statistika usuli qo'llanildi. Bolalarning suzish mashg'ulotlariga munosabatini o'rganish natijalari faollik ko'rsatkichlari (13,9 va 14,3% mos ravishda), suzish bilan shug'ullanish istagi (18,4 va 16,2%), kayfiyat (20,0 va 17,1%) ekanligini ko'rsatdi. Bu guruhda (5% ahamiyatlilik darajasida) qiyinchiliklarni engish qobiliyati (o'g'il bolalar - 8,3%, qizlar - 15,2%) va intizom (o'g'il bolalar - 7,5%, qizlar - 10,0%) ko'rsatkichlari ijobiy o'zgargan. Ushbu kontingentning suzishga bo'lgan munosabatini tavsiflovchi o'rtacha ko'rsatkich xuddi shunday sezilarli darajada o'zgardi (5% ahamiyatlilik darajasi) (o'g'il bolalar - 13,5%, qizlar - 14,4%) (1-jadval). Nazorat guruhida faqat individual tahlil qilingan kayfiyat ko'rsatkichlari, jismoniy madaniyat bilan shug'ullanish istagi sezilarli darajada o'zgardi. Qiyinchiliklarni qiyinchiliklarni yengish qobiliyati, faollik va intizom ko'rsatkichlari biroz yaxshilandi, ammo etarli darajada qolmadi.

Turli guruhlardagi bolalarning suzishga munosabati (mutaxassislarining fikriga ko'ra), ball

№	Ko'rsatgichlar	Jinsi	Nazorat				Tadqiqot			
			Tadqiqot bosqichlari							
			Boshlanishi	Tugashi	%da o'sishi	Ishonchililigi	Boshlanishi	Tugashi	%da o'sishi	Ishonchililigi
1	Kayfiyati	O'	3,6	3,9	8,3	<0,05	3,5	4,2	20,0	<0,01
		Q	3,5	3,8	8,6	<0,05	3,5	4,1	17,1	<0,01
2	Faolligi	O'	3,7	3,8	2,7	>0,05	3,6	4,1	13,9	<0,01
		Q	3,6	3,7	2,8	>0,05	3,5	4,0	14,3	<0,01
3	Intizomlilik	O'	4,0	4,1	2,5	>0,05	4,0	4,3	7,5	<0,05
		Q	4,1	4,2	2,4	>0,05	4,0	4,4	10,0	<0,05
4	Suzish bilan shug'ullanish xoxishi	O'	3,9	4,1	5,1	>0,05	3,8	4,5	18,4	<0,01
		Q	3,7	4,0	8,1	<0,05	3,7	4,3	16,2	<0,01
5	Qiyinchiliklarni yengish qobiliyati	O'	3,6	3,7	2,8	>0,05	3,6	3,9	8,3	<0,05
		Q	3,3	3,4	3,0	>0,05	3,3	3,8	15,2	<0,05
6	O'rtacha ko'rsatgichlari	O'	3,76	3,92	4,3	>0,05	3,70	4,20	13,5	<0,01
		Q	3,64	3,82	4,9	<0,05	3,60	4,12	14,4	<0,01

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, bolalarning suzishga bo'lgan munosabatining ko'rib chiqilayotgan ko'rsatkichlarining ko'pchiligiga ko'ra, yakuniy imtihonda tadqiqot guruhdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning sezilarli ustunligi mavjud. Shunday qilib, suzishni o'rgatishning o'ziga xos turi maktabgacha yoshdagi bolalarning ushbu faoliyatga ijobiy munosabatda bo'lishiga yordam beradi va suzishni o'rgatishning an'anaviy usuli ko'rib chiqilayotgan xususiyatlarga kamroq ta'sir qiladi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarning konstitutsiyaviy xususiyatlarini hisobga olgan holda, suzish bo'yicha boshlang'ich o'qitishning o'ziga xos turiga xos metodologiya guruhlardagi muhitni yaxshilaydi, samardorlikni, ishtiyoqni va mashg'ulotlardan qoniqishni oshiradi, suzish elementlari bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonini tezlashtiradi, suzishning samaradorligini ta'minlaydi. Suzish bo'yicha boshlang'ich o'qitish, o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, suzuvchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichlarida tayyorlash sifatini oshirish uchun shart-sharoitlarni yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Salimgareyeva R.R. Ko'p yillik tayyorgarlik tizimida suzuvchilarni saralash va yo'naltirish, o'quv-uslubiy qo'llanma, O'zDJTI-2015 y

2. Salimgareyeva R.R. Suzuvchilarning tezkorlik sifatini rivojlantirish, o'quv-uslubiy qo'llanma, O'zDJTI-2015 y
3. A.I. Geyger, M.I. Po'latxo'djayeva, Suzish nazariyasi va uslubiyatu 2015 y.
4. Abdumalikov A., Abdullayev A.A., Norqulov Sh. Jismoniy tarbiya ta'limi ilmini takomilashtirish masalalari. Toshkent 1996
5. Название: Плавание. Упражнения для обучения и совершенствования техники всех стилей, Автор: Гузман Р., Год издания: 2013, ISBN: 9789851518124, Страниц: 288, Издательство: "Попурри"
6. Sadikov A.G. Yosh suzuvchilarning tayyorgarlik bosqichlaridagi mashg'ulot yuklamalarini rejalashtirish. O'quv qo'llanma. O'zDJTI 2015
7. [Scott Riewald](#), [Scott Rodeo](#), Science of Swimming Faster, Darslik, 2015 United States: Human Kinetics.
8. Sheila Taormina, Swim speed strokes, Darslik, 2014, USA, Boulder, Colorado.
9. Alan Lynn, Swimming: Technique, Training, Competition Strategy, USA, 2015, Crowood Sports Guides.
10. Абрамов Т.Ф., Никитина Т.М., Кочеткова Н.И. Использование пальцевой дерматоглифики для прогностической оценки физических способностей в практике отбора и подготовки спортсменов. Методические рекомендации. М.: - ООО "Скайпринт", 2013. – 72 б.
11. Goncharova O.V. Bolalar jismoniy sifatlarini tarbiyalash. O'quv qo'llanma. Toshkent: ITA Press, 2015. – 204 b.
12. Евсеев Ю.И. Физическая культура. Учебное пособие для студентов ВУЗ. Ростов-на-Дону: "Феникс" 2014. – 225 б.
13. Иссурин В.Б. Спортивный талант: прогноз и реализация: Монография / В.Б. Иссурин; пер. с англ. И.В. Шаробайко. - М.: Спорт, 2017. - 240 б.

IJTIMOY SOLIQ TO'LOVI HAQIDA: IMTIYOZLAR, YANGILIKLAR

Nasriyeva Dilafruz Muhiddinovna

*Buxoro muhandislik texnologiyasi instituti
huzuridagi Shofirkon qishloq xo'jaligi mahsulotlari
texnologiyasi texnikumi maxsus fan o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ijtimoiy soliq, uning mohiyati, Ijtimoiy soliq to'lovchilari, ijtimoiy soliqni hisoblab chiqarish va uni to'lash tartibi, Ijtimoiy soliq to'g'risida yangi qabul qilingan Nizom, uning mohiyati va ta'siri haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy soliq, Yagona ijtimoiy to'lov, xodimlar mehnatiga haq to'lash, soliq stavkalari, soliq bazasi, Yangi Nizom, yangi atamalar

Ijtimoiy soliq tushunchasi bugungi kunda buxgalteriya sohasida eng ko'p tilga olinadigan tushunchaga aylandi. Amaldagi Soliq Kodeksining qabul qilinishi bilan yagona ijtimoiy tolov o'rniga Ijtimoiy soliq tushunchasi kirib keldi. Ushbu soliq mohiyatiga ko'ra bevosita soliq hisoblanadi.

SKning 402-moddasida Ijtimoiy soliqning soliq to'lovchilari deb quyidagilar belgilab qo'yilgan:

- O'zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari;
- O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar, chet el yuridik shaxslarining vakolatxonalar va filiallari;
- Jismoniy shaxslarning ayrim toifalari.

SKning 403-moddasiga binoan, ish beruvchining xodimlar mehnatiga haq to'lashga doir xarajatlari ijtimoiy soliqning soliq solish ob'ekti hisoblanadi. Ya'ni: - mehnatga haq to'lasning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlardan, tarif stavkalaridan va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan ish haqi;

- Ilmiy daraja va faxriy unvon uchun ustamalar;
- Rag'batlantirish xususiyatidagi to'lovlar;
- Kompensatsiya to'lovlari;
- Ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash
- Boshqa mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlar bilan ta'minlash yuzasidan xizmatlar ko'rsatishga doir shartnomalar

bo'yicha O'zbekiston Respublikasi norezidenti bo'lgan yuridik shaxsga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari ham soliq solish ob'ektidir.

Jismoniy shaxslarning ayrim toifalari uchun ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatini va (yoki) yakka tartibdagi mehnat faoliyatini amalga oshirish soliq solish obyekti qilib belgilangan.

Xo'sh, Ijtimoiy soliq bo'yicha soliq bazasi qanday aniqlanadi?

Masalan, Ish beruvchi xodimga noyabr oyi uchun 5 mln. so'm miqdoridagi daromad to'laydi, shundan:

mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlari – 3 mln.so'm;

Ta'til uchun – 1 mln.so'm;

xodimlarning avtoto'lovi ijarasi uchun to'lov – 500 ming so'm;

moddiy yordam – 500 ming so'm.

Ijara to'lovi va moddiy yordam mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga kirmaydi, shuning uchun soliq bazasi 4 mln so'mni tashkil etadi.

Ijtimoiy soliq stavkalari, agar ushbu Kodeksning 408-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

T/r	Soliq to'lovchilar	Soliq stavkalari, foizlarda
1.	Soliq to'lovchilar, bundan 2 — 4-bandlarda nazarda tutilganlar mustasno	12
2.	Budjet tashkilotlari	25
3.	“SOS — O'zbekiston Bolalar mahallalari” uyushmalari	7
4.	Ixtisoslashtirilgan sexlar, uchastkalar va korxonalarda ishlovchi nogironligi bo'lgan shaxslar mehnatidan foydalanuvchi soliq to'lovchilar	4,7

Soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan pasaytirilgan soliq stavkalari belgilanishi mumkin

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 30 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining «2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida»gi qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4555-son Qaroriga muvofiq, 2020 yil 1 yanvardan boshlab ijtimoiy soliq summasi belgilangan tartibga muvofiq davlat maqsadli jamg'armalari bilan O'zbekiston Respublikasi

Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o'rtasida quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:

Soliq hisoboti soliq hisobida turilgan joydagi soliq organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan har oyda hisobot davridan keyingi oyning 15 kundan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar tomonidan yil yakunlari bo'yicha soliqning hisoboti hisobot yilidan keyingi yilning 25 martiga qadar taqdim etiladi.

Soliqni to'lash har oyda hisobot davridan keyingi oyning 15 kundan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan ijtimoiy soliqlarga ham imtiyozlar ajratilgan. Prezident [qaroriga](#) ko'ra, **2022 yil 1 apreldan 2025 yil 1 yanvarga qadar** chakana savdo va umumiy ovqatlanish, mehmonxona (joylashtirish) xizmatlari, avtotransportda yo'lovchi va yuk tashish, transport vositalarini ta'mirlash va ularga texnik xizmat ko'rsatish, kompyuter xizmatlari, maishiy texnikani ta'mirlash, agro va veterinariya xizmatlarini ko'rsatuvchi hamda ko'ngilochar maskanlarda xizmatlar ko'rsatuvchi tadbirkorlik subyektlari uchun ijtimoiy soliq stavkasi **1 foiz etib belgilanadi.**

Bunda:

- mazkur soliq imtiyozi tadbirkorlik subyektlari tomonidan, agar ularning mazkur kichik bandda ko'rsatilgan faoliyat turlarini amalga oshirishdan olgan daromadlari joriy hisobot (soliq) davri yakunlari bo'yicha jami daromadning kamida 60 foizini tashkil etsa, qo'llaniladi;

- mazkur kichik bandda ko'rsatilgan faoliyat turlari bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik subyektlari tomonidan xodimlar sonini yashirish holatlari aniqlanganda, mazkur soliq imtiyozining amal qilishi to'xtatiladi hamda qonunchilikda belgilangan moliyaviy sanksiyalar qo'llaniladi;

Bir necha kun oldin Vazirlar Mahkamasining 661- sonli qaroriga ko'ra, Ijtimoiy soliqni taqsimlash, pensiya va boshqa to'lovlarni to'lash uchun ajratilgan xarajatlarni qoplash tartibi to'g'risidagi Nizom tasdiqlandi. Unga ko'ra, Ijtimoiy soliq soliq to'lovchilar tomonidan hisobot oyi uchun hisoblangan ish haqi fondi va soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda, mustaqil ravishda hisoblab chiqariladi. Ijtimoiy soliqni to'lash uchun mablag'lar Yagona g'azna hisobvarag'iga o'tkaziladi.

Ijtimoiy soliqning hisoblab yozilishi va o'tkazilishi har oyda hisobot davridan keyingi oyning 15 kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – keyingi yilning 15 fevralidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Pensiya jamg'armasining pensiyalarni to'lashga ajratilgan xarajatlari yuridik shaxslar tomonidan o'z vaqtida qoplanmagan taqdirda, har bir kechiktirilgan kun uchun qarzdorlik summasining 100 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda penya undiriladi.

Ushbu yangi Nizom 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi doirasidagi maqsadlarga erishishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. 2019 yil, 30 dekabr
2. Ijtimoiy soliqni taqsimlash, pensiya va boshqa to'lovlarni to'lash uchun ajratilgan xarajatlarni qoplash tartibi to'g'risidagi Nizom. 2023 yil, 14 dekabr.
3. www.lex.uz
4. Buxgalter.uz telegram sahifalari

QUYOSH PANELLARINI TO'G'RI MUSTAHKAMLASH

Saydaliyev Saidolimxon Xabibullo o'g'li

saydaliyev.saidolimxon@mail.ru

*O'zb. Resp. Energetika vazirligi huzuridagi
qayta tiklanuvchi energiya manbalari milliy-ilmiy
tadqiqot instituti ilmiy xodimi*

Annotatsiya: Maqola quyosh panellarini to'g'ri o'rnatish va bu bilan bog'liq tavsiyalarga bag'ishlangan. Tadqiqotchi noto'g'ri o'rnatilgan quyosh elektrostansiyalari ortidan kelib chiqadigan muammolarni ko'rsatib bergan.

Abstract: The article is devoted to the correct installation of solar panels and related recommendations. The researcher pointed out the problems arising from improperly installed solar power plants.

Kalit so'zlar: quyosh panel, fotoelektrostantsiya, RCD, SPP, yerlatish.

Key words: solar panel, photoelectric plant, RCD, SPP, grounding.

Bugungi kunda quyosh fotoelektrostansiyalarni notog'ri o'rnatish holatlari ko'p uchrab turibdi. Bu bir qancha noqulayliklarni yuzaga keltiradi. Jumladan, o'rnatilgan stansiyalar to'liq quvvatda ishlamaslik holatlari, konstruksiyalar mustahkam o'rnatilmaganligi sababli ularga zarar yetmoqda. Shu boisdan katta mehnat va moddiy manba talab qiluvchi ushbu quyosh stansiyalari aloxida e'tibor va yetarlicha bilim bilan o'rnatilishi lozim.

Biror kishi quyosh tizimini (elektr stantsiyasini) potentsial o'rnatish imkoniyatini o'rganish jarayonini boshlashi bilanoq, u beradigan birinchi savollardan biri: "Mening tomim quyosh panellarini o'rnatishga mos keladimi?" ["Quyosh batareyalari \(panellar\)"](#) Ko'pgina tom yopish materiallari bilan mos keladi, ammo bu materiallardan ba'zilar quyosh energiyasini o'rnatish uchun boshqalarga qaraganda yaxshiroq mos keladi. Binolarning tomlari odatda ikki turga bo'linadi: qiya va tekis.

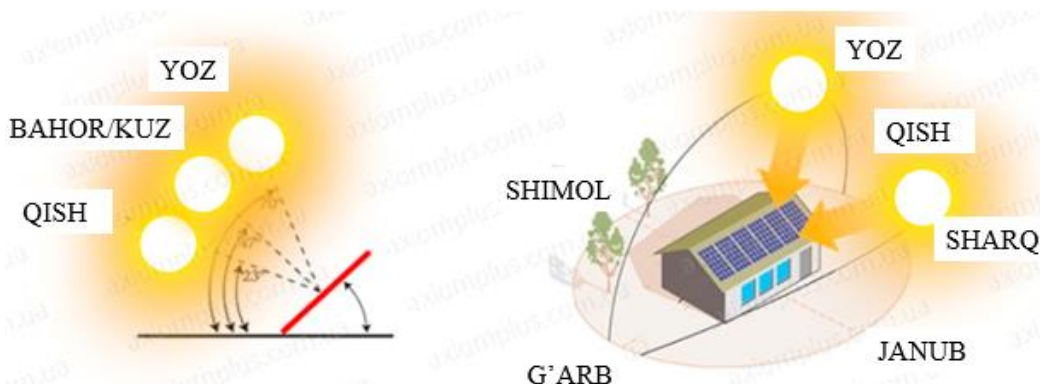
Quyosh panellarini o'rnatuvchilar, albatta, yopiq tomlarda ishlashni yoqtirmaydilar. O'rnatish vaqtida ushbu materialning mo'rtligi juda katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va mahkamlash vaqtida unda teshiklarni burg'ulash kerak bo'lganligi sababli, uzluksizlik buzilgan joylarda tomga zarar yetkazish faqat vaqt masalasi bo'lib qoladi.

Quyosh panellari majmuasining ishlash muddati 25-40 yilni tashkil qiladi, shuning uchun tomingiz yaxshi holatda ekanligiga va yaqin orada almashtirilishi shart emasligiga ishonch hosil qilish uchun uzoq vaqt oldinga qarashingiz kerak bo'ladi.

Quyosh panellari eng yaxshi yoritilgan joyga joylashtirilishi kerak. Ular qo'shni binolar yoki daraxtlar tomonidan soyalanmaganligiga ishonch hosil qilib

oʻrnatilishi lozim. Keyin, nurlar ularga toʻgʻri burchak ostida tushishi uchun panellarning moyillik burchagini rejalashtirish kerak. Quyoshning joylashuvi yil davomida oʻzgarib turadi, qishda u janubda, yozda u zenitga bir oz yaqinroq boʻladi.

Agar struktura harakatlanuvchi boʻlsa, har 5-6 oyda panellarning moyilligini oʻzgartirish tavsiya etiladi, qish yaqinlashganda, ularni $10-15^\circ$ ga koʻtarish va yozga yaqinroq tushirish talab etiladi.

Agar dizayn moyillik burchagini sozlash uchun moslashtirilmagan boʻlsa, yerga nisbatan $33-34^\circ$ da optimal pozitsiyani oʻrnatish yaxshiroq.

Rejalashtirishda quyoshli tomonda baland daraxtlar, ustunlar yoki yaqin atrofdagi inshootlar yoʻqligiga ishonch hosil qiling. Kunning maʼlum vaqtlarida ular PV modullariga soya soladi, bu butun tizimga taʼsir qiladi.

Tizimga tushadigan soya quyosh panellarining ishlashiga taʼsir qiladi. Shuning uchun, oʻrnatishdan oldin, uyingizda (va, natijada, quyosh tizimida) soya bor-yoʻqligini baholash uchun kunning turli vaqtlarida va yilning turli davrlarida bir qator kuzatuvlarni amalga oshirish kerak boʻladi. Soya boshqa binolar, oʻz moʻri yoki uyingiz atrofidagi daraxtlar bilan taʼminlanishi mumkin. Oʻrnatuvchi sizning

muayyan vaziyatingizda soyaning ta'sirini baholashga yordam beradi. Kamroq soya yaratish uchun daraxtlarni olib tashlash yoki kesish haqida o'ylashingiz mumkin

Quyosh panellarini mustahkamlash moslamalari

Quyosh panellarini o'rnatishda ishlatiladigan detallar garchi mayda bo'lsa ham panellarning mustahkam o'rnatilishida katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Quyosh panellari va uning turlari. Muydinova Madina Alisherovna. Science and innovation 2022
2. *Quyosh elektr stansiyalari elektr energiya muammolari yechimi. Subxon Axrorov. 2022*
3. https://zandz.com/ru/biblioteka/zazemlenie_i_molniezashita_dlya_solnechnih_electricheskih_system/

WAYS OF CHECKING AIRFIELDS AND OBSTACLES IN THE AIRFIELD AREA

---

*R.Z.Shamsiyev associate professor (PhD)
of the "Aeronautical Systems" department. Tashkent State Transport
University, Faculty of Aviation Transport Engineering*

*B.A.Nomozov, master student of
"Aeronautical Systems" department. Tashkent State Transport University,
Faculty of Aviation Transport Engineering*

Abstract. Airfield safety and security are paramount in the aviation industry. The constant monitoring and maintenance of airfields and their surrounding areas are crucial for ensuring the smooth operation of air traffic. With the advancements in aerospace information technology, new methods and tools have emerged for checking airfields and obstacles in the airfield area. This article will explore various ways in which aerospace information technology can be utilized to enhance safety and security measures in airfields.

Key words: remote sensing technologies, airfield, hazards, geographical information systems, unmanned aerial vehicle, communication systems.

Introduction

Aerospace information technology has also paved the way for predictive maintenance in airfield infrastructure. By leveraging data analytics and machine learning algorithms, airfield operators can predict potential equipment failures and schedule maintenance proactively, reducing the risk of unexpected disruptions to air traffic operations.

1. Remote Sensing Technologies

Remote sensing technologies, such as LiDAR and aerial photography, have revolutionized the way airfields are monitored and maintained. These technologies provide high-resolution images and data that can be used to identify potential obstacles and hazards in the airfield area. LiDAR, in particular, can accurately map the terrain and detect any changes or obstructions that may pose a threat to aircraft operations.

2. Geographic Information Systems (GIS)

GIS technology has been widely adopted in the aviation industry for airfield monitoring and maintenance. GIS allows for the integration of various spatial data,

such as terrain elevation, land use, and infrastructure, to create comprehensive maps of airfield areas. These maps can be used to identify potential hazards, plan for infrastructure improvements, and assess the impact of new developments on airfield safety and security.

3. Unmanned Aerial Vehicles (UAVs)

UAVs, or drones, have become increasingly popular for conducting aerial surveys of airfield areas. These unmanned aircraft can capture high-resolution imagery and video footage, providing valuable insights into the condition of runways, taxiways, and other critical infrastructure. UAVs can also be equipped with sensors to detect foreign object debris (FOD) on the airfield, reducing the risk of damage to aircraft.

4. Real-time Monitoring Systems

Real-time monitoring systems utilize sensors and data analytics to continuously monitor airfield conditions. These systems can detect changes in weather patterns, runway surface conditions, and wildlife activity, providing early warnings of potential safety hazards. By integrating real-time monitoring systems with aerospace information technology, airfield operators can proactively address safety and security concerns.

5. Integration of Data and Communication Systems

The integration of data and communication systems is essential for ensuring effective coordination between airfield operators, air traffic control, and other stakeholders. Aerospace information technology can facilitate the seamless exchange of critical information, such as weather updates, NOTAMs (Notice to Airmen), and runway closures, to enhance safety and security measures in airfields.

The utilization of aerospace information technology has significantly improved the ways in which airfields are checked for obstacles and monitored for safety and security. Remote sensing technologies, GIS, UAVs, real-time monitoring systems, and integrated data and communication systems have all played a crucial role in enhancing airfield safety measures. As technology continues to advance, it is imperative for the aviation industry to embrace these innovations to ensure the continued safety and security of airfields.

This proactive approach to maintenance not only enhances safety and security but also improves the overall efficiency of airfield management. Furthermore, the integration of aerospace information technology with airfield security systems has bolstered the protection of critical infrastructure from unauthorized access and potential security threats. Access control systems, surveillance cameras, and

perimeter intrusion detection systems can be integrated with data analytics and real-time monitoring to enhance the security posture of airfields.

In addition to enhancing safety and security measures, aerospace information technology has also facilitated the implementation of environmental monitoring and sustainability initiatives in airfields. By leveraging data on noise levels, emissions, and wildlife habitats, airfield operators can implement measures to minimize the environmental impact of airfield operations while ensuring compliance with regulatory requirements.

The continued advancement of aerospace information technology, including the adoption of emerging technologies such as artificial intelligence and blockchain, holds the potential to further revolutionize airfield safety and security measures. These technologies can enable more sophisticated risk assessment, threat detection, and incident response capabilities, further bolstering the resilience of airfield operations.

Conclusion

Aerospace information technology has become an indispensable tool for enhancing safety and security measures in airfields. By leveraging remote sensing technologies, GIS, UAVs, real-time monitoring systems, and integrated data and communication systems, airfield operators can proactively identify and mitigate safety hazards, improve operational efficiency, and ensure the continued safety and security of airfields. As technology continues to evolve, it is essential for the aviation industry to embrace these innovations to stay ahead of emerging safety and security challenges in airfield operations.

The list of used literature

1. Aviation: The Complete Story of Man's Conquest of the Air by David Mondey
2. Principles of Flight Simulation by David Allerton
3. Aircraft Systems: Mechanical, Electrical, and Avionics Subsystems Integration by Ian Moir and Allan Seabridge
4. The Wright Brothers by David McCullough
5. Aviation Maintenance Management by Harry Kinnison

LINGUOCOGNITIVE ANALYSIS OF “PARENTS” CONCEPT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Khayitova Shohida Erkin Qizi
Termez State University

ANNOTATION

This article is written about the concept of “Parents” in English and Uzbek languages from linguistic-cognitive approach. In this article conclusions of proverbs with the concept of “parents” and the place and importance of proverbs in human life are mentioned. In different languages when we compare proverbs and study the differences and similarities between them we found out.

Key words: linguocognitive, cognitology, concept, proverbs, parents, father, mother.

As it's known from the sources, cognitology is a science that arose at the intersection of various fields of science, and its field of research is defined as “the study of the methods of gathering and applying knowledge.” Cognitive linguistics could be a science that considers language as a social phenomenon and analyzes the construction of human knowledge and involvement. Cognition, that's , because it covers the exercises of accepting, displaying and making cognitive data (data), these exercises without a doubt utilize the linguistic save and are straightforwardly or by implication associated with the language. In this sense, the capacity to know is in concordance with the linguistic capacity of a individual.

In cognitology, the information created as a result of cognitive action (systematized data put away in human memory), the strategies of gathering and applying them is considered, the source of knowledge securing and capacity, its commonsense application and transmission, and at long last the premise of its arrangement. language framework is the question of cognitive analysis.

Agents of numerous professions, in expansion to their specialty, must know a foreign language in arrange to be able to discover a common language with nonnatives. In later times, world linguistics has paid extraordinary consideration not as it were to the structure of language, but moreover to the consider of the inside frame of words within the language, as semantics. Anthropocentric worldview, cognitive linguistics, linguoculturology are creating rapidly and the patterns within the complex consider of scholarly writings are progressing. During the a long time

of independence, the restoration of our national values has led to the improvement of our native language, which reflects the otherworldly world of our people, and the advance extension of its utilize in society. In particular, one of the critical assignments is to think about in profundity and comprehensively our native language, which is “the image of our national character and autonomous statehood, important otherworldly riches, incredible values a strong establishment of the nation's spirituality.” In world linguistics, the most focus isn't as it were on the semantics of the word, but moreover on the relationship between the word and the discourse of a specific subject, its pragmatic substance, assessment relationship, nationalcultural viewpoints.

According to these samples as proverbs and sayings, it's identified exactly by cognitive approach as the concept has cognitive meaning:

In English, the concept of “father” has such meanings as “Father O'Reilly”, “[God](#) the Father”, “Our Father, who [art](#) in [heaven](#)...”, “[founder](#)”, “[author](#)”, “[maker](#)”, “[architect](#)”.¹

In the Uzbek national culture, the concept of “father” has such founders as “the pillar of the family”, “the protector of the family”, “the maker of important decisions”, “the main breadwinner of the family”².

In dictionaries were given that a person who is one of the progenitors of a child; a father or mother. Also, in extended use: a woman or man who takes on parental responsibilities towards a child, e.g. a stepmother, an adoptive father.

We're all born to parents, and many of us also have step parents, foster parents, or adoptive parents who parent us. You might also use *parent* to talk about plants and animals; maybe your new puppy's parents were dog show champions, for example. Things that act as the source or owner of something else are also parents, like a parent company that owns the local bookshop. The Latin root is *parere*, “give birth to, produce.”³ But in this article we've tried to analyze the concept “parents” with some proverbs, as:

Parents of the bride may be capricious. (Qizi borning nozi bor).

Parents rejoice when their children turn out well; wise children become proud parents. (Ota-onalar farzandlari yaxshi bo'lsa, xursand bo'lishadi; dono bolalar mag'rur ota-onalarga aylanadi. Aqlli farzand ota-ona g'ururi.)

¹ <https://www.ldoceonline.com/dictionary/father>

² Шорахмедов Ш. Ўзбек халқ мақоллари. – Тошкент, 1989.

³ <https://www.vocabulary.com/dictionary/parent>

Ota onasini tanimagan tangrisini tanimas. (He who does not know his father does not know his God.)

Ota qarg'ishi oq, Ona qarg'shi do'q. (Father's curse is white, Mother's curse is red.)

So, from the given analysis, one can identify the importance of the usage the concept “parents” and its meanings in cognitology. Parenthood as a noun means the signing our entire peaceful sleep schedule away in exchange for dirty diapers, sticky hands and caffeine addictions in unrelated languages.

Used literature:

1. Evans, V. (2006). Cognitive linguistics. Edinburgh University Press.
2. Mirzaev T. O'zbek xalq maqollari.- Toshkent: SHarq, 2012.
3. Шорахмедов Ш. Ўзбек халқ мақоллари. – Тошкент, 1989.
4. <https://www.ldoceonline.com/dictionary/father>
5. <https://www.vocabulary.com/dictionary/parent>

COGNITIVE – PRAGMATIC FEATURES OF PROVERBS WITH THE “PARENTS” MEANING

Khayitova Shohida Erkin Qizi
Termez State University

ANNOTATION

The present article offers a state-of-the-art cognitive-pragmatic view of proverbs by reviewing “Parents” meaning.

Key words: proverbs, pragmatics, parents, semantics.

Proverbs frame the significance of what cultures consider of genuine concern to them, showing social and cultural undesirables and desirables, all of which deceive the social and cultural models a culture lives by. Proverbs have been appeared to perform different capacities in cultures, specifically, stylistic, pragmatic, cognitive, instructional, socio-psychological, and indeed restorative functions. In particular, investigates appeared how proverbs play an vital socio-pragmatic function among the “parenting” proverbs, whereby being elderly relates with the benefit to talk certifiably and with being regarded by the youthful for this exceptionally benefit of talking proverbially.

As far as I know, there are two overwhelming cognitive views of proverb understanding, specifically, the Great Chain Metaphor Theory, and the Extended Conceptual Base Theory¹. The Great Chain Metaphor Theory as “an ensemble, something like a string quartet, in which there are four members with separate entities, but who so often play together that their identity as a group is more prominent than their identities as individuals” and The Extended Conceptual Base Theory is conceived of as a “problem-solving framework” and “processoriented theory” since proverbs are held to be puzzles that need resolving.

As for the Great Chain Metaphor Theory the following proverbs with “parents” meaning will be suitable:

*Parents can give everything but common sense*² (Ota-onalar sog'lom fikrdan tashqari hamma narsani berishi mumkin).

---

¹ Lakoff, George and Mark Turner (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

²<https://proverbicals.com/parents-proverbs>

He who respects his parents never dies. (Ota-onasini hurmat qilgan odam o'lmaydi)

Success has many parents, but failure is an orphan. (Muvaffaqiyatning ota-onasi ko'p, ammo muvaffaqiyatsizlik - yetim.)

Our parents planted so we ate, and we plant for our children to eat. (Ota-onamiz ekishdi, shuning uchun biz yedik, biz esa bolalarimiz yeyishlari uchun ekdik.)

The best parents are both purses for money and sacks for the corn. (Eng yaxshi ota-onalar pul uchun hamyonlar va makkajo'xori uchun qoplardir.)

Parents are teeth. (Ota-onalar tishdir.)

Dancing depends on the parents. (Raqlar ota-onalarga bog'liq.)

Thus, in these proverbs have the word parents and parenting meaning, but the real meaning makes the sense of a wide range of cases. Even the translation points we can analyze the word parenting, but also with the other issues or another meaning of the word.

And the following proverbs are used in their real meaning in English people's culture:

No matter how misbehaved a child, the parents will accept. (Bola qanchalik noto'g'ri yo'l tutmasin, ota-onalar buni qabul qiladilar.)

If your parents take care of you up to the time you cut your teeth, you take care of them when they lose theirs. (Agar ota-onangiz tishlaringizni kesmaguningizcha sizga g'amxo'rlik qilsa, siz ularni tishlarini yo'qotib qo'yganingizda ularga g'amxo'rlik qilasiz.)

Who disobeys his parents, disobeys God. (Kim ota-onasiga osiy bo'lsa, Allohga osiy bo'ladi.)

Distrust and caution are the parents of security. (Ishonchsizlik va ehtiyotkorlik xavfsizlikning ota-onasidir.)

Children when they are little make parents fools, when they are great they make them mad. (Bolalar kichikligida ota-onalarni ahmoq qiladilar, buyuk bo'lsalar, ularni aqldan ozdiradilar.)

If you do not honor your parents, your children will not honor you. (Agar siz ota-onangizni hurmat qilmasangiz, farzandlaringiz sizni hurmat qilmaydi.)

Two types of situations are distinguished for the interpretation of proverbs: "irrelevant-context situations" and "relevant-context situations." An irrelevantcontext situation is one where a proverb is used rather artificially, with no supportive context or situation to which the proverb may be applicable. A relevant-

context situation is, however, uttered in a genuine communicative situation to which it is intended to apply³.

So, the Great Chain Metaphor theory remains the most excellent hypothesis available on advertise to account for proverb understanding as perceiving and production. It presents itself as a social and cultural, cognitive, and pragmatic hypothesis. It is cultural within the sense that proverbs and sayings are part of the intellect, which flourishes in its cultural environment, and are conjured in coordinating, guideline, and judging people in their ordinary states of undertakings. It is cognitive in the sense that it offers a circuitous conceptualization of these states of issues within the world via the metaphoric/analogical mapping proposed by the non-specific outline of the proverb itself. It is additionally pragmatic since it depends on the take-up of a proverb by a language user, and considers sayings and proverbs as backhanded, arranged ways of handling interaction in a socio-cultural environment.

Used literature:

1. Lakoff, George and Mark Turner (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
2. Honeck, Richard P. & Jon G. Temple (1994). 'Proverbs: The Extended Conceptual Base and Great Chain Metaphor theories'. *Metaphor and Symbolic Activity*, 9/2:85-112.
3. Shore, Bradd. (1996). *Culture in Mind: Cognition, Culture, and the Problems of Meaning*. New York/Oxford: Oxford University Press.
4. <https://proverbicals.com/parents-proverbs>

---

³ Honeck, Richard P. & Jon G. Temple (1994). 'Proverbs: The Extended Conceptual Base and Great Chain Metaphor theories'. *Metaphor and Symbolic Activity*, 9/2:85-112.

THE LITERARY RELATIONS OF UZBEK AND ENGLISH

Jalolova Mekhrangiz Jamshidovna
Buxoro Davlat Universiteti Xorijiy til va
adabiyot yo'nalishi 4-kurs talabasi
mekhrangeez@gmail.com

Abstract. Relationship terminologies include the terms of address used in different languages or communities for different relatives and the terms of reference used to identify the relationship of these relatives to ego or to each other. As a social symbol kinship terms provide with the information on cultural life of the people who speak the same language. The article describes the role of kin terms in communication. To express unique national features and peculiarities of cultural identity, the article compares kinship terminology in English and Uzbek languages which belong to different language families.

Keywords: Kinship terminology, Uzbek language, English language, communication, nationality, comparison

INTRODUCTION

The field of comparative literature relations includes various aspects-themes, ideas, Trends, emotions, plot, composition, style. Although comparative literary analysis actually explores more similarities, but there are many literary phenomena separated by a lot of time and space, difficult to understand, incomparable with any social and historical conditions. Which at the same time surprise us with their extreme degree of similarity. The article also discusses the problem of a lack of equivalence in translation, which results in lexical gaps at the semantic field level. It also learns the translation problems of phraseological and stylistic units as well as grammatical ones. The translation problems will be expressed with the help of the examples taken from the works of Utkir Khoshimov who was one of the most prominent writers of Uzbek literary world.[1] The most interesting thing in the science of literary criticism is that the literature of no Nation, no country can be singled out and studied separately. Because literature is such a complex process, such a unified system, which is formed from its development thanks to the interaction of literatures of different nationalities. Interviews with translators, authors, and literary scholars provided qualitative insights into the process of translation, the reception of works, and the cultural exchange between the two linguistic communities. Surveys were also

conducted to gather public opinions on the perception and popularity of Uzbek literature in English-speaking countries and vice versa.

MATERIALS AND METHODS

“Compared to language, which is an everyday means of communication, the language of fiction is a language processed by the masters of the word.” Thus, language, translation is a weapon of spiritual communication between peoples. For many years, literature of different nationalities has been exchanging translation tools among themselves, enriching each other.

People of different nationalities, studying literature in other languages, bring the same literary trends and trends into their language, receiving spiritual pleasure and inspiration from them. Therefore, works that are close and similar to each other in composition, plot, flow and direction appear in world literature. Such artifacts do not arise by themselves. Literary translation plays a huge role in this. Not every directly created work is easily perceived in literature. The translator must instill in the translated work such a spirit that it can be adapted to the spirit of the translated nation, while not compromising the original literature. The translator must have a large and free vocabulary in both languages, be able to use artistic means on the spot. [2] Uzbek and English literary works, including novels, poetry, short stories, plays, and other genres, serve as primary sources. Evaluating the linguistic and thematic similarities and differences in these works helps in understanding the influence and reception of literary works in both cultures. Works from well-known authors and emerging voices were examined. Translated works were assessed using translation theory frameworks to analyze the strategies employed by translators and explore the challenges faced in conveying cultural and linguistic elements. [3] Emphasis was given to addressing issues of fidelity, equivalence, and cultural transfer. Translated works from Uzbek to English and vice versa were studied to analyze the translation techniques employed and the challenges faced in conveying the cultural and literary nuances of the original text. A range of translated works, including classics, contemporary fiction, and poetry, was included.

RESULTS

People who have brought samples of world literature to Uzbek literature through translation are actually writers or poets themselves. Among them are such as Chulpan, Abdullah Kadiri, Maksud Sheikhzada, Hamid Olimjan. Works translated by people who are not the owners of this field, in most cases, were not successful. Works reflecting universal goals are the property not only of their own people, but also contribute to the spiritual wealth of people of other nationalities [4]

Representatives of all nationalities are inextricably linked, draw inspiration from each other, enrich each other, develop each other, in whatever field they are, especially in the field of literature and culture. Especially in the field of literature and art, which bring each other new directions, trends, genres, new words, new views appear. The literature that most attracts our attention at the moment is Russian and American Literature. Russian literature studies should be taken into account that it can be recognized that many representatives of Uzbek literary studies with interest the works of representatives of Russian and American literature, representatives of Russian literary studies the works of representatives of Uzbek and American literature, and representatives of American literary studies the works of representatives of Russian and Uzbek literature. Uzbek (O‘zbekcha, O‘zbek tili or Ўзбекча, Ўзбек тили), formerly known as Turki or Western Turki, is a Turkic language spoken by Uzbeks. The sole official language of Uzbekistan, Uzbek is spoken as either native or second language by 44 million people around the world (L1+L2), having some 34 million speakers in Uzbekistan, 4.5 million in Afghanistan, [circular reference] and around 5 million in the rest of Central Asia, making it the second-most widely spoken Turkic language after Turkish. Uzbek belongs to the Eastern Turkic or Karluk branch of the Turkic language family. External influences include Arabic, Persian and Russian. One of the most noticeable distinctions of Uzbek from other Turkic languages is the rounding of the vowel /a/ to /ɔ/, a feature that was influenced by Persian.[5] Unlike other Turkic languages, vowel harmony is nigh-completely lost in modern Standard Uzbek, though it is (albeit somewhat less strictly) still observed in its dialects, as well as its sister Karluk language Uyghur. In February 2021, the Uzbek government announced that Uzbekistan plans to fully transition the Uzbek language from the Cyrillic script to a Latin-based alphabet by 1 January 2023. Similar deadlines had been extended several times.

Uzbek is a member of the Karluk languages, a sub-group of Turkic languages, belonging to the western branch, while the eastern variety carrying the name Uyghur[6]. Since the family is classified to be a dialect continuum, it can be noted that it is found to be the most suitable variety or dialect to be understood by the most number of various Turkic language speakers, despite it being heavily Iranized excluding the Siberian Turkic languages. The Altaic language family, which includes the languages of Mongolic, Japonic, Koreanic and Tungusic descent, has classified modern Uzbek to be originally descended from today's East Asia spanning from Mongolia to Northwest China, like every other member of the Turkic language

family, Initially, linguists have grouped Altaic languages and Uralic languages together, making a hypothesis that the two language families are related.[7] The theory is controversial. It was based mostly on the fact these languages share three features: agglutination, vowel harmony and lack of grammatical gender. A high degree of mutual intelligibility, found between certain specific Turkic languages, geographically located close or sometimes further from the area where Uzbek is spoken, has allowed the speakers of Uzbek to (with ease) comprehend various other distantly related languages.

English is a West Germanic language of the Indo-European language family, with its earliest forms spoken by the inhabitants of early medieval England. It is named after the Angles, one of the ancient Germanic peoples that migrated to the island of Great Britain. English is genealogically West Germanic, closest related to the Low Saxon and Frisian languages; however, its vocabulary is also distinctively influenced by dialects of French (about 29% of modern English words) and Latin (also about 29%), plus some grammar and a small amount of core vocabulary influenced by Old Norse (a North Germanic language). Speakers of English are called Anglophones. The earliest forms of English, collectively known as Old English, evolved from a group of West Germanic (Ingvaeonic) dialects brought to Great Britain by Anglo-Saxon settlers in the 5th century and further mutated by Norse-speaking Viking settlers starting in the 8th and 9th centuries. Middle English began in the late 11th century after the Norman conquest of England, when considerable French (especially Old Norman) and Latin-derived vocabulary was incorporated into English over some three hundred years. Early Modern English began in the late 15th century with the start of the Great Vowel Shift and the Renaissance trend of borrowing further Latin and Greek words and roots into English, concurrent with the introduction of the printing press to London. This era notably culminated in the King James Bible and plays of William Shakespeare.

Modern English grammar is the result of a gradual change from a typical Indo-European dependent-marking pattern, with a rich inflectional morphology and relatively free word order, to a mostly analytic pattern with little inflection, and a fairly fixed subject–verb– object word order.

Discussion

Modern English relies more on auxiliary verbs and word order for the expression of complex tenses, aspect and mood, as well as passive constructions, interrogatives and some negation. Modern English has spread around the world since the 17th century as a consequence of the worldwide influence of the British Empire

and the United States of America. Through all types of printed and electronic media of these countries, English has become the leading language of international discourse and the lingua franca in many regions and professional contexts such as science, navigation and law. English is the most spoken language in the world and the thirdmost spoken native language in the world, after Standard Chinese and Spanish. It is the most widely learned second language and is either the official language or one of the official languages in 59 sovereign states.[8] There are more people who have learned English as a second language than there are native speakers. As of 2005, it was estimated that there were over 2 billion speakers of English. English is the majority native language in the United Kingdom, the United States, Canada, Australia, New

Zealand (see Anglosphere) and the Republic of Ireland, and is widely spoken in some areas of the Caribbean, Africa, South Asia, Southeast Asia, and Oceania. It is a co-official language of the United Nations, the European Union and many other world and regional international organisations. It is the most widely spoken Germanic language, accounting for at least 70% of speakers of this Indo-European branch. Relation terminology is a group of words which differs by its deep history, system structure and knowable values which is especially important for intercultural communications. The way of addressing people plays a vital role in most cultures. The addressing terms are the ones used to show the relationships between people or to distinguish their identity, social status and career. The conducted researches on kinship terms show the evidence that there are numerous differences between communicative approaches of Uzbek and English cultures.

Comparison of English and Uzbek kinship terms in communication In spoken English, Westerners do not use appellations to call others, such as, sister and brother. They prefer to communicate with strangers in a formal way. Formal titles such as Mrs. / Miss and Mr. / Ms. and Mrs. / Miss are used in speech. An Englishman prefers to call people's names rather than appellations. Even children sometimes call their mother's names. It is common for Englishman to call their relatives' names directly rather than appellations in daily communication. On the other hand, Uzbek people utilize kin terms in communication with different ways. It should be noted that the inversion of kinship terms is one of the most widely used in speech of Uzbek people.[9] The type of inversion is an important phenomenon for the specific aspects of addressing theory. In the process of negotiation, addressing inversion is a term often used by one of the kinship terms that does not represent the address but in the sense of the speaker. This phenomenon can lead to fake kinship. For example, a

stranger in Uzbek is also respectfully addressed to a stranger with kinship terms like “otaxon”, “opajon”, “amaki”, “xola” instead of formal titles or names since they feel close to individuals whom they don’t know well. Sometimes forms of addressing identify the addressee and refer to the addressee's other relatives, such as otasi, akasi, onasi yoki qizi, o’g’li, jiyani, tog’asi, xolasi, opasi. According to Turkish nations’ culture it is prohibited to call husband’s or wife’s name or close relatives’ names directly. In Uzbek Shavkatning dadasi (Shavkat’s father), Erkin akaning o’g’li (Brother Erkin’s son), Eldorning opasi (Eldor’s sister) are often used in a family or relative's speech. Such addresses do not often directly address the personal names of the addressee, as the speaker expresses his respect for them.

In Uzbek dialects usage of the terms of kinship in improper meanings can be the cause of “non-standard” synonymic series between two or more terms of kinship. For example, the term “aka” with the meaning “male parent” (“father”) is synonymous with the term “ota” (“father”); with the meaning “father of father and mother” (“grandfather”) is synonymous with the term “bobo” (“grandfather on the line of father and mother”); the term “opa” with the meaning “female parent” (“mother”) is synonymous with the term “she” (“mother. In these cases, the semantic structure of terms acquires new semantic features (semes), which are not characteristic of their own meanings[10]. For example, in the semantic structures of the terms “aka” with the meaning of “father”, “opa” with the meaning of “mother”, the term “blood parent” appears. Apart from that, some kin words which express relatives have broad meanings in English compared to Uzbek. For instance, English people use “aunt” to indicate “sister of father or mother”; “uncle” “brother of mother or father”. Meanwhile, in English the word “cousin” is a general concept so it is impossible to understand what kinds of relatives are referred without the content. Alternatively, Uzbek people utilize “amma” for “sister of father”; “xola” for “sister of mother”; “amaki” for “brother of father”; “tog’a” for “brother of mother”. It is understandable to whom a person relate form the words “amakivachcha”, “xolavachcha”, or “tog’avachcha”.

Conclusion

In conclusion, it should be noted that kinship terms are integral parts of Uzbek and English languages. Investigation of kin terms expresses not only language structures but also cultural identities. It also helps to find out family relationships or social communities of the country as well as noticing distinctive features. Thus, we have convinced that kinship terminology in Uzbek pays attention to age difference, generation’s gender as well as mostly whether kinship is related to husband or wife’s

party. The main reason of it takes its roots from the ancient traditions of Turkic nations. However, in English more general kin terms are accepted for communication to keep privacy which is the stable part of Western societies. Also, the literary relations between Uzbek and English are multi-faceted and ever-evolving. Though the two languages come from vastly different linguistic families, they have influenced each other throughout history. The early translations of Uzbek literature into English in the 20th century played a crucial role in introducing Uzbek culture and literature to the English-speaking world. This led to a growing interest in Uzbek literature among English-speaking readers and scholars. The efforts of Uzbek writers and translators to overcome the linguistic and cultural barriers have further nurtured the literary relations between the two languages. By making their works available in English, Uzbek writers have allowed the global audience to access and appreciate their literary creations. This not only fosters cultural exchange but also broadens the horizons of both Uzbek and English literature. Moreover, the availability of translation tools and technology has made it easier for Uzbek and English writers to collaborate and learn from each other. This has resulted in the emergence of unique literary works that blend Uzbek and English elements. Furthermore, the literary relations between Uzbek and English are not limited to translations alone. There is a growing trend of bilingual writers who are able to write in both languages, creating a cross-cultural fusion and enriching both literary traditions. Overall, the literary relations of Uzbek and English are dynamic and mutually enriching. They provide a platform for cultural exchange, promote diversity, and contribute to the global literary landscape. As these relations continue to evolve, there is much potential for future collaborations and discoveries between these two distinct but interconnected worlds of literature.

References

1. Pokrovskaya A.A. (1966) Terms of kinship in Turkic languages
2. Historical development of the vocabulary of Turkic languages. –M.: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 1961
3. Ishaev A. Terms of kinship in Uzbek dialects Tashkent: Science, 1971.
4. Narzieva M. Component Analysis of Relationships // Uzbek Language and Literature, 1986.
5. Morgan, L.H., 1871. Systems of Consanguinity and Affinity in the Human Family. The Smithsonian

6. D. W. Read (2015) Kinship Terminology: International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol13. Oxford: Elsevier. pp. 61–66 article about the literary relations of uzbek and english
7. Muradovich, Rakhimov Mubin. "Difficulties of Learning Verb Tenses of English for Native Schoolchildren (In the Aspect of Present Tenses)." INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION 1.4 (2022): 159-164.
8. Muradovich, Raximov Mubin. "Linguotherapy as the method of treatment." Conferences. 2021.
9. Raximov, Mubin. "TO IDENTIFY THE FREQUENCY OF THE USAGE OF VERB-TENSES BY ANALYZING OF LITERARY WORKS." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 23.23 (2022).
10. Muradovich, Rakhimov Mubin. "The issues of linguotherapy in quran." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 12.5 (2022): 589-593.

GLOBAL LOGISTIKA MUAMMOLARI VA UNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI: O'ZBEKISTON MISOLI

Omonov Sanjarbek Alijon o'gli

Andijon mashinasozlik institute "Transport va logistika"

fakulteti 2-kurs, K_47_22

+998940217919

omonovsanjarbek94@gmail.com

Nazirov NodirbekJamoliddin o'g'li

Andijon mashinasozlik institute "Transport logistikasi"

kafedraasi stajyor-o'qituvchisi

+998999088357

Nodirnazirov98@gmail.com

Omonov Sherzodbek Alijon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "iqtisodiyot"

fakulteti 4-kurs EK-85

+998910409912

Sherzobekomonov2002@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada logistika asoslari va tushunchasi yoritilgan hamda logistikaning iqtisodiy mohiyati, uni minqa iqtisodiy salohiyatining oshirishdagi o'rni haqida fikr yuritildi. Shuningdek bugungi global davrdagi bir qancha muammolari ham ko'rsatilgan bundan tashqari taklif va yechimlar berilgan. Mintaqaviy hamkorlikni va milliy yuk tashuvchilarning hajmi va sifatini oshirishi nazarda tutilgan.

Abstract: In this article, the basics and concept of logistics are explained, and the economic nature of logistics and its role in increasing its economic potential were discussed. Also, several problems of today's global era are indicated, and suggestions and solutions are given. It is intended to increase the regional cooperation and the volume and quality of national freight carriers.

Аннотация: В этой статье объясняются основы и понятие логистики, а также обсуждается экономическая сущность логистики и ее роль в увеличении ее экономического потенциала. Также обозначены некоторые проблемы сегодняшней глобальной эпохи, даны предложения и решения. Он призван увеличить региональное сотрудничество, а также объем и качество национальных грузовых перевозчиков.

Kalit so'zlar: Logistika, iqtisodiyot, eksport, import, tarif, innovatsion siyosat, avtomobil tranziti, mintaqaviy hamkorlik, boj.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar hayotga izchil joriy etila boshladi. Respublikaning bozor iqtisodiyotiga o'tib borishi, xususiy mulkchilikni, avtomobil sanoatini vujudga

kelishi, chet ellar bilan teng huquqli iqtisodiy aloqalarning yo'lga qo'yilishi transport sohasida yangi va dolzarb masalalarni yuzaga keltirdi. Bugungi kunda xo'jalik yurituvchi subyektlarning har xilligi va teng huquqliligi, ular o'rtasidagi raqobat, tadbirkorlik tashabuskorligi, o'zini o'zi boshqarish va moliyalashtirish kabi bozor tamoyillari, o'z navbatida, tashishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqishni va hayotga joriy etish masalasini vujudga keltirdi. Bunday texnologiyalar tashish jarayonini yaxlit holda, ya'ni «ishlab chiqaruvchi - tashib beruvchi - iste'molchi» zanjirini bir butun holda ko'rish, mahsulotlar (moddiy oqimlar, yo'lovchilar) harakatini muvofiqlashtirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.¹ Jarayonlarni tashkil etishning logistik konsepsiyasini faqatgina logistika sohasida mutaxassislar tomonidagina amalga oshirib bo'lmaydi. Jarayonlarni tizimli tashkil etish falsafasi biznesning tayanch falsafasi bo'lishi lozim. Tijoratchilar, iqtisodchilar, turli larmoq menejerlari logistika konsepsiyasini tushunishlari va qabul qilishlari, jarayonlarni logistik tashkil etishning asosiy usullarini bilishlari hamda erishiladigan samarani ko'zda tutadigan bo'lishlari kerak. Shuning uchun ham bugungi kunda logistika sohasidagi keng qamrovdagi oliy ta'lim vazifasi nihoyatda muhim hisoblanadi.² Logistika kompaniyaning funktsional muamolarining yechimlarini optimallashtirishga yordam beradi: u moddiy, axborot, moliyaviy va xizmat oqimlarini talab qilinadigan ko'p qirrali faoliyatdir. Yetkazib berish, ishlab chiqarish, tarqatish va sotish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni muvofiqlashtiradigan va birlashtiradigan tizimdir. O'zbekistonda oxirgi yillarda logistikani, klasterlarni, innovatsion faoliyatni, raqamlashtirishni shiddat bilan rivojlantirish masalalari davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoldi. Bu esa o'z o'rnida raqamlashtirish mamlakatimiz iqtisodiyoti raqobatbardoshligini rivojlantirish, inson taraqqiyoti darajasini oshirish, yoshlarni ish bilan bandligini taminlash, mehnat unumdorligini o'stirishdagi hissi to'g'risida xulosa chiqarish uchun O'zbekistonning raqamli rivojlanishi bo'yicha to'la miqyosli uzoq muddatga ega bo'lgan strategiyali davlat innovatsion siyosatini rivojlantirishni va iqtisodiyotimizni raqamlashtirishni taqozo etmoqda. Logistika - [transport](#) va mol, axborot oqimini yo'lga qoyadigan, optimallashtiradigan va boshqaradigan soha hisoblanadi. Logistika (yun. logistike — hisoblash, muhokama san'ati) — 1) matematik mantiq tushunchasining sinonimi; 2) B. Rassel va uning maktabi vakillarining asarlarida bayon etilgan matematik mantiq taraqqiyotidagi bosqichning nomi. Nazariy mat.ga qarama-qarshi qo'yiladigan hisoblash va geometrik o'lchovlar "san'ati" qadimiy mat.da L.deb atalgan. G. V. Leybnits "L." va matematik mantiq terminlarini o'zi ishlab chiqqan xulosa chiqarishdagi hisobning sinonimi sifatida qo'llagan. Uning g'oyalari hoz. zamon matematik mantiqda o'zining to'liq ifodasini topgan. "L." tushunchasi logistik metod (formal mantiqni formallashtirilgan tillar

¹ J.R. Qulmuxamedov, M.M. Aripjanon, K.M. Nazarov, F.R. Mirzayev, X.A. Mirgiyazov. Logistika. Toshkent. «Fan va texnologiya», 2015.

² <https://cyberleninka.ru/article/n/ozbekistonda-logistika-va-transport-infratuzilmalarini-rivojlantirish-yonalishlari>.

nazariyasi yordamida bayon etish usuli), logistik tizim (formal tizim) va boshqa ma'nolarni ham anglatadi. Logistikaning asl maqsadi kam xarajat qilib, ko'p foyda olish va yetarli natijaga erishishdir.³

Ushbu maqolada biz nafaqat O'zbekistonning logistika sohasidagi muammolarini tahlil qilamiz, balki hozirgi sohaning istiqbolli tomonlarini ham o'rganishga harakat qilamiz. Ta'kidlash joizki, yurtimizda logistika sohasining barcha yo'nalishlari jadal sur'atda rivojlanib bormoqda. Misol qilib aytadigan bo'lsak: O'zbekistonda temir yo'llar tarmog'i yaxshi rivojlangan. Yillik yo'lovchi aylanmasi 2016-yilda 3,9 milliard yo'lovchi-kilometrdan oshdi, o'sha yilning o'zida yuk aylanmasi 22,9 milliard tonna-kilometrdan oshdi. Ayni paytda O'zbekistonni asosiy transkontinental yo'nalishlar va unga qo'shni barcha davlatlar bilan bog'lab turgan temir yo'l uzunligi 4500 kilometrdan oshadi. (Barcha statistik ma'lumotlar Jahon banki, Xalqaro temir yo'llar ittifoqidan olingan <https://data.worldbank.org/>). O'zbekiston avtomobil yo'llari tarmog'ining umumiy uzunligi 185 ming kilometrni tashkil etadi, shundan 42530 kilometri asosiy yo'l hisoblanadi. Asosiy tarmoqdagi yo'llar xalqaro – O'zbekistonni butun dunyo bilan bog'lovchi (3626 km) va milliy yo'llar toifasiga kiradi. O'zbekiston Markaziy Osiyoda avtomobil tranziti bo'yicha yetakchi davlat hisoblanadi. Eng ko'p foydalaniladigan yo'nalishlar shimoliy-janubiy yo'nalishda Qozog'iston va Turkmaniston (69%) orqali o'tadi, qolganlari Tojikiston (21%), Qirg'iziston (6%) va Afg'onistonga (4%) boradi. O'zbekiston Afg'onistonga yuk tashish uchun muhim tranzit mamlakat hisoblanadi; Afg'onistonning avtomobil yo'llari importining deyarli yarmi Hayraton orqali o'tadi. Biroq tranzitning o'sishi asosan qit'alararo savdoning o'sishi bilan emas, balki NATO operatsiyasini qo'llab-quvvatlash va insonparvarlik yordamini yetkazib berish uchun yo'ldan foydalanish bilan izohlanadi. Shunday qilib, temir yo'llarda bo'lgani kabi, xalqaro yo'llar ham asosan mintaqaviy transport uchun ishlatiladi. Asosiy yuk tashishlar Qozog'iston va Turkmaniston orqali amalga oshiriladi. Havo yo'llariga to'xtaladigan bo'lsak; O'zbekistonning milliy aviakompaniyalar yaxshi rivojlangan aeroportlar tarmog'idan iborat bo'lib, 11 ta aeroport xalqaro deb tan olingan. Hozirda 31 ta samolyotdan iborat bo'lib, ular orasida 16 ta Boeing, 10 ta Airbus, 5 ta Ilushin turdagi samolyotlar mavjud.

Yurtimizda logistika tizimidagi asosiy muammolardan biri bu – tariflarning yuqoriligi hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra: 2005 yildan 2012 yilgacha yuk tashish narxi temir yo'llar uchun 230% va avtotransport uchun 240% ga oshdi. Temir yo'l sanoatida narxlarning tez o'sishiga eskirgan va noqulay yondashuvlar sabab bo'ladi. Narx belgilash yondashuvlari asosan "O'zbekiston temir yo'llari" milliy kompaniyasining rentabelligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu yondashuvlar xarajatlarni kamaytirishga turtki bo'lmadi. Bir standart vagonning (60 tonna to'qimachilik mahsulotlari ortilgan) 500 km gacha bo'lgan masofaga tashish harajatlari shuni ko'rsatadiki, o'zbekistonlik eksportyor va importchilar temir yo'l

³ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Logistika>

kompaniyalariga 5,15 dollar to'laydilar. Qozog'istonda xuddi shunday ko'rsatkich 0,93 AQSh dollari, Qirg'izistonda 2,65 AQSh dollari; Tojikistonda 6,83 AQSh dollari; va Turkmanistonda, 2,65 AQSh dollarini tashkil etadi. Yo'l sohasida yoqilg'i narxining oshishi va yo'l qoplamalarining yomon sharoitlari yuk tashish xarajatlarining oshishiga sabab bo'lmoqda, chunki eskirish va eskirish O'zbekiston yo'llarida tezroq sodir bo'ladi, bu esa yuqori xarajatlarga olib keladi. Masalan, Farg'ona vodiysini boshqa viloyatlar bilan bog'lovchi Qamchiq avtomobil yo'li qurilayotganiga 2 yildan oshdi, to'liq eskirgani bois hali ham qurib bitkazilmagan. Bundan tashqari, eksport va import bilan bog'liq xarajatlarning oshishi logistika tizimimizning oqsoqlanishiga sabab bo'lmoqda. Markaziy Osiyoning beshta davlati: O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Tojikistonda eksport va import xarajatlari va vaqtini tahlil qiladigan bo'lsak, 2014-yilda eksport ko'rsatkichlari O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston uchun deyarli bir xil bo'lib, 5000 AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, Tojikistonga 20 futlik konteyner ekvivalentidagi yuklarni jo'natish qo'shni davlatlar narxidan deyarli ikki baravar – 9050 AQSH dollarini tashkil etdi. O'zbekistonda eksport qilish uchun qo'shni davlatlarga nisbatan ahvol unchalik yomon emasdek tuyuladi, ammo o'sha yili jahonda o'rtacha 1560 AQSH dollarini tashkil etganini e'tiborga olsak, Markaziy Osiyo mamlakatlarida bu juda qimmatga tushganiga guvoh bo'lamiz. Buni barcha hujjatlarni tayyorlash uchun zarur bo'lgan vaqt uchun mas'ul bo'lgan raqamlar bilan isbotlash mumkin, bu erda O'zbekistonda 174 soat kerak bo'lsa, Tojikistonda xuddi shunday tartib atigi 66 soatda bajarilishi mumkin. Eksportda ham, import qilishda ham O'zbekiston eng ko'p hujjatlarni talab qiladi – mos ravishda 13 va 15 ta. Qirg'iziston Respublikasi eksport va import uchun eng qulay davlat bo'lib, mos ravishda 9 va 11 ta hujjat talab qilinadi.

Quyida keltirilgan muammolar nafaqat O'zbekiston balki O'rta Osiyo uchun ham dolzarb hisoblanadi. Shu sababli, qo'shni davlatlar bilan hamkorlik logistika tizimida muhim ro'l o'ynaydi. Mintaqaviy hamkorlik - dengizga chiqish imkoni yo'q mintaqa sifatida Markaziy Osiyo uchun zarur bo'lib, davlatlar xalqaro savdoda qo'shni davlatlar hududi orqali transport vositalariga tayanishi kerak. Bu har doim Markaziy Osiyo davlatlarining siyosiy kun tartibida bo'lgan, ammo hozirgacha bu muammo saqlanib turibdi. Ba'zi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dengizga chiqish imkoni bo'lmagan mamlakatlarda transport xarajatlari qirg'oq bo'yidagi mamlakatlarga qaraganda ikki baravar yuqori va savdo 60% ga kam. Bu Markaziy Osiyo uchun ham amal qiladi. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, ushbu mintaqada transport xarajatlari import qilinadigan tovarlar qiymatining 50% dan oshadi. Buning sababi shundaki, bu mintaqada mamlakatlar bir-birining infratuzilmasiga katta bog'liqdir. Demak, hamkorlik Markaziy Osiyoning barcha davlatlariga katta foyda keltiradi. Bundan tashqari, avtotransport vositalarini import qilish uchun import tariflari yuqori bo'lganligi sababli O'zbekiston hukumati tariflarni darhol pasaytira olmaydi, chunki bu holda hukumat mahalliy sanoatni yo'qotadi. Shunday qilib, O'zbekiston

“MAN-Auto-Uzbekistan” kabi milliy yuk tashuvchilarning hajmi va sifatini oshirishi kerak. Ushbu qadam milliy yuk tashuvchilar va “O‘zbekiston havo yo‘llari” va “O‘zbekiston temir yo‘llari” kabi davlat kompaniyalari o‘rtasida multimodal yuk tashish bo‘yicha hamkorlikni tashkil etish maqsadida amalga oshirilmoqda, bu esa xarajatlarni kamaytirish va ko‘proq tranzit oqimlarini jalb qilishdir. Yuk mashinasini sotib olish narxi qat‘iy belgilangan xarajat hisoblanadi, shuning uchun; agar yuk mashinalarining narxi O‘zbekistonda ishlab chiqarilgani uchun arzonroq bo‘lsa, yuk tashuvchilar yuk jo‘natuvchilardan to‘lov bojlari ham shunday bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, Bugungi kunda logistika tizimi muammolari talaygina bir zamonda, ushbu muammolarga yechim topilsa va yangi hamkorlik tizimiga o‘tilsa, logistika sohasida rivojlanish istiqbollarga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.R. Qulmuxamedov, M.M. Aripjanon, K.M. Nazarov, F.R. Mirzayev, X.A. Mirgiyazov. Logistika. Toshkent. «Fan va texnologiya», 2015.
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/ozbekistonda-logistika-va-transport-infratuzilmalarini-rivojlantirish-yonalishlari>.
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Logistika>.
4. https://www.researchgate.net/publication/332864161_The_global_logistics_challenges_-_Uzbekistan.

KISHIKI ISTASAKIM, YETMAGAY MALOLAT ANGA

Rayhonoy YANGIBOYEVA

*Urganch Davlat Universitetining adabiyotshunoslik
yo'nalishi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqola hazrati Alisher Navoiyning orifona mazmundagi g'azali tahliliga qaratilgan bo'lib, unda ifodalangan ma'nolar, tasavvuf va tasavvurga asoslangan holda ochib berishga harakat qilingan. Ayrim so'zlarning izohi hamda manbasi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: malolat, izlol, malak, shayton, nisyon, zalolat, havolat, na'm al wakil

Аннотация: Данная статья посвящена анализу газели хазрата Алишера Навои с орифонным содержанием, а смыслы, выраженные в ней, пытаются раскрыть на основе мистики и воображения.

Ключевые слова: малалат, излал, ангел, шайтан, нисян, достаточно, наам аль-вакиль

Annotation: This article is focused on the analysis of Hazrat Alisher Navoi's ghazal with oriphon content, and the meanings expressed in it are tried to be revealed based on mysticism and imagination.

Key words: malalat, izlal, angel, shaitan, nisyan, pettiness, enough, naam al-wakil

Mumtoz adabiyot namunalari yozilgan davrida insonlarga qanchalik hayrat va zavq ulashgan bo'lsa, yillar osha o'z o'quvchisining qalbiga o'sha tuyg'ularni qaytadan jo qilib kelmoqda. Fitratning ta'biri bilan aytganda, "Adabiyot-tuyg'ularimizdagi to'lqinlarni so'zlar yordamida tasvir qilib, boshqalarda ham xuddi shu to'lqinlarni yaratmoqdir". Ayniqsa, mumtoz ritmik janr hisoblanmish g'azallaroning va vujud birligiga teran mazmun, ma'noli ohang tarzida ta'sir qilib, o'qigan insonni "to'lqinlantirib" yuborishi, shubhasiz. Bu ta'rif hamma ijodkorlarga, yoxud ularning hamma g'azallarga tegishli bo'lmasligi mumkin, biroq hazrati Navoiyning ijodiga to'la mos keladi. Fikrlarimiz dalili o'laroq, quyida Navoiyning "Favoyid ul-kibar" devonida 8-o'rinni egallagan ta'limiy-axloqiy ma'no tashuvchi g'azalning tahliliga e'tibor qaratsak:

Kishiki istasakim, yetmagay malolat anga,
Kerakmas ahli jahon birla zavqu holat anga.

Kishi o'ziga g'am-g'ussa yetishini istamasa jahonning zavq-u shavqidan o'zini uzoq tutsin. Zero, dunyoga muhabbat qo'ygan, uning aldamchi lazzatlariga uchgan odam, Haqdan uzoqlashadi. Haq yo'ldan toygan odamga esa, shaksiz, g'am-anduh yetadi. Negaki, asl huzur, moddiy ne'matlar orqali emas, Haq taolo roziligi orqali tuyuladigan huzurdir.

Mazkur g'azal Navoiyning orifona mavzudagi g'azallaridan biri bo'lib, mumtoz she'riyatda, xossatan, Navoiy ijodida kam uchraydigan 10 baytli shaklda yozilgan (g'azallar, odatda, 5-7-9 baytli bo'ladi). Aruzning hazaji musammani mahzuz vaznida bitilgan. Qofiyaga olingan so'zlarning barchasi arab tiliga oid: malolat, xijolat, zalolat, dalolat, razolat, jaholat, havolat, maqolat, adolat, vakolat. Maqtadanoq, uning azaliy qarama-qarshi kuch sanalmish, nafs va iymon masalasiga bag'ishlanganligini sezish mumkin.

Gar odame malak o'lsaki qilmasun ta'rif,
Agar kishi desakim, yetmagay xijolat anga.

Agar inson o'ziga hijolat yetishini istamasa, qanchalik pokdomon va beg'ubor bo'lmasin, kimsani malak deya ta'rif qilmasin. Chunki inson o'z nomi bilan adashuvchidir. Mazkur baytni ikki xil tahlil qilish mumkin. 1) agar inson kimnidir ta'riflamoqchi bo'lsa, unga mos so'z aytsin, toki aytgan so'zi uni noqulay ahvolga solib qo'ymasin. Malak deb ta'rif berar ekan, malaklar faqat ruhdan iborat bo'lib, qusurdan holi ekanligini unutmazligi kerak. Zero, malak deyilgan mamduh, "insonlik" xatolariga yo'l qo'ysa, aytguvchini hijolatli vaziyatga solib qo'yadi.

2) insonni har qancha yaxshi bo'lsa ham malak deb ta'rif qilmagin, o'zinga hijolat yetishini istamasang, inson deb ata. Shuning o'zi eng to'g'ri iqroridir.

Yomonni demaki, izlol etar ekin shayton,
Degil: fasodda mundin yetar zalolat anga.

Yomonning yomon bo'lishiga shaytonni sababkor deb bilma, inson fasod ish-u zalolatda shaytondan ham o'zib ketadi. Dunyo va undagi jamiki zavq-u huzur beruvchi ishlar o'ziga malolat yetishini istamagan kishi uchun joiz emas. Ya'ni, dunyodan qoniqish, lazzatlanish hisi kishini gumrohlikka yetaklaydi. Bu foniy olamga bisyor muhabbat qo'yish, qalbni Haqdan uzoqlashtiradi. Asl mo'min uchun fojea mana shudir. Kishi o'ziga g'am-g'ussa yetishini istamasa jahonning zavq-u shavqidan o'zini uzoq tutsin. Zero, dunyoga muhabbat qo'ygan, uning aldamchi lazzatlariga uchgan odam, Haqdan uzoqlashadi. Haq yo'ldan toygan odamga esa, shaksiz, g'am-anduh yetadi. Negaki, asl huzur, moddiy ne'matlar orqali emas, Haq taolo roziligi orqali tuyuladigan huzurdir.

Chu derlar insonni mushtaq o'ldi nisyondin,

O‘zini ahdin unutmog etar dalolat anga.

Folklorshunos olim Abdumurod Tilavov: "Mushtaq o‘lmoq - so‘zining ma‘nosi, "bir so‘zdan hosil bo‘lgan", "yasalgan" degani. Demak, "inson" so‘zi "nisyon" (unutish) so‘zidan kelib chiqqan",- deydilar. Chunoschi, o‘zini va ahdini unutish holati buning isbotidir. Bu o‘rinda insonning birovlariga bergan ahdi - va‘dasini unutishi bilan birga al-miysoq kunida Allohga bergan ahdi ham nazarda tutilmoqda. "Qachondan beri musulmonsan?" degan savolga "Qolu bala"dan beri musulmonman", deya javob berilishi ko‘plab adabiyotlarda ta‘kidlanadi. Mutafakkir shoir "o‘zini ahdin unutmog" deganda quyidagi voqeani eslatishni, to‘g‘rirog‘i unutmogimizni murod etmoqdalar:

("Ey Rasulim!") Yod et, Rabbing Odam bolalaridan, ularning (kelgan va kelajak) zurriyotlarini pushti kamarlaridan (sulblaridan zarralar holidan) ol(ib chiqar)gan va ularni o‘z-o‘zlariga guvoh qilib: "Alastu bi Robbikum - Men emasmanmi sizlarning Rabbingiz?" degan edi). Ular esa: "Qolu bala - Ha, (Sen Rabbimizsan) biz guvoh bo‘ldik", degan edilar. (Bu esa) qiyomat kunida: "Bizlar bundan bexabar edik", demasliklaringiz uchundir" ("A‘rof", 172).¹

Bilurki, ro‘zi anga Haq berur, o‘zidekning

Bo‘lur chu bandasi, bois erur razolat anga.

"Ro‘zi(y) - forsha. Kundalik ovqat, nasiba, tiriklik vositasi; Ro‘zi o‘lmoq - bo‘lmoq - Nasib bo‘lmoq, hissa bo‘lmoq, erishmoq (biror narsaga); Ro‘zi qilmoq - Nasib qilmoq, erishtirmoq²"; Razolat - arabcha "رذلة" lidan hosil qilingan bo‘lib, "yaramaslik", "tubanlik" degan ma‘noni bildiradi. Rizqini Alloh berishini bilsa-da, Xoliqqa emas, maxluqqa bo‘yinsungani, rizqini u sababli deb bilgani, iymonining sustligi, tubanligidan darak beraki. Zero, u rizqni faqat Razzoq berishini biladi.

Demaki, ilmda kelmish malakdin ul afzun

Ki, devdin dog‘i afzun erur jaholat anga.

Inson ilmi malakdin ziyoda deya maqtanma, jaholatda devdan ham ortiqroqdur. Jaholat har zamonda qoralangan, insonning zavoliga sabab bo‘lgan illat. Naqshbandiya tariqati peshvolaridan Shayx Mahmud As‘ad Jo‘shon hazratlari yozadilar: "Insonning uch dushmani bor: 1) nafs; 2) shayton; 3) jaholat - nodonlik"³. Inson ilmi bilan o‘zini qanchalik yuksalikka ko‘tarsa, johilligi bilan, shu qadar tubanlikka eltadi. Farishtalardan yuksakligi shundaki, Alloh Odamga yerdagi bor narsalarning nomini o‘rgatdi, va unga sajda qilishni buyurdi.

¹ Shayx Muqammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. 4-juz. - Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.

² [Navoiy asarlari lug‘ati, 1972:534].

³ Kenjabek Mirzo, "Murshidi komil hikmatlari" 2009: 35

(Alloh) aytdi: “ Men sizlar bilmagan narsani bilaman”. (Alloh) Odam (Ato)ga barcha nomlarni o‘rgatdi. So‘ng ularni farishtalarga (birma-bir) ko‘rsatib dedi: “Agar rostgo‘y bo‘lsangiz, ana u narsalarni nomlari bilan Menga aytib beringiz!” (Ular) dedilar: “Zoti poking haqqi, bizda O‘zing bildirganingdan o‘zga ilm yo‘qdir. Albatta, Sen ilm va hikmat egasidirsan”. (Alloh) aytdi: “Ey, Odam, ularga nomlari bilan aytib ber”. Ularga nomlari bilan aytib berganida, (U) dedi: “Men osmonlar va Yer sirlarini, sizlar oshkor qilayotgan va yashirib yurgan narsalaringizni bilurman, demaganmidim?!“⁴

Birov amonatini asray olmas, archi erur

Xudoy amonatini asramoq havolat anga.

Birovning omonatini asray olmas ekan, Alloh taoloning omonatini asrash unga g‘oyatda mushkuldir. Shu o‘rinda Yaratganning omonati haqida to‘xtalib o‘tsak:

Baytning zohiriy ma‘nosi: "Haq taolo insonlarga ato qilgan, va umr karvonining so‘nggi manzilida qaytarib oladigani omonat nur bu-ruhdir. Ruhni pok saqlamoq, omonatni o‘z holicha avaylamoq, uni o‘z egasiga, asl manbaga beziyon qaytarmoq naqadar muhim bo‘lsa, ayni chog‘da shu qadar og‘irdir. Ruhining huzuri kishiga malol kelishining sababi, bu huzur nafsining qurbonliklari evaziga barpo bo‘ladi. Nafs esa aziyat yetkazishga ko‘zing qiymaydigan, bo‘ysundirishga esa irodang ojizlik qiladigan arzandangdir". Navoiy nazarda tutgan “Xudoy amonati” tushunchasining botiniy ma‘nosini to‘laroq anglashimiz uchun ulug‘ vatandoshimiz, fazilatli shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf xazratlarining tafsirlariga murojaat qilamiz: “Albatta, Biz omonatni osmonlarga, yerga va tog‘larga taklif qildik. Bas, ular uni ko‘tarishdan bosh tortdilar va undan qo‘rqdilar. Uni inson ko‘tardi. Darhaqiqat, u o‘ta zolim va o‘ta johildir” (“Azhob”, 72⁵). “Omonat” so‘zi “amana” fe‘lining masdari - ish-harakat nomi bo‘lib, “ishonib topshirilgan narsa” ma‘nosini anglatadi. Ushbu oyati karimada Alloh taoloning omonati, ishonib topshiriladigan narsasi borligi tushuniladi. Bu omonat nima edi, degan savolga ulamolarimiz ushbu oyatdan va boshqa manbalardan kelib chiqib: “Shariat ahkomlari va Allohning farzlari”, deb javob beradilar. Ibn Abbos roziyallohu anhumo aytadilar: «Omonatlar – Alloh omonat qilib bergan amallar, ya‘ni farzlardir».

⁴ Baqara surasi (30-34-oyatlar)

⁵ Shayx Muqammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. 4-juz. - Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.

Kalbiy aytadilar: «Alloh va rasuliga xiyonat qilish ularga osiylik qilishdir. Har bir inson Alloh farz qilgan ishlarda omonatdordir, xohlasa xiyonat qiladi, xohlasa ado qiladi, uni Allohdan o‘zga hech kim bilmaydi». Ya’ni, bu va boshqa har qanday omonatga xiyonat qilmaslik darkor. «Va albatta, Alloh xoinlarning ishini o‘nglamas» (Yusuf surasi, 52).

Chu bo‘ldi nutq ila mumtoz barcha hayvondin,
Ham oxir ul hayvondin erur maqolat anga.

Insonga nutq berilganligi uni boshqa maxluqotlardan aziz va mukarram qilgan bo‘lsa, oxirida hayvondan unga tanbeh yetadi. Ushbu bayt Hazrat Navoiyning kalom, tafsir, hadis ilmlarida ham benazir olim ekanini ko‘rsatuvchi dalillardandir. Qur’oni karimning “Naml” surasi, 82-oyatida shunday deyiladi: “(Qiyomatning qoim bo‘lishi haqidagi) so‘z boshlariga kelgan vaqtda biz ular uchun yerdan bir hayvon (ajoyib va g‘aroyib bir maxluq) chiqarurmizki, uinsonlarning Bizning oyatlarimizga qat’iy ishonmaganliklarini aytib ularga so‘zlagaydir. (Bas, endi tavba eshiklari yopilgan bo‘lur, haqiqiy ishonganlar bilan ishonmaganlar ajralur)”. Oyatdagi qiyomatga yaqin chiqadigan bu hayvon “Dabbatul arz”ni odamlarga gapirtirishdan maqsad ularning ilohiy oyatlarga imon keltirmaydigan bo‘lganlarini bildirish uchundir ⁶

Bu zulmlarki, ul aylar, ne aylagay nogah
Aning hisobida haq aylasa adolat anga.

Bu qadar zulmlariga javoban, Haq ham unga zulm ila adolat qilsa ne ham qila oladi? Inson birovga zulm qilish orqali avvalo, o'ziga zulm qiladi. Negaki, Haq taolo huzurida shaksiz qabul bo‘ladigan duo borki, bu mazlumning duosidir. Bu o‘tinchning qabuli o‘laroq, Haqdan unga javob qaytsa, holiga oh, yuz voy. "Mendan qaytmasa, Xudodan qaytsin", duosini eshitganda, larzaga kelmaslik uchun ham, zolimlardan emas, halimlardan bo‘lish darkor.

Navoiy og‘zida na‘m al-vakil erur zikring,
Surug‘ kuni karamingg‘a buyur vakolat anga.

Navoiy mudom "na‘m al vakil" حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ zikringni tilidan qo‘ymas ekan, hisob kunida, " qiyomatda" karamingdan bahramand qilib, Jannat ahlidan bo‘lish vakolatini bergin. Bu bayt oldingi misralarning mazmuni to‘ldirib, "Zolimlar zulmiga javob bermasdan, Alloh bizga yetar, deb hayot kechirganim uchun, o'zing meni yorlaqa",-degan ma‘noni ham ifoda etmoqda. Ibrohim alayhissalom Ka‘ba atrofidagi butlarni parchalagani uchun qavmi uni o‘tga tashlaganda, bu muborak

⁶ Shayx Muqammad Sodiq Muhammad Yusuf tafsiri

kalimani aytgan. Muhammad (s.a.v) janobimizga ayrim kimsalar Uhud jangida mag‘lub bo‘lganidan keyin, ayrim kimsalar Quraysh sizga qarshi son-sanoqsiz qo‘shin to‘pladi deganlarida, ularga qarata shu zikrni takrorlaganlar. Muborak manbalarda “Hasbunallohu va ne‘mal vakiyl” (Alloh bizga kifoyadir...) zikrini o‘qib yurish bandaning balo-qazolardan saqlanishi, g‘am-tashvishi bartaraf, mushkullari oson bo‘lishigasabab ekani alohida ta’kidlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Favoyid ul-kibar. 4-jild. // To‘la asarlar to‘plami, 10 jildlik,–T. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiyot uyi. 2013.
2. Asqaloniy Ibn Hajar. Oltin o‘gitlar. - Toshkent: Sharq, 2013.
3. Kenjabek Mirzo. “Murshidi komil hikmatlari”. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
4. Kenjabek Mirzo. Haq aylasa adolat... “Ibratli hikoyatlar va xislatli hikmatlar” kitobida. - Toshkent: Sano-standart, 2016.
5. “Navoiy asarlari lug‘ati”. Nashrga tayyorlovchilar: P.Shamsiyev, S.Ibrohimov. - Toshkent, 1972.
6. Shayx Muqammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. 4-juz. - Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.
7. Abdumurod TILAVOV. "MATLABGA YETAKLOVCHI MA'RIFAT MASKANI" maqola. -Toshkent, 2021.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRATIV TA'LIM METODLARI

Djumayeva Salomat Urolovna

Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani 22-o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilar dunyoqarashini, ularning fikrlashlarini yanada kengaytirishi, bilimlarini mustahkamlashi, bilim olish ko'nikmalarini osonlashtirishda integrative-innovatsion metodlardan foydalanish, ularni amaliyotda qo'llash yo'l-yo'riqlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: *integrativ, innovatsion, o'quvchi, jarayon, metod, ta'lim, pedagog, tarbiya, shaxs*

KIRISH

Biz integratsiyaning mohiyatini aniqlash jarayonida uning falsafiy, pedagogikpsixologik va metodik asoslarini aniqlab oldish muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, o'qitish va tarbiya jarayoni bir-biri bilan uzviy bog'liq, lekin inson shaxsining shakllanishida tarbiya ustuvor ahamiyat kasb etadi. Chunki tarbiya ta'lim jarayonining barcha majmuini o'z ichiga oladi. Zamonaviy intellektual insonni tarbiyalashda integrativ ta'limning barcha jihatlarini (aqliy, axloqiy, iqtisodiy, mehnat, estetik, gigenik, huquqiy, jismoniy tarbiya)ni qamrab oladi va ularning o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi. Integrativ ta'lim jarayonida o'quvchi, olamning yaxlitligini, koinot, tabiat qonunlarini, tabiat, jamiyat va insonlarning o'zaro munosabatlari haqida har tomonlama bilimlarga ega bo'lib kamol topadi.

Tabiat go'zalligini his qila olish, undan zavqlanish, e'zozlash ko'nikmalariga ega bo'ladi. Ta'limning globallashuvi sharoitida fanlararo uzviylikni kengroq qo'llash ayni zaruriyatdir. Fanlararo uzviylik tamoyiliga tayanish ta'lim muassasalari o'quv jarayoni uchun tatbiqiy tus olishi lozim. Fanlararo uzviylik tamoyili turdosh o'quv predmetlararo munosabatlarning murakkab jihatlarini to'liq o'zlashtirilishini ta'minlab, bilimlarning ichki mohiyatiga kirib borishini ta'minlaydi, natijada turli tizimlar ichki aloqadorlik, integrativ yaxlitlik vujudga keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

O'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikning amalga oshirilishi ta'lim sifatiga kuchli ta'sir ko'rsatib, ta'limni modernizatsiyalash, innovatsion o'qitish imkoniyatlarini kengaytirish imkonini beradi hamda fanlararo aloqadorlik

ta'minlangan holda darsni tashkil qila olgan o'qituvchi o'quvchilarda o'zining faniga bo'lgan qiziqishini oshiribgina qolmasdan, mazkur fanni o'zlashtirishga yordam beradi. Fanlararo aloqadorlikni tizimli tarzda amalga oshirish natijasida o'quv-tarbiya jarayonining aloqadorligi sezilarli darajada ortadi.

Maktabning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda dunyoga yaxlit, o'zaro aloqador bo'lgan birlik sifatida qarashni, uning global muammolari hamda bu muammolar yechimini ko'ra va tushuna bilishni shakllantirishdan iborat. Ta'lim mazmunida inson va uning dunyoga bolgan munosabati: inson va tabiat, inson va jamiyat, inson va inson, inson va texnika, tabiat-inson, texnika-atrof-muhit muammosi tobora markaziy o'rin egallamoqda. Tabiatni o'rganuvchi fanlarni bir sinfda bir marta o'rganib bolmaydi. Uni bog'cha, maktab, tizimida uzluksiz va uzviylik asosida o'rganmoq zarur.

Tabiiy fanlar ta'limining mazmuni inson va tabiat aloqadorligi atrofidagi muammolarni o'rganuvchi turli o'quv fanlariga oid bilimlar uzviyligi va integratsiyasini aks ettirmog'i lozim, bu esa tabiiy fanlarga oid bilimlarni sifat jihatdan yangi o'zgarishlarga olib keladi. Bu bilimlar o'ziga xos sintez, tabiiy fanlarga oid bilimlar va insonparvar yo'nalishlar majmui sifatida namoyon boladi. Ularning tafakkurning tizimli va ehtimolli uslubi sifatida tavsiflanishi tabiiy bilimlarning ajralib turadigan xususiyatlari sirasiga kiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Aynan uzviylik asosida tashkil etilgan integratsiya biosferani ilmiy bilish, inson faoliyatini o'rganish, tinchlik uchun kurash bo'yicha global masalalarning yechimini topishda tabiiy fanlarning o'rnini samarali tarzda belgilab berish mumkin. Pirovard natijada bu barcha maktab o'quv fanlaridagi maxsus bilimlar bilan umumiy-madaniy bilimlar o'rtasidagi ozaro nisbatning uzviylik asosida o'zgarishiga (keyingilarining foydasiga) olib keladi. Shu tariqa, uzviylik asosida tashkil etilgan integratsiya tabiiy fanlar ta'limi mazmunini insonparvarlashtirishning asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqotlarda tabiatshunoslik obyektlarini "tabiat – fan – texnika – jamiyat – inson" uzviylik tizimida o'rganish tabiiy fanlar ta'limi mazmunini insonparvarlashtirishning yagona metodologik asosi bo'lib hisoblanishini ko'rsatib berdi.

Integratsiyalashgan dars turlari. Integratsiyalashgan darslarni tashkil etishning samaradorligi.

Integratsiyalashgan dars. Boshdan integratsiyalashgan kurs - bu sinfdan tashqari o'qish. Bu yerda yaxlit jarayon quyidagicha kechadi:

- kitob o'qish asbobi sifatida o'qish darslarida olgan o'qish ko'nikmalarini takomillashtirish;

- matn ustida ishlash;

- suhbatdoshlar doirasini tanlash kabi kitoblarni tanlash.

Tekshiruvlar natijasida shu narsalar aniqlandiki, integral yondashuvni amalga oshirishga yordam beruvchi usul va vositalarga quyidagilar kiradi:

1. Evristik suhbatlar;

2. Umumiy suhbatlar;

3. Ekskursiyalar;

4. Ona tili tabiatshunoslik darslarida kuzatishlar, badiiy asarlar materiallari asosida nutq o'stirish uchun yozilgan ijodiy ishlar;

5. Ta'limning ko'rgazmali metodlari;

6. Mustaqil ishlar;

7. O'qish, matematika darslarida og'zaki rasm chizish;

8. Imo-ishorali ko'rinishlar (pantomimalar);

9. Tabiatshunoslik darslarida tabiat tasvirlarini ifodali o'qish;

10. Ona tili darslarida tabiatshunoslikka oid diktantlar, matnlar yozish(shu sinfga tegishli orfagrammalarni takrorlagan holda);

11. O'lkashunoslik asosida matematik masalalarni hal qilish, yechish va boshqalar.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, o'quvchining dars jarayonida bajargan topshiriqlariga ijobiy munosabatda bo'lish, mehnatiga yarasha rag'batlantirish, dars davomida turli o'yinlar tashkil etish darsning sifatini hamda samaradorligini yanada oshiradi. Jumladan, bir nechta o'quvchi tanlab olinadi yoki sinf guruhlariga ajratiladi hamda biror matnga sarlavha tanlagan topshirig'i yuklatiladi. Eng yaxshi sarlavha tanlagan o'quvchi rag'batlantiriladi. So'ng sarlavhaga matn tuzish topshirig'i beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tolipova J, Numonova N. Ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogic texnologiya "Xalq ta'limi" jurnali, 3-son.
2. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: O'zRFA "Fan" nashr., 2000.
3. G'afforova T. va boshqalar. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. - Qarshi: "Nasaf", 2003.
4. Asqar Zunnunov. Pedagogika nazariyasi. -T.: "Aloqachi",2006.
5. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika.-T.: "Yangi avlod asri" 2003.

АМИР ТЕМУР И ЕГО НАСЛЕДИЕ В ИСКУССТВЕ

Xasanova Guzaliya Baxtiyorovna

Ассистент кафедры общественных наук Казанского (Приволжского) федерального университета в городе Джизак Республики Узбекистан

Аннотация: В статье освещены построение Амиром Темуром сильного централизованного государства, поднятие на высокий уровень культурного развития региона. Правильная экономическая и торговая политика Амира Темура направленная на благоустройство народа, городов и сел способствовало установлению мира и стабильности в стране. А также, в статье освещается сильная государственная и личная поддержка Амира Темура представителей науки и искусства ремесленников и мастеров.

Ключевые слова: Культура, развитие, наука, мастер, литература, искусство, ремесло, архитектурные памятники, мастер, отделочник, бумага, миниатюра.

Амир Темур построив сильное централизованное государство, сумел поднять культурное развитие региона на высокий уровень. Он добился этого в результате установления мира и стабильности в государстве, ведением правильной экономической и торговой политики, направленной на благоустройство народа, городов и сел. Оказывая сильную государственную и личную поддержку представителям науки и искусства, а также ремесленникам и мастерам он оказал огромное влияние на развитие культурной жизни. Историки высоко оценили заслуги Амира Темура, подчеркнув, что степень развития культурной жизни в его эпоху ничем не уступала обще мусульманскому Ренессансу IX – XII вв., так как наука, литература, искусство, ремесло и зодчество находились в полном расцвете, о чем свидетельствуют в первую очередь архитектурные памятники его периода, сохранившиеся до наших дней. Темур пытался повысить экономическую мощь своего государства, тратил свое богатство, собранное в результате завоевательных походов в другие страны, на благоустройство городов Мавераннахра. Темур из других стран в Самарканд привлекал мастеров по прокладке кирпича, шлифовщиков, отделочников, строителей, мастеров по резьбе, гравёров, резчиков по дереву и кости, разрисовывающих помещение, чтобы построить великолепные и роскошные здания в нем. В частности, тысяче ремесленников

и кустарей были привезены с Армении, Азербайджана, Кирмана, Фарса и других регионов мира. А с Османской империи были привлечены и привезены Амиром Темуrom меткие стрелки-охотники и другие ремесленники, в частности мастера по прокладке кирпича, златошвей, также различные инженеры, мастера, ткацкие арканы (веревки) и другие. Также Сахибкирон (титул Амира Темура, рожденный при счастливом сочетании планет, под счастливой звездой) обрел из завоёванных стран и привез в Самарканд различные кустарные, ткацкие и прочие станки, наладил производство арканов (веревки) на этих станках. После этого началось выращивание конопли и льна, которых не выращивали раньше в регионе. Начали получать сахар из тростника. В Мавераннахре развивались кустарничество и ремесло, ткачество, обработка металла и редких камней. Как пишет Захиридин Мухаммад Бабур, в то время в Самарканде производилась самая лучшая бумага в мире.

В данный период также наблюдается развитие миниатюрного жанра и монументального изобразительного искусства. Было создано несколько образцов произведений по миниатюре. Памятники изобразительного искусства, дошедшие до нас свидетельствуют о формировании отдельных жанров и направлений искусства в Самарканде, Герате и Бухаре, а также развитие более реального описания настоящей жизни того времени.

Архитектурные памятники времен правления Темура поражают красотой, гармонией красок, совершенством строительной техники. Во многих городах где правил Амир Темур по его распоряжению были проведены значительные градостроительные работы, построены чудесные архитектурные сооружения, которые сохранились до наших дней и являются достижениями культуры и гордостью страны.

1. Уникальна композиция ансамбля Шахи-Зинда. Тесно застроенный ломаный коридор как бы вторит узким средневековым улицам феодального города Средней Азии. Впечатление это не случайно, так как ансамбль является блестящим воплощением архитектурной мысли, художественно-эстетических эталонов, строительной инженерной практики и монументально-декоративного искусства. Ансамбль складывался почти девять веков — с XI по XIX век. Так, сохранившаяся его часть, которая включает более 20 строений разного времени, представляет не только мавзолейное зодчество Самарканда, но и фактически всю архитектурную школу Мовароуннахра в ее развитии и становлении, а также монументально-декоративное и прикладное искусство Средней Азии в его эволюции.

2. В 1399 — 1404 годы в Самарканде была построена соборная мечеть Биби-ханым. Несмотря на большие разрушения, мечеть и сейчас производит неизгладимое впечатление выразительностью грандиозных архитектурных масштабов, красотой силуэта, просторными интерьерами, блеском и насыщенностью изразцового и живописного декора.

3. Другое творение темуридской архитектуры — мавзолей Гур-Эмир уникален своей объемной композицией: на восьмигранном основании стоит высокий цилиндрический барабан с сильно вытянутым ребристым стрельчатым внешним куполом. Богато оформленные интерьеры мавзолея сплошь покрыты росписями. Как и внешнему объему, ему приданы вытянутые пропорции, подчеркивающие его высоту. Архитектура интерьеров собранная и четкая: стены, прорезанные до верха стрельчатыми нишами, выглядят мощными; стройны пилоны, держащие паруса, на которые опирается купол. Декор мавзолея неразрывно связан с его архитектурой.

4. По велению Сахибкирана созданы фамильные усыпальницы Темуридов, такие, как Дорус-Саадат и дворец Ак-Сарай в Шахрисабзе, мавзолей Ахмада Яссави в Туркестане. Возведено большое количество караван-сараев, рынков, водохранилищ и мостов. Среди сохранившихся построек — караван-сарай Таш-Рабат в Кыргызстане, крытый рынок Таки-Заргарон в Бухаре и другие.

5. В XIV — XV века зодчие Средней Азии также оказали серьезное влияние на градостроительную культуру Афганистана. Это связано с тем, что в это время на территории Афганистана правили Темуриды. Скажем, Голубая мечеть (или Святыня Хазрат Али, XII век) в Мазари-Шариф была в пятнадцатом столетии восстановлена Хусейном Байкарой из династии Темуридов, являвшимся правителем Хорасана со столицей в Герате. Мечеть считают шедевром среди архитектурных памятников Балхской и Гератской провинций Афганистана.

6. Другой архитектурный шедевр — кухсанский мавзолей Гаухаршад, архитектурные формы и детали которого находят аналогии в зодчестве первой половины XV века. Гаухаршад была главной женой Шахруха, сына Темура, который избрал своей резиденцией Герат. Следует также отметить, что архитектура эпохи Темуридов оказала определенное влияние на художника Камалиддина Бехзода, чье творчество олицетворяет период высшего расцвета среднеазиатской средневековой миниатюры. Так, его отличительная черта в решении композиции состоит в том, что он ввел в свои

миниатюры не только множество новых действующих лиц, но и изображения архитектурных деталей, раздвинув тем самым рамки изображаемого мира, создавая иллюзорность глубины.

7. Особое место в творчестве Бехзода занимает изображение садов. По-видимому, это связано с тем, что в это время, в частности, при Темуридах и Сафавидах (XVI — XVII века) садово-парковое искусство Среднего Востока и Средней Азии достигает кульминационного развития. Оно выразалось через общность стиля, эстетических принципов, следовало строгим организованным планам традиционных садов «Чорбог», соподчиняющих между собой архитектуру, зелень и воду. Во всем этом был запечатлен тысячелетний опыт среднеазиатского садоводства и искусства. Здесь следует отметить, что нововведением Темуридов является образование вокруг Самарканда и Герата гирлянды загородных садов «Чорбог» и аллей «хиябан», соединяющих город с садами и мавзолеями (Абдаллах Ансари в Герате).

8. В Узбекистане сохранилось большое количество памятников архитектуры эпохи Темуридов. В одном из них — знаменитом дворце Ак-Сарай в Шахрисабзе имеется надпись: «Если сомневаешься в нашем величии — посмотри на наши строения». В этом изречении заключена суть отношения Сахибкирана к градостроительству и его стремление создать поистине архитектурные шедевры.

Амир Темур привлекал мастеров в Самарканд и другие города Мавераннахра с Хорезма – Ургенча, а также с Тебриза, Исфахана, Шираза, Багдада, Алеппо и Дамаска, в том числе и с городов Индии. Об этом в сочинении Ибн Арабшаха написаны следующие слова: “Темур с Дамаска увел в Самарканд обладателей влиятельных профессий и ремесел, искусных ткачей, портных и швейников; работников искусства, художников, плотников; мастеров по изготовлению железных колпаков; лекарей, лечащих животных; изготовителей шатров; живописцев; изготовителей оружия, говоря одним словом всех обладателей особого таланта”.

После Дамаска Амир Темур направился в Багдад - “часть людей под руководством Аллахдата (одного из эмиров Амира Темура) в Самарканд”. Эта группа людей после трех - четырех месяцев осенью 1401 г. прибыла в Самарканд. “Среди них было несколько человек из людей населения Шама (Сирии), самым видным и знаменитым среди них был сын визиря аш-Шахиди казий Шихабуддин Ахмад, а другие являлись лекарями, лечащими крупнорогатый скот; красильщиками и шелкоткачами. Они были самой первой

дорогой добычей Амира Темура, приобретенного в Сирии из числа драгоценных вещей, пленников и богатств”. В результате исследований видных ученых докторов искусствоведческих наук Л.И.Ремпеля и Г.А.Пугаченковой, занимавшихся историей искусства Центральной Азии было установлено, что в конце XIV начале XV вв. в Мавераннахре, в частности в Самарканде зародилось новое искусство. В Мавераннахре распространился своеобразный оригинальный жанр зодчества и искусства Центральной Азии, и его особенности отражали художественное мышление, бытовавшее во всем Среднем и Ближнем Востоке.

Появление специальных мастерских, где переписывались тексты уникальных рукописных произведений, использовавших виды арабской письменности “сулс” чаще для украшения порталых колонн и “быстрого насталика” для переписания рукописей, наряду с такими традиционными настенными орнаментальными жанрами как насхи, куфи и пр. внесло особый вклад на развитие каллиграфического искусства. В этот период в Самарканде сформировалась самаркандская школа миниатюр. На сегодняшний день в библиотеках Турции и Германии (Берлина) хранятся переписанные копии миниатюр XIV-XV вв. и они выделяются ярким изображением в них фигур, деревьев, цветов, гармоничным сочетанием узоров, маленькими композициями, точным изображением движений, а также изображением фигур исторических личностей.

Шарафитдин Али Язди, Ибн Арабшах, Руи Гонсалес де Клавихо и другие историки дают сведение о том, что в эпоху правления Амира Темура в Самарканде, Герате и других городах получили массовый характер народные гулянья и представления, в них принимали активное участие широкие массы. В частности, Клавихо став участником таких гуляний и представлений, имевших место в Самарканде писал так “Девятое октября, в четверг Амир Темур в связи свадьбой своего внука объявил всему городу свой приказ о том, что все торговцы, бакалейщики, торговцы материями, ювелиры, все ремесленники включая поваров, мясников и портных-сапожников должны собраться на главной площади города построить палатки и шатры, организовать большое гулянье. Все организовывали представление или выступление, соответствующие своей профессии и радовали народ. На это гулянье также были приглашены послы различных стран. Организация гулянья придавала особую красоту окрестностям резиденции правителя (орду).

Европейские послы полностью имели возможность почувствовать богатство и величие государства Амира Темура, в частности Клавихо подчеркнул о том, что дом, к которому были приглашены они был украшен полностью дорогим шелком, и доски (хантахта) поставленные в этих комнатах имели четыре ножек, и их длина размером в две с половиной пяди, а ширина размером в полтора пядей. На поверхность доски были поставлены семь золотых кувшинчиков. Наружная сторона двух кувшинчиков были украшены крупными камнями из жемчуга, изумруда и бирюзы. На края гравированных линий были прикреплены камни из яхонта, сапфира и рубина. Кроме того, на хантахту также были поставлены шесть круглых золотых чашек (каса) и их внутренняя сторона была украшена круглыми узорчатыми жемчугами. К середине чашек был прикреплен настоящий естественный природный рубин красивого цвета с размером в двух пальцев. На этот пир, организованный самим правителем также были приглашены послы. Это мероприятие глубоко впечатлило приглашенных послов своей зрелищностью, пышностью и привлекательностью, а также чарующими представлениями.

Среди сведений, которых оставил нам Арабшах, является важной информация о дворцах, которые были построены в Самарканде по приказам Амира Темура и они были украшены настенными миниатюрами. На стенах этих дворцов были зарисованы важные собрания, с участием Амира Темура, а в некоторых из них также был изображен лично сам Амир Темур. В одном сюжете Амир Темур был изображен с улыбкой, а в другом в разгневанном виде, также были рисунки с сюжетами боевых действий, официальных церемоний. В том числе и с изображением его беседы с правителями, амирами, религиозными учеными и лидерами: там правители других стран и их представители изображены в покорном виде Амиру Темуру. Есть рисунки с изображением его победоносных сражений в Индии, Дашти Кипчаке и Северном Ираке, где его враги убегают, проигрывая бои, в том числе есть и миниатюры с сюжетами его охоты. Также встречаются настенные рисунки с изображением потомков и внуков Амира Темура, различных собраний и пиршеств, бокалов с шерbetaми, их обладателей, певцов и чтецов восточных газелей, очаровательных гурий, событий к которым подвергся Амир Темур в других странах, все эти миниатюры переплетены друг другом. Они были изображены ближе к своим реалиям, без малейшего изменения. Здесь была поставлена цель - заочно осведомить народ и окружающих о своих

проделанных делах, а также более подробно объяснить их суть некоторым непонимающим людям.

В период правления Амира Темура музыканты и певцы являлись постоянными участниками официально-дипломатических, военных и других торжеств, народные представления и массовые праздники не проходили без них. А в свою очередь это привело к тому, что музыкальное искусство смогло получить особое место в ряде других жанров искусства. Как правильно подчеркивается в источниках, что наряду с узбекской народной музыкой, также развивались военно-официальный жанр музыки, классические макамы, также фольклор не только узбекского народа, но и других народов региона. Самое важное в том, что музыкальные инструменты превратились в символ храбрости, отваги и мужества. “Я приказал, пишет Амиру Темур в своем “Уложении”, - что если какой-нибудь амир завоёвывает какое либо государство, или победит вражеское войско, пусть наградят его тремя вещами: почетным возгласом, знаменем и литавром, и называть его богатырем.

В “Уложении” Амира Темура ярко выражено его отношение к народным музыкальным инструментам. В частности там говорится, что “я приказал дать по одному знамени и литавру двенадцати старшим амирам. А амиру-ул умаро (самому старшему амиру) дать знамя и литавр, также знамя десяти тысячника и чортуг. Мингбаши (главам тысячников в войске) дать знамя и трубу (карнай), юзбаши и унбаши дать большой литавр. А амирам аймаков дать по одному бургу (большой горн). Каждого из четырех бекларбеги обеспечить по одному знамени, литавром, чортугом и большим горном (бургу)”.

Амир Темур сам хорошо понимал воздействие музыки на душевное состояние человека и стремился умело воспользоваться этим процессом в практике. Как подчеркнули его современники, Амир Темур в торжествах, организованных во дворце внимательно и особым интересом слушал исполнение музыкантов, а также любил обсуждать с ними новые продукты их творчества. Об этих его увлечениях знал весь дворец, начиная с его наследников до полководцев.

Также великий завоеватель не забывал о своем любимом деле и во время своих военных походов. В частности, очень интересным для истории считаются также его нововведения в военной практике. Например он прежде чем начать наступление на какое либо местность отправлял туда с осторожностью своих музыкантов трубачей и литавристов. В раннее утро звучание этих инструментов приводило в растерянность местное население и

это облегчало задачу военных. Особое отношение Амира Темура к музыкальным инструментам также подтверждается сюжетами миниатюр, где изображены его военные походы.

Исходя из вышесказанных фактов можно сказать, что в целом, народы региона добились огромным достижениям в материальной, культурной и духовной жизни в эпоху правления Амира Темура. Соответственно, этот период справедливо можно назвать эпохой Второго Ренессанса в истории народов Центральной Азии.

Список литературы:

1. Хасанова Г. Б. и др. ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭКОНОМИКУ //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 259-263.
2. Dostonbek K. SPIRITUAL AND MORAL ENVIRONMENT OF SOCIETY //Social science and innovation. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 128-133.
3. Хасанова Г., Коробкова А., Эшмухаммедов У. Информационные технологии в обучении и воспитании детей //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 231-233.
4. Kamolov D. R. O. G. L. O'ZBEKISTONDA DEMOKRATIYA VA AXLOQNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA YECHIMLARI //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. NUU Conference 2. – С. 348-352.
5. Хасанова Г. Б., Разногорская М. Я., Хасанова Э. Р. ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ АРАЛЬСКОГО МОРЯ: ЛЕГЕНДЫ И РЕШЕНИЯ //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 113-117.
6. Spanov M., Kamolov D. MODERN PROBLEMS AND SOLUTIONS OF DEMOCRACY AND MORALITY IN UZBEKISTAN //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 168-172.
7. Хасанова Г. Б., ўғли Холмирзаев Н. Б., ўғли Иброҳимов Ш. Н. СЕМЬЯ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1 SPECIAL. – С. 420-426.
8. Камолов Д. Spiritual and moral environment of society //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 278-282.

9. Хасанова Г., Косимова А., Холмирзаев Н. ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ МОЛОДЁЖИ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ПРИОРИТЕТ ГОСУДАРСТВА //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 260-262.
10. Хасанова Г., Коробкова А., Тангрикулова Р. КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ УЗБЕКИСТАНА В РАЗВИТИИ ТУРИЗМА //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – С. 529-532.
11. Хасанова Г., Кумаков Ш., Хамидова Ш. РОЛЬ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЁЖИ //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – С. 520-523.
12. Хасанова Г. Б., Алимова М. А., Хужакулова М. М. НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ: ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНАЯ И ПРАВОВАЯ //Экономика и социум. – 2023. – №. 5-2 (108). – С. 1431-1436.
13. Khasanova, G. (2023). DEVELOPMENT OF THE TOURISM ECONOMY IN THE JIZZAKH REGION. Science technology&Digital Finance, 1(4), 365-374. <https://supportresult.uz/index.php/stdf/article/view/xg>
14. Kamolov D. Davlat boshqaruviga oid axloqiy qarashlar //Адабиёт учкунлари. – 2021.
15. Kamolov D., Karimqulova O. ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS. Science technology&Digital Finance, 1 (4), 199-202. – 2023.
16. Kamolov D., Kilicheva R. CONFUCIAN AND LEGIST DOCTRINE. Science technology&Digital Finance, 1 (4), 187-192. – 2023.

RAQAMLI MUHITDA MUALLIFLIK HUQUQI MUHOFAZASI

Jumamurodova Mavluda Yusufboy qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
mavludajumamurodova1999@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi kunda O'zbekistonda mualliflik huquqi himoyasining holati va jarayonlari, xususan bunda mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning o'rni xususida so'z boradi. Bundan tashqari, raqamli muhitda mualliflik huquqining qanday amalga oshirilishi hamda uning muhofazasi haqida keng tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish, mualliflik huquqi, mulkiy huquqlar, foydalanuvchi, mualliflik shartnomasi.

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние и процессы защиты авторских прав в Узбекистане, в частности, роль организаций, управляющих правами собственности на коллективной основе. Кроме того, проводится обширный анализ того, как обеспечивается соблюдение и защита авторских прав в цифровой среде.

Ключевые слова: управление имущественными правами на коллективной основе, авторское право, имущественные права, пользователь, авторский договор.

Abstract. The article discusses the current state and processes of copyright protection in Uzbekistan, in particular, the role of organizations that manage property rights on a collective basis. In addition, there is an extensive analysis of how copyright is enforced and protected in the digital environment.

Keywords: management of property rights on a collective basis, copyright, property rights, user, author's agreement.

Bugungi kunda O'zbekistonda mualliflik huquqini muhofaza qilishning zamonaviy huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish sohasida ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilmogda. Bu borada, ayniqsa, mualliflik huquqini muhofaza qilishning shartnomaviy-huquqiy asoslari va mexanizmlarini takomillashtirish, asarlardan foydalanishda "mualliflik shartnomasi" institutini keng joriy etish, taraflarning huquq va majburiyatlarini qat'iy belgilash, shuningdek xalqaro va milliy miqyosida mualliflar mulkiy huquqlarini boshqarishda qo'llanadigan turli vosita hamda

usullarini takomillashtirishning ilmiy-nazariy va amaliy yechimlarini topish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda mualliflik huquqi ya'ni adabiy, san'at va tasviriy san'at asarlariga hurmat qilish darajasi qay darajada deb o'ylaysiz? Mualliflik asarlaridan muallif yoki boshqa huquq egasining roziligi bilan foydalaniladimi? Afsuski bugungi kunda bu kabi savollarning ko'pi javobsiz yoki so'raluvchi shaxs uchun "g'ayritabiiy" savoldek tuyulishi mumkin. Ha aynan shunday, vaholanki O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunida muallif yoki huquq egasining mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlari doirasi belgilab berilgan. Hattoki, shaxsiy maqsadlarda foydalanilganlik uchun ham haq to'lash bilan bog'liq qoidalar mavjud. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1056-moddasiga ko'ra, muallifga asardan har qanday shaklda va har qanday usulda foydalanishda mutlaq huquqlar tegishlidir. Ushbu kodeksga ko'ra, intellektual faoliyat natijasiga yoki xususiy alomatlarni aks ettiruvchi vositaga nisbatan mulkiy huquqlar egasiga ana shu intellektual mulk ob'ektidan o'z xohishiga ko'ra har qanday shaklda va har qanday usulda mutlaq qonuniy foydalanish huquqi tegishli bo'ladi.¹

Eng muhimi, bugungi kunda mualliflik huquqi ob'ektlari o'zining tarmoq yo'nalishlaridan (a) adabiyot va noshirlik, b) musiqa va teatr, c) kino, d) radio va televideniya, e) fotografiya asarlari, f) EHM va ma'lumotlar bazalari, g) vizual va grafik ishlar, h) reklama xizmatlari, j) mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar) kelib chiqib, rivojlangan xorijiy mamlakatlar iqtisodiyotida katta o'rin tutmoqda. Xususan, 2019 yilda AQSH yalpi ichki mahsulotida mualliflik huquqi sanoati ulushi 2,5 trillion (2,568,23 mlrd) AQSH dollariga yetib, mamlakat iqtisodiyotini 11,99 foizini tashkil etgan.² Shuningdek, Mualliflar va bastakorlar xalqaro konfederatsiya (CISAC) 130 dan ortiq mamlakatdan 250 dan ortiq mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarini birlashtirgan bo'lib, 2017 yilda ushbu tashkilot tarkibiga kiruvchi mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar tomonidan yig'ilgan mualliflik haqlari miqdori 447,8 mln AQSh dollarini tashkil etgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, mamlakat iqtisodiy ko'rsatkichlarida mualliflik huquqi ob'ektlari ulushini hosil qilish va oshirib borish uchun fikrimizcha birinchi navbatda uning huquqiy himoyasi masalalarini ta'minlash lozim. Ushbu sohada

¹ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021- y., 03/21/709/0808-son.

² Copyright Industries in the US Economy. [Available at: <https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf>].

faoliyat yuritayotgan olimlar tomonidan asosan mulkiy huquqlarni boshqarish bilan bog`liq tadqiqotlar nazariy nuqtai nazardan cheklanilgan. Tan olish kerakki, o`zbekistonlik ijodkorlar qalamiga mansub mualliflik va turdosh huquqlar ob`ektlariga bo`lgan talab Markaziy Osiyo va xorijiy mamlakatlarda ancha kuchli hisoblanadi. Ushbu jarayonlarga nisbatan mualliflik huquqi va iqtisodiyot qoida va mexanizmlarini qo`llashni o`zi yetarli deb o`ylayman. Sababi sohaga doir normativ-huquqiy hujjatlarimiz xalqaro shartnoma va konvensiyalar talablariga to`la mos keladi hamda ularni mumkin bo`lsa “mukammal” deyishga arziydi. Biroq amaliyotda yuqoridagi qonun normalari hamda mualliflik huquqiga hurmat tamoyillari deyarli “ishlamasligini” ko`rish mumkin. Bu borada birinchi navbatda “intelektual mulk institutlari” rolini oshirish davr talabi hisoblanadi. Mazkur institutlar qatoriga mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar, texnologiyalar va innovatsiyalarni qo`llab-quvvatlash markazlari, patent vakillari, ilmiy-tadqiqot va o`quv muassasalarini kiritish mumkin. Xususan, mualliflik huquqida mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar asosiy huquqiy mexanizm va vosita hisoblanadi. Ushbu yo`nalishdagi tadqiqot ishlarining asosiy jihati, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarlar tomonidan sudlarda huquqlarni himoya qilish va ma`naviy zararni talab qilish bilan bog`liq holatlarda ko`rinadi. Aynan ushbu masalalar tadqiqotning asosiy metodlarini tashkil etadi.

Ma`lumki, texnika taraqqiyoti jadallashgan bugungi kunda mualliflik huquqi bilan muhofaza qilinadigan asarlar himoyasini ta`minlash masalasi dolzarb hisoblanadi. Zero, muallif yoki huquq egasi tomonidan asarni himoyasini ta`minlash juda qiyin va moliyaviy jihatdan juda qimmat, kerak bo`lsa aytish mumkinki imkonsiz hisoblanadi. Zero, simsiz aloqa vositalaridan foydalanish darajasi va doirasi juda keng. Har bir foydalanuvchi bilan kelishish va monitoring qilish masalalari haqida o`ylab ko`rishning o`zi yetarlidir. Ayniqsa chegara bilmas internet (virtual) muhitining rivojining o`zi buni yaqqol tasdiqlaydi. Bu jarayonda o`z-o`zidan bozor munosabatlari elementlari ham muhim rol o`ynaydi. Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish tashkilotlari yuqoridagi muammoni hal qilishda hamda bozor munosabatlari ishtirokchisi sifatida bu borada muhim o`rin tutadi.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar – bu huquq egalari nomidan harakat qiluvchi tashkilot hisoblanadi. Huquq egalari nomidan bu kabi tashkilotlar foydalanuvchilar bilan ta`riflarni kelishadi, muhofaza qilinadigan asarlardan foydalanish bo`yicha litsenziyalarni beradi, asarlardan

foydalanishdan tushgan mablag'larni o'z a'zolari o'rtasida taqsimlaydi hamda foydalanish tartibini nazorat qiladi.³

Shuni ta'kidlash kerakki, bu kabi tashkilotlar tuzish tashabbusi bilan aynan muallif va huquq egalari chiqishlari lozim. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 56-moddasida fan, adabiyot va san'at asarlarining mualliflari, ijrochilar, fonogrammalarni tayyorlovchilar yoki boshqa huquq egalari o'z mulkiy huquqlarini amalga oshirish maqsadida o'z mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaradigan tashkilotlar tuzishga haqli ekanligi belgilangan.⁴

Ma'lumki, muallif yoki huquq egasi o'z asarlariga nisbatan huquqlarni boshqarishni mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish tashkilotlarga o'tkazadi. Bu jarayon esa litsenziyalash asosida amalga oshiriladi. Mualliflik huquqini litsenziyalashtirishni quyidagi shakllarda keltirish mumkin: birinchidan, jamiyat va iste'molchilar o'rtasida obro'ga ega bo'lgan foydalanuvchilar mualliflik huquqi bilan muhofazalangan asarlardan foydalanishda mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar bilan kelishadi va shartnomalar tuzadi; ikkinchidan, foydalanuvchilar litsenziya olishadi va tegishli gonorarlarni to'lab borishadi, o'z navbatida mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar tegishli haqni (ma'muriy xarajatlar uchun) chegirib olgan holda uni muallif (huquq egasi)larga to'laydi; mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar o'z reestrtdagi asarlardan foydalanish holatlarini nazorat qiladi va zaruriyatga ko'ra yuridik harakatlarni amalga oshiradi [8].⁵

Yuqoridagilardan tashqari mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar o'z a'zolariga (muallif, ijrochi, bastakor) o'zlariga tegishli asarlarning foydalanish holatlarini nazorat qilish bo'yicha funksiyani ham beradi [9].⁶

Bu o'z-o'zidan mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar majburiyatlari qatoriga kirib, O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 59-moddasida majburiyatlar qatorida quyidagilar ham keltirib o'tilgan: - haq to'lash bilan bir vaqtda huquq egalari ularning huquqlaridan foydalanilganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan

³ Collective Management Organisations and competition law [Available at: <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>].

⁴ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>].

⁵ Zijian Zhang. Rationale of collective management organizations: an economic perspective. doi 10.5817/mujlt2016-1-4. P.75.

⁶ . Collective Management of Copyright and Related Rights, World Intellectual Property Organization (last visited May 11, 2017), [Available at: <http://www.wipo.int/copyright/en/management/>].

hisobotlarni taqdim etish; - yig'ilgan haqdan faqat huquq egalariga taqsimlash va to'lash uchun foydalanish; - yig'ilgan haq summalarini, asarlardan va turdosh huquqlar ob'ektlaridan amalda foydalanilishiga mutanosib ravishda taqsimlashi va muntazam to'lab borishi; - yig'ilgan haqni bevosita huquq egalariga taqsimlashi hamda to'lashi va (yoki) uni huquq egalariga taqsimlash va to'lash uchun tegishli toifadagi huquq egalarining manfaatlarini ifodalovchi boshqa tashkilotlarga shu tashkilotlar bilan tuzilgan kelishuvlar asosida o'tkazish [10].⁷

Hozirda mamlakatimizda bir qator bu turdagi jamoat birlashmalari faoliyat boshlagan bo'lib, bugungi kunga kelib ularning soni o'sib, (6 ta) shu bilan birga faoliyati takomillashib bormoqda. Xususan, birgina 2019 yilda 3 ta mualliflik jamiyati O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan nodavlat notijorat tashkiloti sifatida ro'yxatdan o'tkazildi. Taqqoslash uchun bunday tashkilotlar Ozarbayjonda 2 ta, Turkiyada 28 ta, Tojikistonda 2 ta, Qozog'istonda 8 tani tashkil etmoqda, Qirg'izistonda esa Qirg'izpatent tomonidan mualliflar va huquq egalari uchun foydalanuvchilardan mualliflik haqlarini yig'ish va taqsimlash ishlari amalga oshiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, so'nggi yillarda O'zbekistonda mualliflik huquqi bilan bog'liq nizoli ishlar oshib bormoqda. Bu esa o'z-o'zidan ushbu yo'nalish institutlari (mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar) faol ishlayotganligidan hamda ijodkorlarning o'z huquqlarini tushunib yetayotganligidan darak beradi. Shu bilan birga, hozirda O'zbekistonda mualliflar va huquq egalarining mulkiy huquqlarini himoyasini ta'minlashga doir bir qator islohotlar amalga oshirilayotganligini ta'kidlash kerak. Xususan, mualliflar, turdosh huquq egalari hamda boshqa huquq egalarining qonuniy huquq va manfaatlarini, ularning mualliflik haqi (gonorar)ni adolatli olinishini ta'minlash shular jumlasidandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021- y., 03/21/709/0808-son.
2. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>].

---

⁷. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi [National Legislative Database], 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>]

3. Copyright Industries in the US Economy. [Available at: <https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf>].
4. Collective Management Organisations and competition law [Available at: <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>].
5. Collective Management of Copyright and Related Rights, World Intellectual Property Organization (last visited May 11, 2017), [Available at: <http://www.wipo.int/copyright/en/management/>].
6. Zijian Zhang. Rationale of collective management organizations: an economic perspective. doi 10.5817/mujlt2016-1-4. P.75.

Foydalanilgan elektron saytlar:

7. <https://www.lex.uz>
8. <https://www.lex.uz/acts/1022944>
9. <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>

ОЙБЕК ИЈОДИНИНГ МАКТАБЛАРДА О'ҚИТИЛИШИ

Yuldasheva Quvonchoy - UrDU magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbekning mashhur yozuvchisi, jamoat arbobi Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek ijodining maktablarda o'qitilishi hamda bolalarda yuksak vatanparvarlik, insoniylik tuyg'ularini shakllantirish, ularni mustaqil fikrlaydigan qilib tarbiyalashga oid bir qancha bilim va ko'nikmalar, metodlar bilan bog'liq tavsiyalar berib o'tiladi.

Kalit so'zlar. Adib, texnologiya, ta'lim, ijodkor, obraz, interfaol, interaktiv.

Bugungi kunda ta'lim sohasiga kirib kelayotgan yangicha texnologiyalar, innovatsion jihozlar, yangi-yangi interfaol mashqlar, turli interaktiv o'yinlar pedagog kadrlar tomonidan o'zlashtirilib, takomillashtirilib tizimda foydalanilib kelinmoqda. Bu esa zamon talabiga xos yondashuv desak mubolag'a bo'lmaydi. Tabiiyki, bu siljishlar ta'lim tizimini tubdan o'zgartirib yubordi. Bugungi kun zamonaviy o'qituvchilari o'quvchilarni shu fanga ijodkorona ko'zda qarashlarini shakllantirib borishi, qolaversa, zamonaviy metod va interaktiv usullardan foydalangan holatda dars mashg'ulotlarini olib borishi maqsadga xolis yondashuv bo'ladi. Zero, har bir kasbning o'ziga yarasha mushkuloti va yo'l-yo'rig'i bor. Kelajak avlodni zamonaviy usullar yordamida o'qitish ta'lim oluvchilar ongida bilimlarning qulay va uzoq muddatli saqlanib qolishiga yordam beradi. Adabiyot fani alohida bir olam bo'lib, u bolani erkin tafakkur qilishga, borliq va insoniyat xususida mushohada yuritishga, tasavvurini boyitishga, diqqatini jamlashga, nutqiy qobiliyatini rivojlantirishga, hayotga real ko'z bilan qarashga, matnni mustaqil tahlil qilishga o'rgatuvchi fandır.

Tadqiqot materiallari

Oybek o'zining rang-barang ijodi va ulkan jamoat arbobi sifatidagi faoliyati bilan o'zbek xalqining madaniy yuksalishiga katta hissa qo'shdi. O'zbek adabiyotining zabardast vakillaridan A.Qahhor Oybek xususida quyidagilarni aytadi: *“Talant qanchalik katta, qanchalik qudratli bo'lmasin, har nechuk yuzada bo'lmaydi, kongga o'xshash — yerning qa'rida bo'ladi. Bu kon talantni qazib olish uchun, avvalo, katta aql, undan keyin kata bilim, matonat, kuch-g'ayrat, bularning ustiga dard bo'lishi kerak. Katta talant egasi Oybekda mana shu xislatlarning hammasi mavjud. Oybek mana shu xislatlari bilan xalqimizning ma'naviy xazinasiga katta boylik qo'shdi. Yozuvchi umri yil bilan*

o'lchanmaydi, ijodiy faoliyatning samarasi bilan o'lchanadi. Oybek 400 yilga teng keladigan 40 yillik faoliyatining bir lahzasini ham samarasiz o'tkazgani yo'q. Oybek bu jihatdan ham hozirgi va kelajak adabiy avlod qarshisida ustod bo'lib gavdalanadi". Bundan tashqari, Oybekning yuksak mahorat sohibi ekanligi, teran mushohadaga boy olami haqida iliq fikrlar "Oybek haqida 4 xotira. Oybek zamondoshlari xotirasida" kitobida yanada kengroq yoritilgan. Ustoz Ozod Sharofiddinov "Millatni uyg'otgan adib" maqolasida ham Oybek shaxsiyatiga alohida urg'u berib o'tadi. Umuman olganda, Oybek bilan bog'liq xotirlar va iliq fikrlar talaygina.

O'zbekning vatanparvar o'g'loni, ham adabiyotshunos, ham shoir, publitsist, tarjimon, iqtisodchi – Oybek ijodini o'rganish va bolalarga bu haqida ma'lumot berishga alohida e'tibor qaratilgan. Shu sababli, Oybek maktab darsliklarida katta bir mavzu sifatida o'qitiladi. Oybek hayoti va ijodiy faoliyati asosan, 5-8-sinf darsliklariga kiritilgan. 5-sinf adabiyot darsligida Oybekning hayoti va ijodiy faoliyati haqida qisqacha ma'lumot hamda uning kichik hikoyalari berilgan bo'lsa, 8-sinf adabiyot darsligida esa uning lirikasi o'rin olgan. 5-sinf o'quvchilari uchun Oybek ijodiga 2 soat ajratilgan. Bu 2 soatni mazmunli va unumli o'tkazish maqsadida darslikda berilgan ma'lumotlar asosida "Eslab qoling", "Charxpalak", "Baliq skeleti", "Izohlang", "To'g'risini top" kabi interfaol usul va metodlardan foydalanish mumkin. Interaktiv o'yinlar, asosan, bolalarning yoshi va qiziqishlariga hamda o'sha fan sohasiga aloqador yoki aloqador emasligiga ko'ra tanlanadi.

Masalan, "Baliq skeleti" metodini olaylik. Ushbu usul baliq shaklidagi chizma asosida amalga oshiriladi. O'qituvchi bunda xoh doskadan, xoh oq varaqdan foydalanishi mumkin. Baliqning bosh qismiga adib ismi (taxallusi) yoziladi. Gavda qismi esa mayda skeletchalarga ajratiladi va ushbu qismlarga adibning ijod mahsuli bo'lmish asarlari ro'yhati yoziladi. Yanayam aniqroq bo'lishi uchun nasriy asarlarini ustki qismiga, lirik asarlarini esa pastki skletchalarga joylashtiriladi. U usul juda sermahsul bo'lib, bolaning esda saqlash qobiliyatini takomillashtiradi, qoaversa darsga qiziqishini orttiradi.

"To'g'risini top" interfaol o'yini esa bolani biroz jumboqli fikrlashga chorlaydi. Adib hayoti va ijodiy faoliyatiga oid darslikdagi ma'lumotlar chalkash holatda taqdim qilinadi. O'quvchilar ushbu ma'lumotlar ichidan faqat to'g'rilarinigina saralab olishlari lozim bo'ladi.

"Izohang" metodi ham 5-sinf o'quvchilariga uyg'un usul hisoblanadi. Bunda bolalar Oybekning hikoyalari ichida berilgan obrazlarning tavsifini keltirishlari

kerak bo'lad. Bu metod davomida o'quvchilar hikoyalar ichidagi obrazlar bilan yaqindan tanishish va asardagi salbiy-ijobiy qahramonlarni farqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. "Fanorchi ota" hikoyasi o'rganilgach bolalarga alohida vazifa beriladi. Butun sinfga "Yaxshilik inson ziynati" mavzusida matn yozishlari topshiriladi. Bu usul orqali ularning asar asosidagi taassurotlari mustahkamlanadi, qolaversa, yozma nutqlari shakllantiriladi, bola mustaqil fikrlashni boshlaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, ta'lim sifatini oshiruvchi bu kabi metod va interfaol usullar dars muhitini yaxshilash bilan bir qatorda, ham o'qituvchi, ham o'quvchining samarali faoliyatini ta'minlaydi. Bolalarda shu fanga qiziqish ortadi, keying darslarga yanada yaxshiroq tayyorgarlik ko'rib boradi. Aslida ta'limning ham bosh maqsadi bolani to'g'ri shakllantirish va undagi vatanparvarlik hissini oshirishdir.

PARHEZ STOLLARINING TIBBIYOTDA VA INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI

Abdusattorova Sabohat Nabijon qizi

“Hamshiralik ishi” moduli o’qituvchisi

Teshaboyeva Nigora Shamsiddin qizi - talaba

Quva Abu Ali ibn Sino nomdagi jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Shifobaxsh ovqatlanish oddiy taomlardan o’zining tarkibi va tayyorlanish usullari bilan farq qiladi. U kasal organizmga zarur darmondorilarga bo’lgan ehtiyojini ta’minlanishi, ya’ni kasal a’zoning funksiyasini tiklanishiga yordam berishi kerak. Shifobaxsh ovqatlanish har bir kasallikning o’ziga xos sususiyatlari, klinik kechishini hisobga olgan holda tuziladi va ma’lum davrga mo’ljalalanadi.

Kalit so’zlar: parhez ovqatlanish, parhez taomlar, dieta, ovqatlanish rejimi, qaynatmalar, bug’da pishirilgan taomlar, mevalar, sabzavotlar, gazli ichimliklar, kofe, sharbat, sutli mahsulotlar.

Oziqlanish – inson salomatlik holatiga, mehnat layoqatiga va tashqi muhit ta’sirlariga organizmning qarshilik ko’rsata olish xususiyatlariga sezilarli ta’sir ko’rsatadigan muhim omillardan biri. Bu haqida Gippokrat shunday degan, "... oziq-ovqat dori va dori-ovqat bo’lishi lozim". Dietaa (parhez) (yunoncha diaita - turmush tarzi, ovqatlanish tartibi) - sog’lom odamlar va bemorlarning ovqatlanishi tartibidir. Dietaologiya (dietaa + yunon logos – ta’limot) - bu miyoriy holatlarda va turli xil kasalliklarda inson oziqlanishini o’rganadigan tibbiyot bo’limi bo’lib, bundan tashqari shifobaxsh ovqatlanishni targ’ib qilish bilan shug’illanadi. Davolovchi parhez profilaktika maqsadida (dietaoterapiya) –davolash yoki maxsus tuzilgan ozuqaviy ratsionlar va ovqatlanish tartibini qo’llanilishidir. Ovqatlanish tartibi-ozuqa qabul qilish vaqtini va sonini, ularning orasidagi intervallarni va ozuqaviy ratsionni belgilaydi. Oziq-ovqat ratsioni oziqovqatning energiya qiymati, kimyoviy tarkibi, maxsulot aralashmasini, massasini va oziq-ovqat iste’omoliga bo’lgan talablarni tartibga soladi. Organizm jinsi, yoshi va inson jismoniy faoliyatining turi kabi omillarni hisobga olgan holda ovqatlanish oqilona bo’lishi kerak, ya’ni fiziologik to’laqonli, shuningdek, muvozanatlashgan - ratsionda oziq moddalarning ma’lum nisbatiga rioya qilingan bo’lishi kerak. Odam organizmi xayotiy faoliyatida oziqlanishning ahamiyati Olimlarning fikriga ko’ra, muvozanatlashgan oziqlanish deganda, oziq-ovqat yaxshi hazmlanishini va organizmning xayotiy faoliyatlarini mos ravishda ta’minlaydigan barcha turdagi ozuqa moddalarning jinsga, yoshga, mehnat turiga, iqlim sharoitlariga qarab farq qilishi mumkin bo’lgan, bir-biriga ma’lum nisbatlarda etkazib berilishi tushiniladi.

Agar odam kasal bo'lsa, aksariyat hollarda u davolanishga tayanadi. Ammo har qanday kasallikni davolashga to'g'ri yondashuv integratsiyalashgan yondashuvga asoslanishi kerak. Ya'ni, davolanish jarayonida dori-darmonlarni qabul qilish tartibi, shuningdek bemorning turmush tarzi va, shubhasiz, uning dietasi muhimdir. Parhez stollari turli kasalliklarni davolash paytida to'g'ri ovqatlanishni nazarda tutadi. Ushbu ovqatlanish tizimi nafaqat shifo berishga yordam beradi, balki kasallikning oldini olish va asoratlarni oldini olishga yordam beradi. Agar bemorda bir vaqtning o'zida ikkita kasallik bo'lsa va ikkalasida ham stollari ovqatlanish kerak bo'lsa, shifokor ikkala dietaning tamoyillarini uyg'unlashtiradigan dietani buyuradi. Masalan, qandli diabetni oshqozon yarasi bilan birlashtirganda, shifokor quyida tasvirlangan 1-parhezni buyuradi, ammo diabet bilan kasallanish taqiqlangan ovqatlarni hisobga olmaganda. Parhez jadvallariga ixtisoslashgan barcha tibbiy shifoxonalar ular bilan davolanadigan kasalliklarga mos keladigan parhezlarni ajratish uchun raqamlash tizimidan foydalanadilar, xususan:

1 - Parhez stoli. Ko'rsatmalar: oshqozon yarasi va uning o'tkir kuchayishi, tuzalish davrida sekretiyaning ortishi, o'tkir gastrit va surunkali gastrit, o'n ikki barmoqli ichak yarasi.

Mumkin bo'lmagan ovqat maxsulotlari va taomlar: qaymogi olingan sut, go'sht va baliq bulyoni, qo'ziqorin va sabzavotli sho'rva, javdar non, sariyog maxsulotlar; Konservlangan o'rdak, goz, go'sht maxsulotlari; yog'li, sho'rlangan baliq; yuqori kislotali, o'tkir, sho'r pishloqli sut maxsulotlari; qattiqqovurilgan tuxum, arpa, jo'xori; loviya; butun makaron; sabzavotlar (karam, sholg'om, turp, ismaloq, piyoz, bodring, sho'r va tuzlangan sabzavotlar, zamburug'lar, o'simlik gazag); Barcha o'tkir va sho'r gazak, nordon, etarli pishmagan meva va rezavorlar, quritilgan mevalar, shokolad, muzqaymoq; pomidor souslari, xantal, murch; gazlangan ichimliklar, kvass, qora qaxva.

2-Parhez stoli. Ko'rsatmalar: sekretor etishmovchiligi surunkali gastrit; o'tkir gastrit, enterit, kolit; Surunkali enterit va kolitdan keyin sekretiyaning ortishi bilan har akterlanadigan jigar kasalliklari, o't yo'llari, meda osti bezi yoki gastritning keskinlashuvi xolatlarida.

Ruxsat etilgan ovqatlar: qaynatilgan va dimlab pishirilgan taomlar.

Mumkin bo'lmagan ovqat maxsulotlari va taomlar: oshgan hamirli yangi non va un maxsulotlari; sut maxsulotlari, no'xat, loviya, dorilar, okroshka; yog va biriktiruvchi to'qimaga boy go'sht, o'rdak, goz maxsulotlar, konserva Yog'li turlar, sho'r, baliq, baliq konservalari; qattiqqaynatilgan tuxum; loviya; tariq, arpa, makkajo'xori, qo'pol don, xom tuzlangan sabzavotlar, piyoz, turp, rediska, shirin qalampir, bodring, sholg'om, sarimsog' va qo'ziqorin; yog'li souslar, xantal, qalampir,; meva va rezavorlar (malina, qizil smorodina) xurmo, anjir, shokolad va krem maxsulotlari, muzqaymoq; uzum sharbati, kvass; cho'chqa go'shti, mol go'shti, yog'lar.

3-Parhez stoli. Ko'rsatmalar:yallig'lanish natijasida kelib chikuvchi surunkali qabziyat ichak kasalligi, yumshoq alangasi kuchayganida, anal yoriqlarda gemoroy.

Mumkin bo'lmagan ovqat maxsulotlari va taomlar: oliy navli undan tayyorlangan non; go'sht, o'rdak, goz maxsulotlar, konserva; moyli baliq; qattiqqovurilgan tuxum, guruch, turp, sarimsog', piyoz, sholg'om, qo'ziqorin; jele, chinnigullar, beqi, shokolad, qaymoqli maxsulotlar; o'tkir souslar, yovvoyi xayvon go'shti, xantal, murch; kakao, tabiiy qaxva, kuchli choy; xayvonlar yog'lari.

4- Parhez stoli. Ko'rsatmalar: diareya bilan o'tadigan o'tkir enterokolit, surunkali enteritning kuchayishi, dizenteriya, ichakdagi operatsiyalardan so'ngi xolat.

Mumkin bo'lmagan ovqat maxsulotlari va taomlar: non va un maxsulotlari; Guruch, sabzavotlar, makaron, kuchli va yog'li sho'rva; Yog turlari va go'sht navlari, sosiska va boshqa go'sht maxsulotlari; yog'li baliq turlari, sho'rlangan baliq, ikra, konservalar; sut va boshqa sut maxsulotlari; qattiqqovurilgan tuxum, xom qovurilgan; arpa, makaron, quritilgan mevalar, kompotlar, asal, murabbo va boshqa shirinliklardagi meva va rezavorlar; qaxva va sutli kakao, gazlangan va sovuq ichimliklar

5- Parhez stoli. Ko'rsatmalar:o'tkir gepatit va xoletsistit; surunkali gepatit; jigar etishmovchiligi bo'lmagan holda jigar sirrozi; surunkali xoletsistit va xolelitiazni kuchaytiradi. Barcha xolatlarda - oshqozon va ichakdagi og'ir kasalliklardan tashkari.

Mumkin bo'lmagan ovqat maxsulotlari va taomlar: issiq non, oshirma hamir, qovurilgan go'sht, baliq va qo'ziqorin sho'rvalari, okroshka, yog'li go'sht, o'rdak, qoz, jigar, buyrak, miya, dudlangan kolbasa, konservalangan oziq-ovqatlar; Yogli baliq turlari, qora-oq, tuzli baliqlar; qattiqqovurilgan tuxum; loviya; ismaloq, jo'xori, turp, yashil piyoz, sarimsog', qo'ziqorin, tuzlangan sabzavotlar, ikra, shokolad, qaymoqli maxsulotlar, muzqaymoq, xantal, murch, qora qaxva, kakao, sovuq ichimliklar

6- Parhez stoli. Ko'rsatmalar: siydik va urat kislotasi tuzlaridan tosh shakllanishi, urolitiyoz.

Cheklanadigan taom va maxsulotlar: go'sht, baliq sho'rvalari, ismaloq; jigar, buyraklar, til, miya, yosh xayvonlarning va qushlarning go'shtlari, kolbasa maxsulotlari,baliq, go'sht va baliq konservalari, ikra; tuzlangan pishloqlar; loviya; qo'ziqorinlar; loviya, qovurilgan karam, shokolad, anjir, malina, go'sht, baliq, qo'ziqorin sho'rva, qalampir, xantal, kakao, kuk choy va qaxva; mol go'shti, qo'zichoq, cho'chqa yog'i.

7-parhez stoli. Ko'rsatmalar:o'tkir nefrit va surunkali nefrit, buyrak yetishmovchiligidan tashqari.

Cheklanadigan taom va maxsulotlar: oddiy non, natriy xlorid qo'shib un maxsulotlari; go'sht, baliq va qo'ziqorin bulyonlari; yog'li go'sht navlari, qaynatilganva qovurilgan idishlar, kolbasa maxsulotlari, kalbasa, maxsulotlar,

konservalar, sho‘r, baliq, ikra; pishloqlar; loviya; sarimsog‘, turp, turp, loviya, ismaloq, tuzlangan sabzavotlar, qo‘ziqorinlar; shokolad; go‘sh, baliq va qo‘ziqorin, qalampir, xantal, guruch; kuchli kofe, kakao, mineral suvlar, natriyga boy.

8- Parhez stoli. Ko‘rsatmalar: asosiy kasallik sifatida

Cheklanadigan taom va maxsulotlar: yuqori va birinchi navli bug‘doy unidan tayyorlangan maxsulotlar, kartoshka, don, baklajon, makaron maxsulotlari bilan tayyorlangan taomlar; go‘sh, goz, o‘rdak, go‘sh, kolbasa, konservalar; yog‘li, sho‘r, baliq, baliq konservalari, ikra; yog pishloq, shirin pishloq, krem, shirin yogurt, eritilgan sut, yog‘li va sho‘r pishloqlar; qovurilgan tuxum; guruch (grechka, arpa va arpa bundan mustasno), mayiz, banan, anjir, xurmo, boshqa meva, shakar, murabbo, asal, muzqaymoq, kakao, go‘sh va pishirik.

9-parhez stoli. Ko‘rsatma: qandli diabetning yengil va o‘rtacha ogir turida. Og‘ir yoki yengil vaznli, insulinni qabul qilmaydigan yoki kichik dozalarda qabul qiladigan bemorlar, dietaani shuningdek, insulin dozasini yoki boshqa shakar kamaytiradigan dorilarni qo‘llashda ham buyuriladi.

Mumkin bo‘lmagan maxsulot va ovqatlar: yog‘ va yarim tayyorlangan maxsulotlar; kuchli, yog‘li bulyonlar, semolina, guruch, sutli sho‘rvalar; go‘sh, o‘rdak, goz, kolbasa, konserva yog‘li maxsulotlar; yog‘li baliq, yoqda konservalangan ikra, pishloqlar, shirin pishloqli kremlar, krem, guruch, semolina va makaron; tuzlangan sabzavotlar, Uzum, mayiz, banan, anjir, xurmo, shakar, murabbo, shirinliklar, muzqaymoq, yog‘li, uzum va boshqa shirin sharbatlar, shakarli limonadlar; go‘sh va pishiriqlar.

10-parhez stoli. Ko‘rsatmalar: yurak etishmovchiligining klinik belgilari bo‘lmagan yurak qon tomir tizimi kasalliklari.

Mumkin bo‘lmagan maxsulot va ovqatlar: yangi non, hamirdan yasalgan maxsulotlar, go‘sh, baliq, qo‘ziqorin va baliqlaridan tayyorlangan sho‘rvalar; go‘sh, goz, o‘rdak, jigar, buyraklar, miya, go‘sh maxsulotlari, souslar, yog‘li, sho‘r, baliq, ikra, baliq konservalari; tuzlangan va yog‘li pishloqlar; qattiq qovurilgan tuxum, loviya, tuzlangan sabzavotlar; ismaloq, jo‘xori, turp, turp, sarimsog‘, piyoz, qo‘ziqorin; o‘tkir, yog‘li va sho‘r atirlar; qo‘ziqorin tolasi, mevalar, go‘sh, baliq, qo‘ziqorin bulyoni, xantal, qalampir, tabiiy qaxva, kakao, go‘sh va pishirik.

11- Parhez stoli. Ko‘rsatmalar: O‘pka, suyak, limfa tugunlar, sili. Infektsion kasalliklardan so‘ng, jarroxlik operatsiyalari va travmalardan so‘ng

Cheklanadigan taom va maxsulotlar; juda yog‘li go‘sh va go‘sh maxsulotlari, achchiq va yog‘li souslar, ko‘p krem saqlovchi tort maxsulotlari.

12- Parhez stoli. Ko‘rsatmalar: Oliy nerv sistemas kasalliklari. №10 Parhez dan odatiy taomlanishga o‘tishda.

Cheklanadigan taom va maxsulotlar; baquvat baliqli va go‘shli bulonlar, achchiq taomlar, garmidori, qantal, kofe, shokolad, spirtli ichimliklar.

13- Parhez stoli. Ko‘rsatmalar: O‘tkir infektsion kasalliklar. O‘tkir isitma payti. Angina

Cheklanadigan taom va maxsulotlar; borsh, yangi yopilgan non va non maxsulotlari, dukkaklilar, yogli go'sht, qoz o'rdak qo'y go'shti, makaron, qo'ziqorin va zamburug' turlari, tuzllangan dudlangan baliq, gulkaram, kakao, shokolad, cho'chqa go'shti

14- Parhez stoli. Ko'rsatmalar: Buyrak tosh xastaliklari, pileositit, fosfaturiya

. Ovqatlanish tartibi; 4-martalik qabul Cheklanadigan taom va maxsulotlar; sut va sut maxsulotlari tvorog sir sabzavotli salatlar, kartoshka, mevali soklar, tuzlangan va dudlangan baliq

15- (umumiy stol) Ko'rsatmalar: Parhez taomlardan odatiy ovqatlanishga o'tish jarayoni, mazkur parhez ni oshqozon ichak xastaliklariga chalinmagan bemorlarga tavsiya etiladi.

Cheklanadigan taom va maxsulotlar; Juda yog'li maxsulotlar garmidori qantal.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1."Diyetologiya", B.M Saidov. Toshkent -2008 yil.

2. "Ovqatlanish gigiyenasi" G.Shayxova .Toshkent -2014 yil.

3."Sog'lom ovqatlanish" monografiya

4..K.S.Inamov "Hamshiralik ishi asoslari" Toshkent . 2010 yil.

5.X.I.Shukurova, S.Qanoatov "Jamoadada xamshiralik ishi" Toshkent, 2010 yil.

6.www. med.uz 7.www.lex.uz 8.www.wikipedia.uz

INVESTISION LOYIHALARNI SAMARALI BOSHQARISH (ENERGETIKA SOHASI MISOLIDA)

Rahmanov Shoxrux Bahodirovich

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabining 70411202 – Loyiha boshqaruvi (Project Management) magistratura mutaxassisligi sirtqi ta'lim shakli tinglovchisi «Xududiy elektr tarmoqlar» aksiyadorlik jamiyati Metodologiya va standartlashtirish boshqarmasi boshlig'i o'rinbosari

Annotatsiya: Hozirgi kunda barcha mamlakatlarda mahalliy va xorijiy investitsiyalarni iqtisodiyotning turli tarmoqlariga keng jalb etish, ularga keng imkoniyatlar yaratish, turli xil solikli va soliqsiz imtiyozlarni berish, jalb qilingan mablag'larni samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buning uchun mamlakatda samarali investitsiya faoliyatini tashkil etish uchun zarur bo'lgan investitsion muhit yaratilgan bo'lishi, hududlarning investitsion jozibadorligi ta'minlanishi lozim. Ushbu maqolada O'zbekistonda investitsiya faoliyatini samarali tashkil etish va investitsion mablag'lardan samarali foydalanish masalalariga to'xtalib o'tilgan va tegishli xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya, investitsion faoliyat, investitsion muhit, investitsion jozibadorlik, soliq, soliq imtiyozlari, investitsiya loyihasi, daromad, samara, investitsion samaradorlik

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida ro'y berayotgan jadal o'zgarishlar, yangilanishlar va taraqqiyot har bir davlatdan faol iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashga qaratilgan samarali islohotlarni amalga oshirish va takomillashtirishni taqozo etmoqda. Ana shunday yuksak e'tibor va mas'uliyatni talab qiladigan ichki va tashqi siyosatda milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlari va strategik manfaatlariga erishish va himoya qilish ichki va tashqi tomondan keng ko'lamli chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish orqali ta'minlanadi. Buni investitsiyalarni samarali jalb qilmasdan turib amalga oshirishning imkonsizligini inobatga olib, xalqaro miqyosida investitsiya kiritish iqtisodiyotning bugungi barqarorligi va jadal sur'atlar bilan o'sishini ta'minlashning asosiy omili ekanini tushunishimiz mumkin. Mamlakatimiz iqtisodiyotini jadal rivojlantirish va innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish hamda mamlakatimiz iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini ta'minlashda investitsiyalarni, shu jumladan to'g'ridan

to'g'ri xorijiy investitsiyalarni moliyaviy boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda investitsiya va uni moliyaviy boshqarishga qaratilayotgan e'tiborning kuchayishi yurtimizda investitsiya faoliyatining rivojlanishiga olib keldi. Iqtisodiyotda investitsiyalardan samarali foydalanish ularni boshqarish bilan bevosita bog'liq hisoblanadi. Investitsiyalarni samarali boshqarish, albatta, investitsiya faoliyatining qanchalik samarali tashkil etilganligiga asoslanadi. Umuman olganda, investitsiyalarni amalga oshirish investitsiya jarayonining ajralmas qismi bo'lib, investitsiya resurslarini yaratish natijasida yuzaga keladi. O'z navbatida, u investitsiyaning maqsadi bilan bevosita bog'liqdir. Chunki, ko'zlangan maqsadga erishish istagi investorlarni kapital to'plashga va keyinchalik ularni shu maqsad uchun safarbar qilishga undaydi. Darhaqiqat, maqsad aniq natijaga qaratilgan ekan, natija, o'z navbatida, aniq maqsadlarga olib keladi va shunga mos ravishda, investitsiya jarayonini aks ettiruvchi ketma-ketlikni yaratadi. Investitsiyalarning bunday harakati investitsiya faoliyati orqali amalga oshiriladi. Shuning uchun investitsiya faoliyatining mohiyatini bilish juda muhimdir. Investitsiya faoliyati - investitsiya faoliyati sub'ektlarining investitsiyalarni amalga oshirish bilan bog'liq harakatlari majmui hisoblanadi¹. Investitsiya faoliyati -davlat, yuridik shaxslar va fuqarolarning investitsiyalar kiritish yoki investitsiya kiritish, sarmoya kiritish bo'yicha amaliy harakatlari majmui sifatida namoyon bo'ladi . Investitsiya faoliyati - daromad (samara) olish maqsadida investitsiya obyektlariga mablag'larni kiritish bilan bog'liq faoliyatdir .

Iqtisodiyotning globallashuvi va energiya manbalari uchun kurashning kuchayishi sharoitida turli hududlarda qurilish uchun mo'ljallangan turli texnologiyalarga (uglevodorod, yadro, shamol, quyosh va boshqalar) asoslangan ko'plab energiya inshootlari loyihalari paydo bo'lmoqda. Muayyan mintaqaga nisbatan energiya loyihalari majmuasiga investitsiyalar samaradorligini ko'p qirrali hisob-kitoblarni amalga oshirish zarurati mavjud.

Investitsiya faoliyati investorning investitsiya resurslarini investitsiya obyektiga safarbar qilishga asoslangan bo'lsa, bu faoliyat investorning maqsadini tashkil etish va boshqarishni taqozo etadi. Investitsion faoliyatni moliyaviy boshqarish zarurati shu bilan izohlanadiki, investitsiya faoliyatiga har qanday investitsiya, pirovardida, investorning manfaatlarini avtomatik tarzda ta'minlay olmaydi. Biz bilamizki, investorlar har doim o'zlarining investitsiya faoliyatidan katta foyda va imtiyozlarni qidiradilar. Bu orqali ular o'z kapitalini ko'paytirishni va bozor tavakkalchiligi ostida uni qiymatini yo'qotishdan himoya qilishni istashadi. Buning uchun ular o'z sarmoyalarini eng maqbul investitsiya loyihasiga yo'naltirish

va uning harakat ini muntazam ravishda boshqarish orqali o'z maqsadiga erishishga intiladi. Investitsion faoliyat investitsiya faoliyati subyektlari tomonidan investitsiya faoliyati obyektlariga yo'naltirilgan investitsiya resurslari bilan bog'liq holda vujudga keladigan munosabatlarni o'zida mujassam etgan bo'lsa, bu faoliyat investorlarning aniq maqsadlaridan kelib chiqib vujudga keladi va rivojlanadi. Shu bilan birga, qurilishi va foydalanishi qonun hujjatlarida belgilangan sanitariya-gigiyena, radiatsiyaviy, ekologik, arxitektura va boshqa talablarga javob bermaydigan, fuqarolarning huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan yuridik shaxslar va jismoniy shaxslar manfaatlarini buzuvchi obyektlarga investitsiya kiritish taqiqlanadi. Bunday obyektlarni davlat ahamiyatiga molik ob'ektlar sifatida boshqa subyektlar tomonidan investitsiya qilinishi qonuniy ravishda taqiqlanadi.

Maqolada energiya misolida investitsiya loyihalari samaradorligi uchun keng qo'llaniladigan UNIDO mezonlari uchun tahliliy ifodalar olinadi. Taqdim etilgan barcha natijalar hech qanday ixtiyoriy sun'iy gipotezalarni kiritmasdan investitsiya iqtisodiyotining fundamental qoidalaridan qat'iy xulosalar chiqarish orqali olingan. Birinchi marta samaradorlik mezonlari o'rtasidagi munosabatlar pul oqimlarini diskontlash uchun kuch (an'anaviy) va eksponensial funktsiyalardan foydalangan holda o'rnatildi. Bir necha o'n yillar davom etgan loyihalarni tahlil qilish uchun qulay bo'lgan eksponensial diskontlash funktsiyasi an'anaviy quvvat funktsiyasi sifatida samaradorlik mezonlari uchun deyarli bir xil raqamli natijalarni berishi ko'rsatilgan. Mezonlarning natijaviy tahliliy ifodalari energetika sohasidagi investitsiya loyihalari samaradorligini ko'p qirrali dastlabki hisob-kitoblarni amalga oshirish va elektr stantsiyalarining eng muhim muhandislik va iqtisodiy parametrlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi.

Energetika iqtisodiyotining asosiy tarmog'i bo'lib, uning barqaror rivojlanishi mamlakatning energetika xavfsizligiga, yalpi ichki mahsulotning o'sishiga va umuman milliy iqtisodiyotning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Sanoatning ishonchli faoliyat yuritishi nafaqat xalq xo'jaligi va aholining ichki ehtiyojlarini elektr va issiqlik energiyasi bilan ta'minlash, balki MDH va MDHga a'zo davlatlarga ham elektr energiyasini eksport qilish imkonini beradi. Energetika sanoatini rivojlantirishda, ya'ni zarur miqdorda investitsiyalarni jalb etishda moliyalashtirish asosiy o'rin tutadi.

"Elektr energetikasi to'g'risida" elektroenergetika sohasidagi investitsiya siyosati uning barqaror rivojlanishini ta'minlashga, energiya tejashni rivojlantirishga qaratilgan, shuningdek, elektroenergetikaning barcha sohalariga investitsiyalarni jalb qilishni nazarda tutadi. Tabiiy monopoliyalar faoliyati sohasidagi investitsiyalar

samaradorligi ustidan davlat nazoratini kuchaytirish. Barkamol investitsiya siyosati mamlakatning iqtisodiy ahvolini sezilarli darajada yaxshilash va aholi turmush darajasini oshirish, iqtisodiyotning muayyan tarmoqlariga investitsiyalar yangi texnologiyalar va ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, asosiy fondlarni yangilash uchun katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin. va umuman iqtisodiyot sektorini modernizatsiya qilish.

Energetika sohasiga investitsiyalar ko'pincha noyob texnologiyalar va qimmatbaho uskunalardan foydalanish tufayli katta kapital qo'yilmalarni talab qiladi, shu bilan birga, ushbu sohadagi loyihalar bir necha yil davom etishi mumkin bo'lgan o'zini oqlash muddatiga ega, bularning barchasi investitsiya loyihalari xavfining oshishiga olib keladi. bu hudud. Mavjud xatarlarni, shuningdek, investitsiya salohiyatining oshishini hisobga olgan holda, hozirda Rossiya energetika sohasida loyihani moliyalashtirish vositasi faol qo'llanilmoqda.

Shunday qilib, biz loyihani moliyalashtirishning asosiy afzalliklarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin, ular loyihaning barcha ishtirokchilarining uni amalga oshirishdan manfaatdorligi va majburiyatlarni qoplash uchun etarli pul oqimini yaratish qobiliyati, investitsiya loyihalari portfelini amalga oshirish uchun bir nechta loyiha kompaniyalarini yaratish qobiliyatidir.

Loyihaviy moliyalashtirishning jahon amaliyoti uchta asosiy turni ishlab chiqdi: bank, korporativ va davlat ishtirokida moliyalashtirish. Maqola muallifi korxonalar (loyiha kompaniyasi) investitsiya loyihasini moliyalashtirish uchun yetarli miqdorda o'z mablag'lariga ega bo'lishini nazarda tutuvchi korporativ loyihalarni moliyalashtirish misollarini ko'rib chiqadi. Loyihani moliyalashtirish mamlakat iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishning ustuvor vositalaridan biri bo'lib, yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish imkonini beradi: yo'llar, ko'priklar va boshqa transport infratuzilmasi ob'ektlarini, tog'-kon sanoatiga ixtisoslashgan korxonalarini qurish va ularni qayta ishlash va qayta ishlash. xomashyo, shuningdek, quvurlar va energetika ob'ektlari, xususan, elektr stansiyalari va yuqori voltli elektr uzatish liniyalari qurilishi.

Loyihaning kompleks monitoringi investitsiya loyihasi va loyiha kompaniyasining holati, shartnomalarning bajarilishi to'g'risida ishonchli ma'lumot olish va loyihaning borishiga o'z vaqtida tuzatishlar kiritish imkonini beradi. Investitsion loyihani amalga oshirish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlar yoki yo'qotilgan daromadlar ehtimoli tufayli xavflarni o'z vaqtida aniqlash va ularni to'g'ri tasniflash uchun xavflarni boshqarish va samarali vositalarni ishlab chiqish uchun doimiy monitoring va tahlilni amalga oshirish muhimdir. ularni

minimallashtirish uchun. Shunday qilib, loyihalarni moliyalashtirishni rivojlantirish ham chet elda, ham mahalliy amaliyotda keng qo'llaniladi. Ushbu moliyalashtirish vositasidan muvaffaqiyatli foydalanilayotgan iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biri bu energetika hisoblanadi. Loyihaviy moliyalashtirishdan foydalanishning mavjud xavf-xatarlariga qaramay, ushbu usul yirik investitsiya loyihalarini, xususan, energetika va infratuzilma ob'ektlarini qurishni moliyalashtirishning asosiy vositasi bo'lib qolmoqda, loyihaning barcha ishtirokchilarining uni amalga oshirishdan manfaatdorligini ta'minlash va undan keyingi rentabellik.

Foydalagan adabiyotlar:

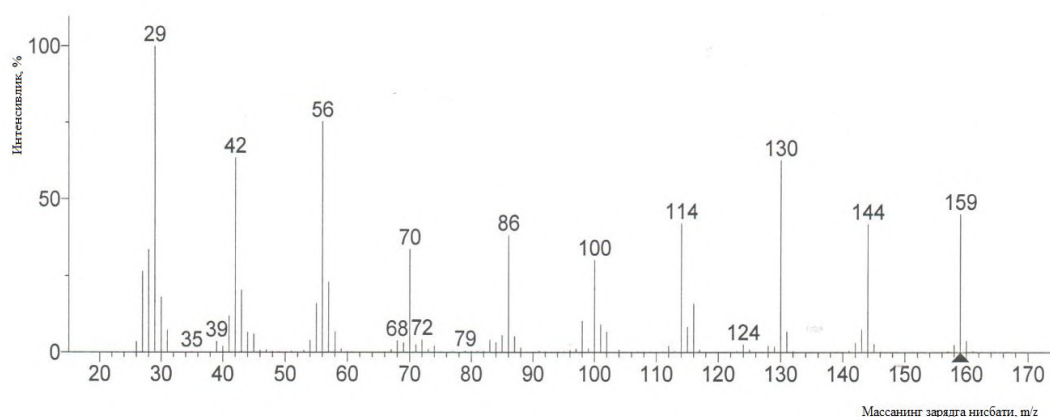
1. Sherov, A. (2015). Foreign experience in financing of higher educational system. Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach [L 26], 1, 92-95.
2. Ibodov, A., & Sherov, A. (2015). Analysis of bank risks in Uzbekistan. Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach [L 26], 1, 60-63.
3. Mamatov B.S., Xujamkulov D.Y, Nurbekov O.Sh. Investment organization and financing. Textbook. - T.: Iqtisod-moliya, 2014. - p. 52. (608 p.)
4. Sherov, A. (2018). Legal basis and importance of state financing of education system. International Finance and Accounting, 2018(2), 92.
5. А. Б. Шеров, & Х. М. Раджабов (2021). Коммерческие банки как субъект финансирования инвестиционных проектов. Scientific progress, 2 (1), 889-893.

N-MORFOLINBUTANOL-2NING XROMATO-MASS SPEKTRI TAHLILI

Jumayev J.H.

Buxoro muhandislik – texnologiya instituti.

Sintez qilingan N-morfolinbutanol-2ning xromato-mass spektrida uning molekulyar massasiga va parchalanishidan hosil bo‘ladigan bo‘lakli ionning massasiga mos keladigan ionning hosil bo‘lishi aniqlandi (3.16-rasm).

1-rasm. N-morfolinbutanol-2 ning xromato-mass spektri

Bunda N-morfolinbutanol-2 ning molekulyar ion cho‘qqisi 159.0 ga teng bo‘ldi. Quyida boshlang‘ich N-morfolinbutanon-2 molekulyar ionidan hosil bo‘lgan bo‘lakli ionlarning hosil bo‘lish sxemasi javali (3.10) keltirilgan keltirilgan.

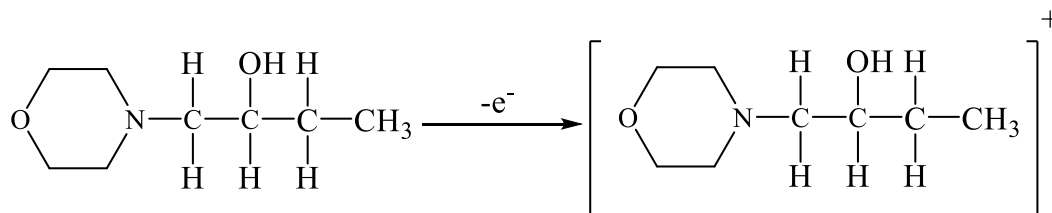
1-jadval

N-morfolinbutanol-2 ning xromato-mass spektrometriga kritilganda hosil bo‘lgan ionlarning nisbiy massalari va intensivligi

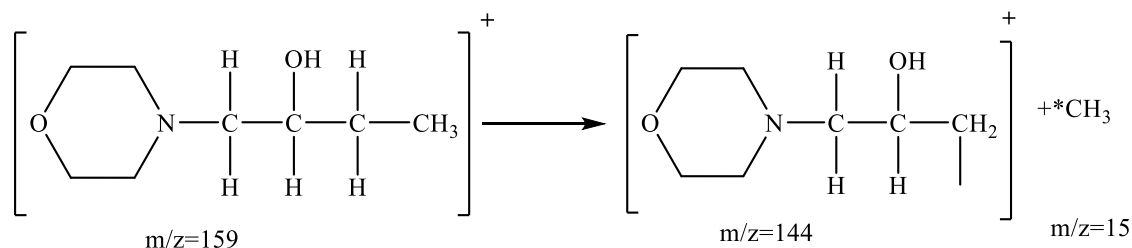
m/e	Ionlar	Nisbiy intensivlik,%
86	$C_4H_8NO^+$	44,5
100	$C_5H_{10}NO^+$	28,6
130	$C_6H_{13}NO_2^+$	64,2
144	$C_7H_{14}NO_2^+$	40,6
159	$C_8H_{17}NO_2^+$	48,6

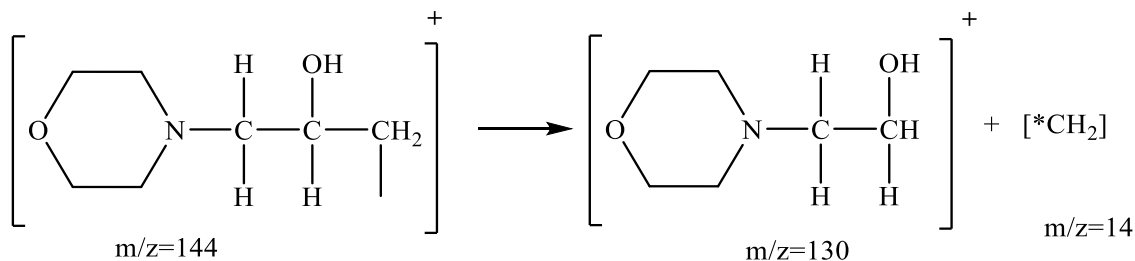
N-morfolinbutanol-2ning xromato-mass spektrometriga kiritilgandan keyin, tanlangan sharoitda 4.732 dan 4.778 minut oralig'ida m/z 159.0 bo'lgan N-morfolinbutanol-2 molekulyar ioni hosil bo'ldi.

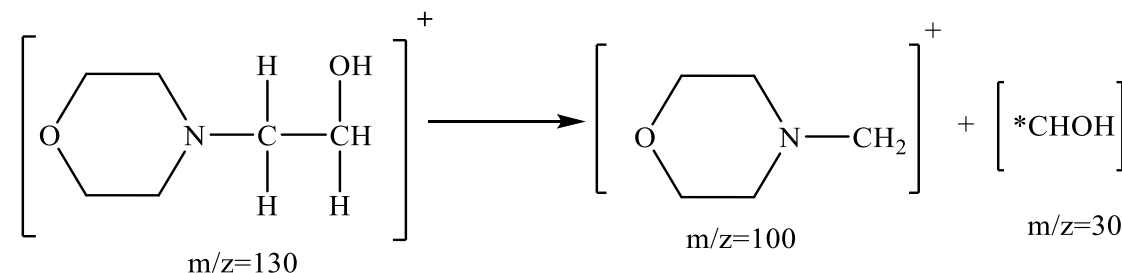
Bundan tashqari spektrda massasi m/z 144, m/z 130, m/z 114, m/z 100, m/z 86 va m/z 70 bo'lgan bo'lakli ionlarning hosil bo'lishi aniqlandi. N-morfolinbutanol-2 ionidan 4.732 minutda metil ($-\text{CH}_3$) radikalining ajralib chiqishi natijasida m/z 144 ionining ajralishi namoyon bo'ldi. Bu cho'qqi m/z 144 bo'lgan $\text{C}_7\text{H}_{16}\text{NO}_2^+$ ioniga mos keladi.

$\text{C}_7\text{H}_{14}\text{NO}_2^+$ ionidan metilen ($-\text{CH}_2$) radikalining ajralib chiqishi hisobiga m/z 130 ionining ajralishi namoyon bo'ladi. Bu cho'qqi m/z 130 bo'lgan $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{NO}_2^+$ ioniga mos keladi.

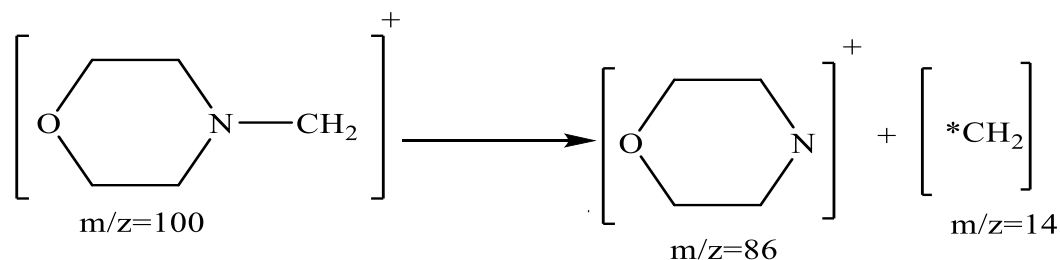

Shu bilan birga $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{NO}_2^+$ ionining parchalanishidan CHOH radikalining ajralib chiqishidan m/z 100 bo'lgan ionning hosil bo'lganligini ko'rish mumkin. Bu cho'qqi massasi m/z 100 bo'lgan $\text{C}_5\text{H}_{10}\text{NO}^+$ ioniga mos keladi.

O‘z navbatida $C_5H_{10}NO^+$ ionidan 1.644 minutda CH_2 radikalining ajralib chiqishidan m/z 86 ionining ajralishi namoyon bo‘ldi. Bu cho‘qqi m/z 86 bo‘lgan $C_4H_8NO^+$ ioniga mos keladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, sintez qilingan moddaning mass-spektri tahlili asosida uning identifikatsiyasi to‘g‘risida yana bir bor ishnoch hosil qilinadi.

Adabiyotlar

1. Жумаев Ж. Х., Шарипова Н. У. СТРУКТУРНО-МЕХАНИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПОЗИЦИЙ НА ОСНОВЕ ЭЛЕКТРОХИМИЧЕСКОГО МОДИФИЦИРОВАННОГО КРАХМАЛА И ПОЛИМЕРОВ //Интернаука. – 2017. – №. 5-2. – С. 34-36.
2. Шарипова Н. У. ХИМИЧЕСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ И ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 5-1 (95). – С. 19-21.
3. Ramazanov B., Juraeva L., Sharipova N. Synthesis of modified amino-aldehyde oligo (poly) mers and study of their thermal stability //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 839. – №. 4. – С. 042096.
4. Мухамадиев Б. Т., Шарипова Н. У. Нетепловые механизмы действия электромагнитного поля (ЭМП) низких частот (нч) на растительное сырье //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 6 (72). – С. 89-91.
5. Жумаев Ж. Х., Ахмедов В., Шарипова Н. У. Влияние природы и количества катализатора при синтезе морфолиновых ненасыщенных продуктов при участии винилацетилена //Москва. – 2021. – С. 58-61.
6. Жумаев Ж. Х., Шарипова Н. У. Влияние растворителей на процесс взаимодействия морфолина с винилацетиленом //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 11-2 (77). – С. 4-7.
7. Шарипова Н. У., Мухамадиев Б. Т., Шарипова Н. У. ХРАНЕНИЕ, ТРАНСПОРТИРОВКА И РЕАЛИЗАЦИЯ КРИО ИЗМЕЛЬЧЕННЫХ И

ЗАМОРОЖЕННЫХ ПРОДУКТОВ РАСТИТЕЛЬНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ //Universum: технические науки. – 2021. – №. 2-2 (83). – С. 100-103.

8. O'ktamovna S. N., Rizayevna A. N. O 'ZBEKISTONDA O 'SADIGAN DORIVOR O 'SIMLIKLARDAN ESKTRAKSIYA USULI BILAN EFIR MOYLARINI OLIISH //E Conference Zone. – 2022. – С. 281-283.

9. O'ktamovna S. N., Siddiqovna A. D. THE ROLE OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN ENVIRONMENTAL POLLUTION //E Conference Zone. – 2022. – С. 34-35.

10. Садикова М. И., Касимова Н. А. К вопросу оценки химической безопасности пищевых продуктов //Universum: химия и биология. – 2021. – №. 6-2. – С. 25-28.

11. Садикова М. И., Мухамадиев Б. Т. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРИОГЕННЫХ ПОРОШКОВ, ОБОГАЩЕННЫХ СО₂-ЭКСТРАКТАМИ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 12-2 (78). – С. 13-15.

12. Uktamovna S. N., Temurovich M. B. Transgenic food products //Archive of Conferences. – 2021. – С. 63-65.

13. O'ktamovna S. N. KISLOTA-ASOSLI TITRLASH (NEYTRALLASH) USULI BILAN NON VA NON MAHSULOTLARINING KISLOTALIGINI ANIQLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 22. – №. 1. – С. 131-134.

14. O'ktamovna S. N., Rizayevna A. N. ORGANIZMLARDA UCHRAYDIGAN KIMYOVIY ELEMENTLAR TASNIFI //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2023. – Т. 1. – №. 8. – С. 281-283.

15. O'ktamovna S. N., Siddiqovna A. D. THE ROLE OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN ENVIRONMENTAL POLLUTION //E Conference Zone. – 2022. – С. 34-35.

16. Атоев Э. Х. Исследование диффузии ацетона в смеси диацетата целлюлозы с поли-2-метил-5-винилпиридином методом сорбции //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 2 (68). – С. 91-94.

17. Атоев Э. Х. ЭЛЕКТРОННОЕ СТРОЕНИЕ АНТИПИРИНА С И ЕГО КОМПЛЕКСОВ С ЛАНТАНОМ //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 108-110.

18. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ РЕАКЦИИ ОТ ХИМИЗМА

КОМПЛЕКСООБРАЗОВАНИЯ //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2023. – Т. 2. – №. 19. – С. 1067-1070.

19. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ КОМПЛЕКСНЫХ СОЕДИНЕНИЙ РУТЕНИЯ С ОЛОВОГИДРОКСИДНЫМИ ЛИГАНДАМИ //Ustozlar uchun. – 2023. – Т. 18. – №. 1. – С. 53-56.

20. Атоев Э. Х., Савриев Ш. М. ИССЛЕДОВАНИЕ ТВЕРДОФАЗОВЫХ ТЕРМИЧЕСКИХ ПРЕВРАЩЕНИЙ ГИДРОКСИДА ЖЕЛЕЗА //Современные инструментальные системы, информационные технологии и инновации. – 2015. – С. 125-128.

21. Xudoyorovich A. E., Ubaydulloyevna A. M., Vaxobjon ogli T. X. ATROF-MUHIT OB'EKTLARIDA ORGANIK MODDALARNING FIZK-KIMYOVIY Tahlili //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – Т. 11. – №. 6. – С. 529-535.

22. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ РЕАКЦИИ ОТ ХИМИЗМА КОМПЛЕКСООБРАЗОВАНИЯ //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2023. – Т. 2. – №. 19. – С. 1067-1070.

MAHALLIY XOMASHYO ASOSIDA YUQORI DARAJALI YOPISTIRUVCHI MODDALARNI TAYYORLASH, XOSSALARI VA TEXNOLOGIYASI

Sharipova Nasiba O'ktamovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti «Kimyo» kafedrası assistenti

E-mail: sharipova5113@gmail.com Тел: 91-407-51-13

Annotatsiya. Maqolada yuqori molekulyar birikmalarning yopishqoqligi (yopishqoqligi), kimyo sanoati korxonalarida ishlab chiqariladigan polimerlar va yopishtiruvchi moddalar kimyosining rivojlanishi va sanoat rivojlanishidagi ahamiyati haqidagi qarashlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: yopishqoqlik, avtogeziya, polimerlar, substratlar, kompozit materiallar, termoplastik, dielektrik.

Hozirgi fan texnikaning rivojlanishi kimyoga bo'lgan talabning ortishiga olib kelmoqda. Texnika sohasidagi izlanishlarning muhim yo'nalishlaridan biri bu turli ishlab chiqarish sohaslarilariga mo'ljallangan mashina va mexanizmlarni yaratishda ishlatiladigan materiallarning fizik-mexanik xossalarini yaxshilash, barqarorligini oshirishdir. Ushbu mashinalarning ishlash muddati ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu sohaning istiqbolli va tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri polimerlar va polimer birikmalari asosida yangi materiallarni kimyoviy va texnologik ishlab chiqishdir. Polimer materiallardan to'g'ri foydalanish mashina qismlari resurslarini ko'paytirish, ularning eksplutatsion va texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga imkon beradi. Mexanizmlarning qismlarini polimer materiallaridan oson tayyorlanishi, texnologik jihatdan qulayligi, shuningdek, mehnat va energiya sarf-xarajatlarining minimalligi bilan ajralib turadi. Polimer materiallardan foydalanish: detallarning narxini arzon ishlab chiqarilishiga, tanqis va yetarli darajada samarali bo'lmagan rangli qotishmalardan vos kechish imkonini beradi. Epoksiuretan polimerlari bir qator texnik xususiyatlar bilan ajralib turadi, ular orasida polimerning aniq ishlatilish maqsadiga qarab yuqori adgeziya, antikorroziya, statik va dinamik mustahkamlik, kimyoviy barqarorlik va deformatsion mustahkamlik bo'lishi mumkin.

Hozirgi kunda yuqori molekulyar birikmalarning adgeziya (yopishqoqligi) va avtogeziyasi sohasidagi qarashlar polimerlar kimyosining rivojlanishiga yana bir turtki bo'ldi. O'tgan asrning 50-yillarida - yopishtiruvchi moddalar, bog'lovchi

moddalar, qoplamalar polimer kimyosida sezilarli taraqqiylashib; oltmishinchi yillarda - fizik-kimyoviy adgeziyaning keskin rivojlanishi, Vasenin-Voyutskiyning adgeziyaning miqdoriy diffuziya nazariyasi, adsorbsiya va yopishishning elektr nazariyalari, shuningdek, substratlar sirtini o'zgartirishning yangi texnologiyalari paydo bo'lishiga olib keldi.

Shuni ta'kidlash mumkinki, ushbu sohadagi fizik-kimyoviy tadqiqotlarning aksariyati yuqori elastik yoki yopishqoq oquvchan holatlaridagi ta'sirlarining misolida amalga oshirilgan.

Agdeziya qonunlari va ularning polimer kompozit materiallar (PKM) mustahkamligini ta'minlashdagi roli fanning turli sohalari masalan, fizik kimyo va makromolekulyar birikmalar kimyosi, qattiq jismlar fizikasi, klassik mexanika, mexanika, matematik statistika, fizik-kimyoga bog'lab o'rganiladi. Ushbu qo'llanmada ikki kondensatsiyalangan fazaning bog'lanishidagi adgeziyon sirt hodisalarining fizik kimyo istiqbolida ko'rib chiqiladi.

So'nggi paytlarda polimer yelim (suvda eruvchan yopishtiruvchi qo'shilgan sementlar), qisqa mustahkamlovchi tolali termoplastik kompozitsiyalar bilan bir massaga yopishtirilgan o'z-o'zidan o'sadigan kristalli tuzilmalar o'rganildi.

Kompozitlarni yaratishning eng dolzarb yo'nalishi elektromagnit yoki akustik to'lqinlarning salbiy sinish ko'rsatkichlariga ega bo'lgan muhim kompozit materiallarni yaratish bo'ldi. Bu materiallarning barchasi adgezion birikmalar asosidagi ikki yoki undan ortiq materiallarning birikmasi hosilasidir.

Ular bir xil bo'lmagan materiallarni bir hajmda birlashtiradi, ular, qarama-qarshi xususiyatlarga ega (egiluvchanlik va mo'rtlik, qattqlik va elastiklik, o'tkazgichlar va dielektriklar va boshqalar).

Keltirilgan misollar va ko'plab ilmiy ishlar asosida kompozit materiallarning yanada qat'iy tasnifini shakllantirish, quyidagi majburiy xususiyatlarni ajratib ko'rsatish kerak:

- o'z hajmidagi kompozit material ikki yoki undan ortiq o'xshash bo'lmagan materiallar o'rtasida juda ko'p interfeyslarga ega; - o'xshash bo'lmagan materiallar orasidagi interfeyslar yopishqoqlik orqali hosil bo'ladi, ularning kattaligi va tabiati kompozit materialning yangi xususiyatlarini belgilaydi

- Kompozit material o'xshash bo'lmagan materiallarning hajmli birikmasidan hosil bo'ladi va ularning birikmasidan uning tarkibiga kiruvchi alohida materiallarning hech birida mavjud bo'lmagan yangi xususiyatlarni oladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, bir-biriga o'xshamaydigan materiallarning xususiyatlari va ularning interfeysida sodir bo'ladigan jarayonlarning

kombinatsiyasini birgalikda ko'rib chiqish kompozit materiallarni yaratadi. Masalan, interfeysda sodir bo'ladigan jarayonlarni e'tiborsiz qoldirish quyidagilarga olib keladi:

- ishlab chiqaruvchi tomonidan ishlab chiqilgan kompozitsiyaning mustahkamligini pasaytiradigan va kompozit materialni qurishda kerakli natijaga erishishga imkon bermaydigan yopishqoqlik yoki past yopishishning yo'qligi; - begona qo'shimchalarning paydo bo'lishiga (gaz emissiyasi yoki ifloslanishi), past yopishqoqlik bilan o'tish zonasini yaratish;

- bog'lovchi komponent o'zgarganda markazlari interfeyslar bo'lgan mexanik kuchlanishlarning paydo bo'lishiga: polimerizatsiya, quritish, qotib qolish, bu ham yopishqoqlikni zaiflashtiradi va ba'zi hollarda uni butunlay yo'q qiladi, bu kompozit materiallarning yangi xususiyatlariga salbiy ta'sir qiladi.

Kompozit materiallarda chegara hodisalarini hisobga olmaslik texnologik va ekspluatatsion nuqsonlarning sababi hisoblanadi. Bunday materiallardan konstruksiyalarni yaratishda yopishmaslik, qatlamlanish va boshqalar sodir bo'lishi mumkin. Shuningdek, mahsulotlarni ishlatish jarayonida sochilgan shikastlanishlar to'planadi, bu esa mustahkamlik xususiyatlarining pasayishiga olib keladi. Uchinchi tomon organlari bilan ta'sirli o'zaro ta'sirlar zaif yopishgan joylarda chegaralarda ushbu nuqsonlarning paydo bo'lishini va rivojlanishini tezlashtiradi, bu esa funktsional sifatning yomonlashishiga yoki umuman strukturaning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Bunday materiallarning sinish jarayonlarini eksperimental tadqiqotlarning qarama-qarshi tabiati va tez ortib borayotgan yuk bilan yuklanganda yorilishga chidamlilik xususiyatlarini baholash kompozit konstruksiyalarning nuqsonlari uchun standartlarni ishlab chiqishga to'sqinlik qiladi.

Ayniqsa muhim mahsulotlarni nazorat qilish muhim texnologik element bo'lib, yuqori sifatli va ishonchli mahsulotlarni ishlab chiqarish, ishlatish va saqlash imkonini beradi va ko'pincha kompozit materiallarni ishlab chiqarish texnologiyasini sezilarli darajada yaxshilaydi va yaxshi ishlashga ega bo'lgan yangi materiallarning paydo bo'lishiga yordam beradi. ko'rsatkichlar. Yuqorida muhokama qilingan materialdan kelib chiqadiki, "yopishqoqlik" yoki chegara shartlari kompozit materiallarning xususiyatlarini aniqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Жумаев Ж. Х., Шарипова Н. У. СТРУКТУРНО-МЕХАНИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПОЗИЦИЙНА ОСНОВЕ

- ЭЛЕКТРОХИМИЧЕСКОГО МОДИФИЦИРОВАННОГО КРАХМАЛА И ПОЛИМЕРОВ //Интернаука. – 2017. – №. 5-2. – С. 34-36.
2. Шарипова Н. У. ХИМИЧЕСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ И ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 5-1 (95). – С. 19-21.
  3. Ramazanov B., Juraeva L., Sharipova N. Synthesis of modified amino-aldehyde oligo (poly) mers and study of their thermal stability //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 839. – №. 4. – С. 042096.
  4. Мухамадиев Б. Т., Шарипова Н. У. Нетепловые механизмы действия электромагнитного поля (ЭМП) низких частот (нч) на растительное сырье //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 6 (72). – С. 89-91.
  5. Жумаев Ж. Х., Ахмедов В., Шарипова Н. У. Влияние природы и количества катализатора при синтезе морфолиновых ненасыщенных продуктов при участии винилацетилена //Москва. – 2021. – С. 58-61.
  6. Жумаев Ж. Х., Шарипова Н. У. Влияние растворителей на процесс взаимодействия морфолина с винилацетиленом //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 11-2 (77). – С. 4-7.
  7. Шарипова Н. У., Мухамадиев Б. Т., Шарипова Н. У. ХРАНЕНИЕ, ТРАНСПОРТИРОВКА И РЕАЛИЗАЦИЯ КРИО ИЗМЕЛЬЧЕННЫХ И ЗАМОРОЖЕННЫХ ПРОДУКТОВ РАСТИТЕЛЬНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ //Universum: технические науки. – 2021. – №. 2-2 (83). – С. 100-103.
  8. O'ktamovna S. N., Rizayevna A. N. O 'ZBEKISTONDA O 'SADIGAN DORIVOR O 'SIMLIKLARDAN ESKTRAKSIYA USULI BILAN EFIR MOYLARINI OLISH //E Conference Zone. – 2022. – С. 281-283.
  9. O'ktamovna S. N., Siddiqovna A. D. THE ROLE OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN ENVIRONMENTAL POLLUTION //E Conference Zone. – 2022. – С. 34-35.
  10. Садикова М. И., Касимова Н. А. К вопросу оценки химической безопасности пищевых продуктов //Universum: химия и биология. – 2021. – №. 6-2. – С. 25-28.
  11. Садикова М. И., Мухамадиев Б. Т. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРИОГЕННЫХ ПОРОШКОВ, ОБОГАЩЕННЫХ СО₂-ЭКСТРАКТАМИ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 12-2 (78). – С. 13-15.
  12. Uktamovna S. N., Temurovich M. B. Transgenic food products //Archive of Conferences. – 2021. – С. 63-65.
  13. O'ktamovna S. N. KISLOTA-ASOSLI TITRLASH (NEYTRALLASH) USULI BILAN NON VA NON MAHSULOTLARINING KISLOTALIGINI ANIQLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 22. – №. 1. – С. 131-134.

14. O'ktamovna S. N., Rizayevna A. N. ORGANIZMLARDA UCHRAYDIGAN KIMYOVIY ELEMENTLAR TASNIFI //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2023. – Т. 1. – №. 8. – С. 281-283.
15. O'ktamovna S. N., Siddiqovna A. D. THE ROLE OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN ENVIRONMENTAL POLLUTION //E Conference Zone. – 2022. – С. 34-35.
16. Атоев Э. Х. Исследование диффузии ацетона в смеси диацетата целлюлозы с поли-2-метил-5-винилпиридином методом сорбции //Universum: химия и биология. – 2020. – №. 2 (68). – С. 91-94.
17. Атоев Э. Х. ЭЛЕКТРОННОЕ СТРОЕНИЕ АНТИПИРИНА С И ЕГО КОМПЛЕКСОВ С ЛАНТАНОМ //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 108-110.
18. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ РЕАКЦИИ ОТ ХИМИЗМА КОМПЛЕКСООБРАЗОВАНИЯ //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2023. – Т. 2. – №. 19. – С. 1067-1070.
19. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ КОМПЛЕКСНЫХ СОЕДИНЕНИЙ РУТЕНИЯ С ОЛОВОГИДРОКСИДНЫМИ ЛИГАНДАМИ //Ustozlar uchun. – 2023. – Т. 18. – №. 1. – С. 53-56.
20. Атоев Э. Х., Савриев Ш. М. ИССЛЕДОВАНИЕ ТВЕРДОФАЗОВЫХ ТЕРМИЧЕСКИХ ПРЕВРАЩЕНИЙ ГИДРОКСИДА ЖЕЛЕЗА //Современные инструментальные системы, информационные технологии и инновации. – 2015. – С. 125-128.
21. Xudoyorovich A. E., Ubaydulloyevna A. M., Vaxobjon o'g'li T. X. ATROF-MUHIT OB'EKTLARIDA ORGANIK MODDALARNING FIZK-KIMYOVIY TAHLILI //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – Т. 11. – №. 6. – С. 529-535.
22. Атоев Э. Х. ИССЛЕДОВАНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ РЕАКЦИИ ОТ ХИМИЗМА КОМПЛЕКСООБРАЗОВАНИЯ //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2023. – Т. 2. – №. 19. – С. 1067-1070.

BUGUNGI KUNDA CHIQINDILARGA TO`GRI YONDASHUV DAVR TALABI

Maxammadiyev Asadulla Sharofiddinovich

Termiz davlat universiteti

Ekologiya va tuproqshunoslik kafedrası o`qituvchisi

e-mail: maxammadiyevasadulla95@gmail, Tel: 998 97 690 30 10

Xudoyberdiyeva Sarvinoz Abdurasul qizi

Termiz davlat universiteti

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish yo`nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada atrof-muhit kuchli ifloslanishga uchrayotganligi, O`zbekiston Respublikamizda chiqindini qayta ishlash bo`yicha salmoqli ishlar, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo`mitasining statistik ma`lumotlari yoritib berilgan.

Kalit so`zlar: Chiqindilar, Polietilen paketlar, umumiy chiqindilar miqdori, chiqindilarni qayta ishlash, qayta ishlash korxonalarini, chiqindi poligoni.

Аннотация: В статье освещается факт сильного загрязнения окружающей среды, значительная работа по переработке отходов в Республике Узбекистан, статистические данные Государственного комитета экологии и охраны окружающей среды.

Ключевые слова: Отходы, полиэтиленовые мешки, общее количество отходов, переработка отходов, перерабатывающие предприятия, полигон.

Hozirgi kunga kelib zamonaviy dunyo ko`plab muammolardan aziyat chekmoqda. Bu muammolardan biri jamiyat va tabiat o`rtasidagi munosabatlarning kundan kunga buzilib borishidir. Atrof-muhit kuchli ifloslanishga uchrayapti, uning asosiy sababi tabiatning oliy mavjudoti bo`lmish biz insonlarmiz. Har bir inson bir kunlik faoliyati davomida o`rtacha 1-1,5 kg chiqindi chiqarishi aniqlangan bu maishiy va boshqa faoliyatlari natijasida yuzaga keladigan jarayondir.

Qog`ozdan tayyorlangan salfetka dengiz suvida 3 oyda, gugurt cho`plari – 6 oyda to`liq eriydi. Tamaki qoldig`i esa 5 yilgacha suzib yuradi. Polietilen paket suvni 10-12 yil davomida ifloslantiradi, neylon buyumlar 35 yildan keyin yo`q bo`ladi, temir banka butunlay yo`q bo`lishi uchun 500 yil kerak. Shisha butilka to`liq erishi uchun 1000 yil zarur bo`ladi.

Odamlar soni har yili oshib borishi, sanoatning kundan kunga rivojlanishi va transportlar soni ortishi va rusimi yangilaishi ortidan eski moshinalarning shunchaki chiqindilari ortishi ko'payib borayotgan jarayon hisoblanadi. Shu kabilarning natijasi bo'lgan chiqindi miqdori ham ortmoqda. Bugungi kunda butun dunyoda chiqindilar muammosini hal qilish maqsadida turlicha ishlar, tadbirlar va loyhalar amalga oshirilmoqda. Bu kabi ishlar dastlab Angliyada boshlanganligi ma'lum, Angliyada chiqindilarni qayta ishlash masalasiga aql bilan yondashgan ilk mamlakat hisoblanadi. 19 asrning oxirida chiqindilarni yoqish uchun zavod qurilgan bu jarayon chiqindilar muammosini biroz yumshashiga xizmat qilgan bo'lsada bu to'g'ri yechim emas edi. Yevropa mamlakatlarida chiqindilar saralanib, keyin qayta ishlashga yuboriladi.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikamizda 80 dan ortiq chiqindini qayta ishlash korxonalari mavjud bo'lib ular bir yilda mamlakatimiz bo'ylab hosil bo'ladigan chiqindining 10-15 foizini qayta ishlaydi. Bu qayta ishlanadigan chiqindilar asosan Polietilinteraftalat, ya'ni plasti (PET) idishlar, qog'oz mahsulotlari, qora va metall buyumlar qayta ishlanadi.

O'zbekiston Respublikamizda chiqindini qayta ishlash bo'yicha salmoqli ishlar yo'lga qo'yilmoqda bu borada Yevropa mamlakatlari, Shvetsiya kabi mamlakatlar tajribalari o'rgailib, chiqindilarni qayta yuklash va utilizatsiya qilish sohalarida timizli ishlar yo'lga qo'yilmoqda. Xususan Yakkasaroy chiqindilarni qayta yuklash stansiyasida tajriba tarzida chiqindini saralash tizimi yo'lga qo'yilgan. Bir kunda u yerda 150-200 tonnagacha chiqindi saralanmoqda va qayta ishlashga yuborilmoqda.

Bundan tashqari Respublikamizda ayni paytda 13 ta sanitariya jihatidan tozalashga ixtisoslashtirilgan davlat unitar korxonalari hamda ularning tuman va shaharlardagi 174 ta filiali, shuningdek, «Maxsustrans» DUK hamda 101 ta xususiy korxonalar faoliyat yuritmoqda.

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, hozirda Respublikamiz bo'ylab 221 ta chiqindi poligoni mavjud bo'lib, ularning maydoni 0,5 gektardan 70-80 gektargacha boradi. Ko'pchilik poligonlarning foydalanish muddati 20-30 yilni tashkil etadi. Bu poligonlarda chiqindini joylashtirish talablariga o'z vaqtida yetarli darajada e'tibor berilmagan holda ish olib borilgan. Bugungi kunda chiqindilarni muammosini hal qilish bo'yicha dunyoda yetakchi bo'lgan davlatlardan biri bu Shvetsiya hisoblanadi. Shvetsiya – chiqindilarni muvaffaqiyatli qayta ishlaydigan mamlakatlar ro'yxatida yetakchilik qiladi. Bu davlat umumiy chiqindilar miqdorining 52 foizni qayta ishlab qayta mahsulotlar ishlab chiqaradi. Undan keyingi o'rinda esa – Germaniya: u yerda qayta

ishlash 48 foizni tashkil qiladi. Germaniyaniya ham chiqindilarni qayta ishlar ortidan ko`plab maxsulatlar ishlab chiqaradi.

Har soniyada sayyorada tabiatga zarar keltirmaydigan uch kilogramdan ortiq “tabiiy” chiqindi yuzaga keladi. Unga tuxum po‘chog‘i, mevalar po‘stlog‘i va boshqalar kiradi. Ovqat qoldiqlari aholi vakili chiqindi savatining 29 foizga yaqinini tashkil qiladi. Qolgan 13 foizi - shisha, 11 foizi – plastmassa, 4 foizi – metal chiqindilar bilan band. 18 foizi esa – boshqa turdagi chiqindilarga kiradi.

Kerak bo‘lmagan kompyuterlarni yo‘qotish garbologiyaning jiddiy muammolaridan sanaladi. Chunki eski texnika tarkibida zaharli moddalar bo‘lib, ular uchun yopiq holdagi chiqindixonalar zarur ammo bu kabi chiqindixonalar har doim ham talablarga javob bermaydi. 360 kun mobaynida metalni qayta ishlash 150 milliondan ortiq xonadonni yorug‘lik va issiqlik bilan ta'minlaydigan resurslarni saqlashda yordam beradi. Bor-yo‘g‘i bir dona shisha butilkani qayta ishlash quvvati yuz Vt lampochkaning to‘rt soat davomida yonishi uchun energiya ishlab chiqarishga tenglashtiriladi. Yuqoridagilardan ham bilash mumkin chiqindilarni qayta ishlash samarali va iqtisodiy o‘shishga va tabiatni asrashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Global waste management outlook 2015.
2. Allaberdiyev R.X., Qo‘chqorov N.Y, Karimova D.A., Allaberdiyev F.X.Kimyoviy ekologiya. O‘quv qo‘llanma. -T.: Vneshinvestprom, 2019.
3. Korotaev V.N., Slyusar N.N., Jilinskaya Ya.A., Пиных G.V., Filkin T.G. Upravlenie texnogennymi otxodami. Izdatelstvo Permskogo natsionalnogo issledovatel'skogo politexnicheskogo universiteta 2016.
4. A.Alimova, A.A.Yadgarov, L.Sh.Egamberdieva, A.A.Kazakov, Ekologiya, Darslik, Toshkent,2020
5. Surxondaryo viloyati Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmasi statistik ma`lumotlari.
6. t.me/ecogov.uz
7. www.uzneture.uz
8. www.ekonews.uz

CONSTITUTION – LEGAL FOUNDATION OF INDEPENDENCE AND LEGAL GUARANTEE OF OUR GREAT FUTURE

Kuchkorov KHoshimjon KHasanzoda

*Lecturer of the Department of Uzbek Literature of Chirchik
State Pedagogical University, Staffer of the UPS*

Abstract. The article contains some comments about the new Constitution. The role of the constitution in state administration and the life of the society is highlighted.

Keywords: constitution, state, law, freedoms, governance, independence.

Constitution (Latin *Constitutio* - structure, build) - defines the structure of the state, the system of authorities and management bodies, their authority and formation procedure, the electoral system, the rights and freedoms of citizens, as well as the judicial system. The Constitution is our pride and joy. The constitution is one of the main symbols of each state, which indicates its value among the world states. Studying international constitutional experiences, taking into account the rules of international documents, the need to legally strengthen the status of a new independent state after the independence of our independent Uzbekistan, which meets international standards based on national statehood traditions and meets international standards. After birth, on December 8, 1992, the Constitution of the Republic of Uzbekistan was adopted.

The Constitution of the Republic of Uzbekistan is the main body of our independent state, and the laws and by-laws adopted in our republic are formed and implemented on the basis of the Constitution.

After our land gained independence, our long-standing dreams of national independence came true. As a result, our age-old values have been restored and are developing. Our culture and religion are returning to their natural-historical, national and religious foundations. In particular, conditions were created for the study of spiritual heritage, the popularization of works in various fields left by our ancestors, the development of our mother tongue and religion.

The Constitution is the main document of the state, which defines the procedures and principles of state administration, government bodies, rights and obligations of the state, society, and citizens. The Constitution of the Republic of Uzbekistan is consistent and harmonious with all these goals. The Basic Law of

Uzbekistan serves as a solid basis for the implementation of these important tasks. It states that human life, freedom, honor, dignity, religious belief and other inviolable rights are the highest value. Our constitution declares that all citizens have equal rights, regardless of gender, nationality, religion, race, age, faith, social origin, and there is not a single article that discriminates against human rights and freedom of belief. q is

The fact that our basic encyclopedia is under the protection of the law, including the mother nature, underground and surface natural resources that cover humanity, that our country also has a Constitution, which is mentioned among the national symbols, while almost all the countries on earth do not have their own Constitution we are really happy. Our basic law reflects the image, characteristics and characteristics of a democratic legal state, a just civil society.

Today, comprehensive populist reforms are taking place in our country. The essence of all the efforts carried out under the leadership of our President is aimed at every citizen of Uzbekistan living contentedly. Human dignity and honor have risen to a high level in our country. All citizens living in our country enjoy wide and full rights and freedoms specified in this Dictionary.

The new version of the Constitution of the Republic of Uzbekistan entered into force on May 1, 2023. The new constitution was adopted as a result of the referendum held on April 30. A total of 15 amendments were made to the Constitution of the Republic of Uzbekistan adopted in 1992. The newly revised Constitution of the Republic of Uzbekistan consists of 6 sections, 27 chapters and 155 articles. This constitution was the summation of the wishes of our people.

It should be noted that the Supreme Council of our country is like water and air for every citizen to study our Constitution and to know their rights and duties, to observe the laws and regulations, to understand and learn that it has an important place in the politics of our country. is necessary.

The Constitution determines the structure of the state, the system of power and management bodies, their authority and the order of their formation, the electoral system, the rights and freedoms of citizens, as well as the judicial system. The Constitution is the basis of all current laws.

Constitution is a symbol of statehood. There are different concepts of legal and real constitution. A legal constitution is a system of certain legal norms regulating the scope of social relations. And the real constitution is such a relationship itself, that is, a real existing relationship. According to its form, the constitution is divided into codified, non-codified and mixed types. A codified constitution is a single

written document that regulates all the main issues of a constitutional nature. If the same issues are regulated by several written documents, then the constitution is not codified. Mixed constitutionparliament along with laws and judicial precedents adopted by the According to the method of amendment, the constitution is divided into soft and hard types. The first of them can be changed by ordinary legislation. The latter can be changed in a specially developed procedure (a qualified majority of the votes of members of the parliament, and sometimes a referendum, ratification of the amendments by a certain number of subjects of the federation). Constitutions are divided into permanent and temporary types according to their validity periods.

The Supreme Court or Constitutional courtis charged. The term "Constitution". Even in ancient Rome had (a law called the imperial constitution). Amir Temur "Tuzuklar" has the character of a constitutional document of a special form typical of the civilization of Eastern and Asian countries. Along with Sharia laws, it had a strong influence on the fate of the peoples of Central Asia. In Europe historical development has created 2 groups of constitutions that are in force today. Group 1 - old constitutions adopted in conditions that are very different from the conditions of the present time. Such constitutions date back to 1787 USA Constitution of 1831 Belgium constitution of 1874 Switzerland constitution can be an example. Group 2 includes "new generation" constitutions adopted in the second half of the 20th century. They differ from the original constitutions by the increase in the volume of constitutional regulation as a result of the expansion of the institution of rights and freedoms, the mechanisms of protection of the constitution and the mechanisms of addressing social problems.

It was created as a result of studying international constitutional experiences, taking into account the rules of international documents, and originating from the traditions of national statehood. Constitution of the Republic of Uzbekistan (adopted on December 8, 1992) conforms to world standards and meets international requirements.

The term constitution French language derived from the Latin word "constitutio" through emperor used for rules and orders such as laws.

In general, every modern written constitution organization or to an institutional association grants certain powers established on the basis of the basic condition of compliance with the constitutional restrictions. Scott Gordon's according to his opinion, the political organization is considered constitutional to the extent that it "includes institutionalized mechanisms of government control to protect the interests and freedoms of citizens, including the minority."

The Constitution is the only political-legal document with special legal characteristics, which establishes the basic principles of relations between the individual, society and the state; the structure of state power, subjects, and the mechanism of exercising power are determined; the rights and freedoms of society, man and citizen protected by the state will be strengthened.

According to its essence and legal nature, the Constitution differs from other legal documents in the following important aspects:

- the constitution is adopted by a special entity, that is, the people of Uzbekistan through a referendum or on its behalf by a majority vote of at least two-thirds of the total number of members of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan;

- constitutional provisions have founding, guiding, primary importance;
- is characterized by the comprehensive scope of constitutional regulation, that is, it is extremely important and affects a wide range of social relations;

- the constitution has special legal characteristics, that is, it has priority over other laws, supreme legal force, a specific form of protection, a special procedure for adoption and amendment.

According to its content and social mission, the constitution is embodied as a document that defines the essence of the state, expresses its organizational structure, and defines the foundations of state policy. While fulfilling its social function, the Constitution fulfills a number of mutually shared functions. One of the most important functions of the constitution is to ensure succession in the development of statehood.

The Constitution strengthens the legal foundations of the political system of the society; coordinates the relations of political parties, public associations with the state authorities; ensures political stability, civil harmony, solidarity and peace in the society by strengthening the institutions of direct democracy such as elections and referendum; reflects the foundations and all important directions of the domestic and foreign policy conducted by the state.

The Constitution is a legal document with legal content and essence, as the main law of the state, it forms the core of all legal and legislative systems, strengthens the basic principles of society and state life, organization and activity of state bodies. Therefore, all legal life and legal practice in society, including judicial practice, is formed on the basis of constitutional provisions.

The Constitution reflects the will, mentality, social consciousness and culture of the people. It expresses the ideas that stimulate the development of society and

serve as an important moral factor. The ideology embodied in the Constitution leads the society and the people towards certain goals and mobilizes them to achieve them. In particular, the Constitution of the Republic of Uzbekistan constitutes the legal basis of the idea of national independence and the ideology of independence.

The term "sovereignty" appeared for the first time in France (XVI century). This term comes from the Latin word *superareitas* (*cupra, superios*), which actually means "highest", "supreme authority". Sovereignty is a common and inseparable sign of an independent state, which means its full rights and independence from other states in the implementation of its domestic and foreign policy.

The Republic of Uzbekistan defines its national-state and administrative-territorial structure, the system of state power and management bodies, implements its internal and external policy. The state border and territory of Uzbekistan are inviolable and indivisible. The state language of the Republic of Uzbekistan is Uzbek.

Article 5 of the Constitution states that "the Republic of Uzbekistan has its own state symbols - flag, coat of arms and anthem" approved by law.

The state symbols of Uzbekistan are approved by the laws "On the State Flag of the Republic of Uzbekistan" dated November 18, 1991, "On the State Emblem of the Republic of Uzbekistan" dated July 2, 1992, "On the National Anthem of the Republic of Uzbekistan" dated December 10, 1992.

In accordance with the Constitution of the Republic of Uzbekistan the people are the only source of state power. The people of Uzbekistan are citizens of the Republic of Uzbekistan, regardless of their nationality.

Only the Oliy Majlis and the President of the Republic elected by him can act on behalf of the people of Uzbekistan. No part of society, political party, public association, social movement or individual has the right to act on behalf of the people of Uzbekistan.

People's power is manifested in the following forms:

A) Direct exercise of power when you say it is understood that the people form representative bodies of power with the help of elections, elect the President of the country, directly participate in the management of society and state affairs, adoption of decisions and laws through public debates and referendums.

The most important issues of the life of the society and the state are presented for public discussion, put to a general vote (referendum). The dictionary meaning of the word "referendum" in Latin is "something that should be announced", that is, important issues that need to be resolved in the state are announced to the people and

decided by their vote. The procedure for holding a referendum in our country is regulated by the Law "On the Referendum of the Republic of Uzbekistan", adopted in a new version on August 30, 2001. According to it, the decisions made in the referendum have supreme legal force and can be canceled or changed only by holding a referendum. Referendums were held in our country in 1991, 1995 and 2002.

B) Indirect exercise of power means the participation of the people in the management of society and state affairs, in the adoption of decisions and laws through their elected representatives, that is, deputies and senators.

State power in the Republic of Uzbekistan is exercised only by the authorities authorized by the Constitution of the Republic of Uzbekistan and the laws adopted on the basis of the interests of the people.

Appropriation of the powers of the state power, suspension or termination of the activities of the authorities, creation of new and parallel structures of the power in a manner not provided for by the Constitution is a violation of the Constitution and is the basis for prosecution according to the law.

In our country, the supremacy of the Constitution and laws of the Republic of Uzbekistan is unconditionally recognized. No provision of the Constitution can be interpreted in a way that harms the rights and interests of the Republic of Uzbekistan. Not a single law or other regulatory legal document may conflict with the norms and provisions of the Constitution.

The Republic of Uzbekistan is a full-fledged subject of international relations, and its foreign policy is based on the rules of sovereign equality of states, non-use of force or threat of force, inviolability of borders, peaceful settlement of disputes, non-interference in the internal affairs of other states, and other generally recognized rules and norms of international law is based on.

The republic may form alliances, join commonwealths and other interstate structures and leave them in order to ensure the highest interests, well-being and security of the state and the people.

The essence of the Constitution of the Republic of Uzbekistan is revealed by the following principles, which reflect the basic requirements of the legal state: a) the principle of democracy; b) the principle of division of power into legislative, executive and judicial powers; c) the principle that human life, freedom, honor, dignity and other inviolable rights are the highest value; g) the principle of social justice; d) principle of legality; e) the principle of interdependence of the rights and duties of the citizen and the state in relation to each other, etc.

In conclusion, the above-mentioned qualities and characteristics of our Constitution testify to its unparalleled influence, weight and dignity, it is the legal foundation of independence and the legal guarantee of our great future.

The Constitution, which is a product of Uzbekistan, is a nationalistic Constitution, not only in its appearance and style, but also in the document itself, and the goals of modern law can be seen in the window. The expression of President Merzad makes every compatriot proud to say: "The Constitution of Uzbekistan is the Constitution." The constitution, history, and the foundation of the right are always successful, and the development of the independent state is at the beginning.

REFERENCES:

1. https://nrm.uz/contentf?doc=719850_&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
2. <https://lex.uz/docs/6445145>
3. <https://constitution.uz/uz>
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/Конституция_Узбекистана
5. <https://www.mfa.uz/uz/pages/konst-resp-uzb>
6. <https://konstitutsiya.gov.uz/oz>

MAKEDONIYALIK ALEKSANDRNING HAYOTI

Ismoilova Munisa Jalol qizi
Urganch Davlat Universiteti
Ijtimoiy –Iqtisodiy fanlar fakulteti
Tarix(mintaqalar va yo'nalishlar bo'yicha)
yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Makedoniyalik Aleksandrning hayoti ,harbiy yurishlari va u asos solgan davlat tasvirlangan .Maqola orqali Aleksandrning umri qanday o'tganligi va oilasi haqida qisqacha bilib olishingiz mumkin .

Kalit so'zlar: Makedoniya, Makedoniyalik Aleksandr , FilippII , Olimpia,Roksana .

Аннотация: В данной статье описывается жизнь Александра Македонского,его военные походы и основанное им государство. Благодаря статье вы сможете вкратце узнать жизни и семье Алелсандра.

Ключевые слово: Македония ,Александр Македонский,ФилиппII, Олимпия,Роксана.

Abstract: This article describes the life of Alexandr the Great ,his military campaigns and the state he founded. Through the article, you can briefly learn about Alexander's life and family.

Key words: Macedonia , Alexander the Great, Philipp II , Olympia, Roxana .

Aleksandr tarixdagi eng taniqli harbiy rahbarlardan biri edi. U miloddan avvalgi 356 – yilda tug'ilgan. O'sha paytda Makedoniya poytaxti- Pella bo'lgan. U Makedoniya qiroli Filipp II va Epirus malikasi Olimpianing o'g'li edi. Filipp o'n uch yoshli Aleksandrni Mejaga yuboradi, u yerda miloddan avvalgi 342- 340 yillarda yunon faylasufi Aristoteldan ta'lim oldi. U ritorika , adabiyot , geografiya va harbiy fanlar bo'yicha bilimlarga ega bo'ldi. Bu uning ilm- fan , tibbiyot va falsafaga muhabbatini kuchaytirdi.

Aristotel Aleksandrغا kuchki ta'sir ko'rsatdi, bu uning intellektual rivojlanishi va yunon madaniyatiga sig'inishi uchun juda muhim edi. Ko'pgina olimlar Aleksandrغا hamrohlik qilgan . Fors imperiyasining keying yurishlaridan boshlab u Aristotelga begona hayvonlar , o'simliklar, suvlar va mamlakatlar to'g'risida yangi bilimlarni muntazam ravishda yuborib turdi.

Uning otasi doimiy harbiy yurishlar tufayli ko'pincha yo'q edi. Aleksandr qudratli va irodali onaning ta'sirida o'sdi. U Aleksandrni shoh taxtida ko'rishni xohlardi. Shu sababli, u hatto qarshilik ko'rsata olmadi va o'zining ukasi Arxidaiosni zaharladi. Olimpia erini yomon ko'ra edi. Filippning so'nggi xotini Kleopatra edi. Miloddan avvalgi 337 – yilda Aleksandrning otasi Kleopatra bilan turmush qurganida ota va o'g'il o'rtasida to'qnashuvlar bo'lgan. Ammo taxt uchun kurashda otasi bilan keyingi janjaldan keyin ham oldindan belgilab qo'yilganidek Aleksandr taxtga o'tiradi va qo'shinning bosh qomondoni bo'ladi. Miloddan avvalgi 336 –yildan Filipp II vafot etgandan so'ng, Aleksandr o'zining barcha raqiblarini o'ldirgan yoki haydab chiqarib, taxtga o'tirgan. U armiya qomondoni va Korinf kongressining rahbari sifatida ham ajralib turadi. Eramizdan avvalgi 335 –yilda ajralib ketgan Frakiya qabilalarini bo'ysundirish uchun shimolga yurish qiladi. Miloddan avvalgi 355- yilda frakiyalik va illyuriyaliklarni qo'zg'olonlarini bostiradi.

“ Aleksandr Oks daryosi qirg'og'iga keldi”¹, deydi muallif. Bungacha bo'lgan boblarda Aleksandrning Eronga qilgan yurishi, Eron shohi Doro ustidan g'alaba qilishi hikoya qilinadi. Eron shohi yengilgandan so'ng, u Kavkaz tog'lariga qarab qochadi. Aleksandr uni izma –iz ta'qib etib kelaveradi. Doro Kavkaz tog'lariga yashirinmoqchi bo'ladi. Biroq Bess Doroni o'ldirib, boyliklarini olib, O'rta Osiyoga qarab qochadi. Aleksandr Doroni o'ligini topib, uni sharq udumiga ko'ra izzat – ehtirom bilan dafn etishni buyuradi-da, o'zi Bessning izidan ketadi. Bir necha vaqt Kavkazda bo'lib, u yerda “shahar quradi va unga Aleksandriya deb nom beradi”². Miloddan avvalgi 329- yilda So'g'diyonada Spitamen boshchiligida qo'zg'olon boshlanadi. Aleksandr qo'zg'olonni miloddan avvalgi 328- yil kuzda xiyla yo'li bilan bostiradi. Shundan so'ng u So'g'd zodagonlari - Xoriyen va Oksiartning Hisor tog'larida joylashgan qal'alarini qo'lga kiritib, Osiartning qizi Ravshanakka ya'ni Roksanaga uylanadi. Do'stlik ipini abadiy bog'lash uchun u go'zal Roksanaga hukm yo'li bilan emas, ko'ngil yo'li bilan qonuniy uylanadi. Ammo Roksananing umri qisqa bo'ldi. Undan farzand qolmaydi. Aleksandrning onasi Olimpiada ham, saroy ahllari ham Roksanani hech kamsitmadi. Roksanada dunyoda tengsiz go'zal edi. Shohning sadoqatli sarkardasi Loga o'g'li Ptolomey so'zi bilan aytganda, u butun Osiyoni kezib bunday go'zalni uchratmaganini aytgandi.

¹ Arrian .Poxod Aleksandra ,Izd-vo AN SSSR, M- L, 1962, str.130.

² O'sha asar ,129- bet.

Aleksandr mahalliy xalq madaniyatiga katta e'tibor beradi va hurmat bilan qaraydi . Unga sharqona libos juda yarashardi. Makedonlarning kiyimida u xuddi yosh bolaga o'xshab qolardi. Osiyoliklar kiyimida esa yanada viqorli ko'rinadi.

Aleksandr o'n bir yillik hukmronligi davrida Kichik Osiyo ,Misr, Fors va boshqa mamlakatlarni zabt etib, qudratli imperiya yaratadi .U Hindistonga yetib boradi, ammo u yerdan qaytishga majbur bo'ldi. Janglarda uning sevimli oti Butsefal ham tig' tegib halok bo'ladi. Otining sharafiga Hind daryosi bo'yida Butsefaliya shahrini qurdiradi . Miloddan avvalgi 325- yilda Hindistonni tark etib , Bobilga qaytadi. U Bobilni o'z saltanatining markaziga aylantiradi. Davlatni miloddan avvalgi 336-323 – yillarda boshqardi . uning tarkibiga Bolqon yarimoroli, Kichik Osiyo , Misr ,Suriya, Falastin, Mesopatamiya , Eron ,O'rta Osiyo va Shimoliy Hindistonning bir qismi kirgan . Imperiyada Argeadlar(Temenidlar) sulolasi hukmronlik qilgan .Qo'shinining soni 30 ming kishini tashkil qilgan . Makedoniyalik Aleksandr miloddan avvalgi 323- yil Bobilda , 33 yoshda betoblikdan vafot etadi . U tuzgan saltanat uchga bo'linib ketadi. Buyuk Aleksandr hukmronligi davrida Yunoniston va Sharqda madaniy merosining birlashishi keying 300 yil davomida dunyoqarashni shakllantirgan “ellinizm davri” ni shakllantirdi. Imperiya bugungi me'yorlar bo'yicha taxminan quyidagi zamonaviy davlatlarga to'g'ri kelad: Gretsiya, Turkiya , Suriya ,Livan, Isroil,Iordaniya , Misr, Iroq, Eron , Afg'oniston va Pokiston .

Makedoniyalik Aleksandr imperiyasi Xorazm, Hindiston kabi davlatlar bilan diplomatik aloqalar olib borgan.Miloddan avvalgi 329- yilda Aleksandr Xorazmshoh Farasman bilan elchilik aloqalari olib borib, ittifoq tuzgan. Hindiston bilan tuzilgan shartnoma bo'yicha esa ikki davlat chegarasi Hind daryosi deb belgilangan.

Yunon-makedon qo'shinlari kalta qilich, uzun nayzalar, xanjar, oybolta va kamon bilan qurollangan. Qo'shin otliq va piyoda qo'shinga bo'lingan. Piyoda qo'shinlar 16 qatordan iborat falangada saflangan.Falanganing oltinchi qatoridagi nayza birinchi qatordagi jangchini himoya qilgan. Falanga qanotlarini otliqlar himoya qilagan. Aleksandr qo'shinining soni 30 ming kishini tashkil qilgan.Miloddan avvalgi 324 – yildan boshlab bu askarlarning siyraklashgan saflari Makedoniya tarkibida qurollantirilgan Baqtriya va So'g'diyona yoshlari hisobiga to'ldirilgan.

Xulosa: Makedoniyalik Aleksandr tarixdagi eng taniqli sarkardalardan biri edi. Vafotidan keyin unga “Buyuk” taxallusini berilgan. Buyuk Aleksandr strategik mahorat va mustahkam iroda bilan ajralib turadigan tarixiy shaxs edi. Mahoratli

qomondon o'z hayotini fathga bag'ishlagan. U ulkan davlat tuzdi va u yerdagi xalqlarni birlashtirdi. Hukmronligi davrida o'zgacha bir madaniyat shakllandi. Aleksandr shafqatsiz bo'lganidek, atrofdaki insonlarga saxovatli ham edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. F.Boynazarov.Qadimgi dunyo tarixi.-Toshkent : "Iqtisod va Moliya", 2006.
2. A.Sagdullayev.O'zbekiston tarixi.-Toshkent: "Donishmand ziyosi", 2021.
3. S. Kurushkol. Qadimgi dunyo tarixi. –T oshkent : “ O'qituvchi”,1975.
4. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Aleksandr>

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	ALLOMALAR MEROSINING PEDAGOGIK AHAMIYATI	3
2	FERULA THENUSESTA YA'NI SUMBULANING FOYDALI XUSUSIYATLARI UNDAN FOYDALINISH	6
3	USAGE OF ISLAMIC TERMS IN COMPARATIVE LINGUISTICS	9
4	LEXICAL – SYNTACTICAL FEATURES OF PRIMARY PREDICATION IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	12
5	THE PROCESS OF FORMING AN INTERCULTURAL CONTEXT	20
6	PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOGLARINING INNOVATSION FAOLIYATGA MOSLASHUVIDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING AHAMIYATI	23
7	LABORATORIYA TEKSHIRUVLARI NATIJALARIGA TURLI OMILLARNING TA'SIRI	27
8	REYNO KASALLIGI VA REYNO SINDROMI	31
9	LEGAL BASIS FOR INTERSTATE COOPERATION IN CONDITIONS OF SANCTION PRESSURE	35
10	BUGUNGI KUNDA YURTIMIZDA O'QITUVCHILIK KASBINING TUTGAN O'RNI	42
11	TOG'AY MURODNING "OT KISHNAGAN OQSHOM" ASARINING BADIY TAHLILI	45
12	ABDULHAMID CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ" ROMANI QAHRAMONLARINING TA' RIFLARINI QO'LLASHDA IJODKOR MAHORATI	47
13	PROMOTING "EDUCATION FOR ALL" IN INCLUSIVE EDUCATION TO PRIMARY EDUCATION STUDENTS	50
14	BIZNESDA «BIG DATA» TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING AHAMIYATI	56
15	KORXONADA AMALGA OSHIRILGAN INVESTISIYA LOYIHASI	64
16	ПО ПРОСТОРАМ ЕВРАЗИЙСКИХ ЗЕМЕЛЬ: ИЗУЧЕНИЕ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ С ИБН ФАДЛАНОМ	68
17	QORAQALPOQ ADABIY TILINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA O'ZIGA XOSLIGI	73
18	ЎЗБЕКИСТОН ЖАНУБИДАГИ СРАТАЕГУС ПОНТИСА МЕВА ЎЛЧАМЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ	77
19	MILLIY MA'RIFATPARVARLARIMIZ TOMONIDAN TAFAKKUR TALQINI	81

20	ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИ ВА ПСИХОТРОП МОДДАЛАРНИНГ НОКОНУНИЙ АЙЛАНМАСИГА ОИД ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАШИШДА РИВОЖЛАНГАН МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИДАН ФЙДАЛАНИШ	84
21	МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING SUZISH MASHG'ULOTIGA BO'LGAN MUNOSABATI	88
22	IJTIMOY SOLIQ TO'LOVI HAQIDA: IMTIYOZLAR, YANGILIKLAR	93
23	QUYOSH PANELLARINI TO'G'RI MUSTAHKAMLASH	97
24	WAYS OF CHECKING AIRFIELDS AND OBSTACLES IN THE AIRFIELD AREA	100
25	LINGUOCOGNITIVE ANALYSIS OF "PARENTS" CONCEPT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	103
26	COGNITIVE – PRAGMATIC FEATURES OF PROVERBS WITH THE "PARENTS" MEANING	106
27	THE LITERARY RELATIONS OF UZBEK AND ENGLISH	109
28	GLOBAL LOGISTIKA MUAMMOLARI VA UNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI: O'ZBEKISTON MISOLI	117
29	KISHIKI ISTASAKIM, YETMAGAY MALOLAT ANGA	122
30	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRATIV TA'LIM METODLARI	128
31	АМИР ТЕМУР И ЕГО НАСЛЕДИЕ В ИСКУССТВЕ	131
32	RAQAMLI MUHITDA MUALLIFLIK HUQUQI MUHOFAZASI	140
33	OYBEK IJODINING MAKTABLARDA O'QITILISHI	146
34	PARHEZ STOLLARINING TIBBIYOTDA VA INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI	149
35	INVESTISION LOYIHALARNI SAMARALI BOSHQARISH (ENERGETIKA SOHASI MISOLIDA)	154
36	N-MORFOLINBUTANOL-2NING XROMATO-MASS SPEKTRI TAHLILI	159
37	MAHALLIY XOMASHYO ASOSIDA YUQORI DARAJALI YOPISTIRUVCHI MODDALARNI TAYYORLASH, XOSSALARI VA TEXNOLOGIYASI	164
38	BUGUNGI KUNDA CHIQINDILARGA TO'G'RI YONDASHUV DAVR TALABI	169
39	CONSTITUTION – LEGAL FOUNDATION OF INDEPENDENCE AND LEGAL GUARANTEE OF OUR GREAT FUTURE	172
40	MAKEDONIYALIK ALEKSANDRNING HAYOTI	179

Внимание!— ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ статьи и номера в юридическом, медицинском, социальном, научном журнале, информация в классах, права на информацию и правильные органы несут ответственность за точность данных органов.

Главный редактор:
В. Л. Семёнов

Помощник редактора:
М. А. Борисов

Редактор дизайна:
З. Ш. Халиков